

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

ئه حکامی

منتدی اقرا الثقافی

www.iqra-ahlamontada.com

پراو

و

حه یوان سه ر برین

نرخي ۴۰۰ تمه نه

نه حکامی
راو کردن، و چه یوان سه برین

و

باسی نه و چه یوانانه ی گوشتیان

نه خوری و نه یان ناخوری

به گوهری حوروفی
نه لف و بی

دناوی:
مه لاهه حمودی ابن الخياط (مه قز)

مرکز پخش سندج
کتابفروشی بسوی قرآن

ناوی کتب : له حکامی راوکردن و حیوان سه ربرین

دانراوی : مه لاه محمودی ابن الخياط

نوبه تی چاپ : یه کم

هه ژمار : ۳۰۰۰

چاپخانه آینه

یت چی : له حصه د ۱۳۵۶

ناشر : انتشاراتی کوردستان

شابک ۹۶۴ - ۶۵۴۶ - ۴۱ - ۲

ISBN: 964 - 6546 - 41 - 2

قیمت : ۴۰۰ تومان

به ناوی خودای به خشنده ی میهره بان

له پاش سویاس و ستایش بۆ پهروه رډگاری میهره بان، وه دروود و
سه لام بۆ گیانی پیروزی پښه مبه ران، به تایهت په هبه ری گه وړه ی ناخر
زمان، حه زره تی مو حه ممه د(ص) هه رزم نه مه یه:

باسی راو و حه یوان سه ر برین به تایهت ناسینی نه و حه یوان و گیان
له به رانه ی گۆشتیان نه خورئ بۆ موسولمانان زۆر پښوسته، وه هه ر وه کوو
ده زانین حوکمی شه رعی زۆر گیان له بهر نازانین که تایا گۆشتیان نه خورئ
یان ناخورئ، به و بۆ نه وه به پښوستم زانی له سه ر نه م بابه ته باسینک
بنووسم، وه بۆ نه م کاره په نام برد وه به چهن سه ر چاوه ی باور پی کراو که
له پاشا ناویان ده به م، وه به شیوه ی خواره وه ده س ده که م به نووسینی
به شی یه که م: راو کردن، وه معرجه کانی راوچی...

به شی دووه: حه یوان سه ر برین

به شی سیه م: نه و گیان دارانه ی گۆشتیان نه خورئ وه یا گۆشتیان ناخورئ
به ته رتیبی پته کان ده یان نووسم، به م جزره: ناوی گیان داره که به کوردی و
فارسی و هه رهبی، خۆ وړه وشت وه حوکمی شه رعی نه و حه یوانانه که
گۆشتیان نه خورئ یان ناخورئ وه زۆر شتی دیکه ده نووسم.

محمود (ابن الخطاط) داتیشروی له گزی

به‌شی به‌که‌م باسی راو کردن (هَیْد)

(راو) بریتیه له هه‌ول‌دان بۆ گرتن یا کوشتنی گیاندارێک که گزشتی بخوڕی له ده‌شت یا له‌ ئاوا. راو کردن به‌ جوکمی شهره‌مت مه‌باح و په‌ وایه‌ خودا له‌ قورئانی پیرۆزدا فه‌رمووینه‌تی: «أَجِلٌ لَّكُمْ صَبْدُ النَّهْرِ وَ طَعَامُهُ مَتَاعاً لَّكُمْ وَ لِلشَّارَةِ وَ حَرِّمَ عَلَیْكُمْ صَبْدُ الْبَرِّ مَا دُفِنَ حَرَاماً» (مائده / ۹۶)
واتا: حه‌لال کراوه‌ بۆ ئێوه، ئه‌ی موسوڵمانان، نه‌چیری ده‌ریا و خواردنه‌می ده‌ریا له‌وه‌ی که‌ وتیته‌ سه‌ر ئاو یا خودا پوچووینی له‌ به‌ر له‌زه‌ت و هه‌ر گرتنان له‌و نه‌چیر و خواردنه‌می ده‌ریا به‌ بۆ ئێوه که‌ نیسته‌ جێ یه‌ و ه‌ بۆ کاروانیشان خواه له‌ ئیحرامدا یه‌ یا له‌ ئیحراما نه‌ی. وه‌ هه‌رام کراوه‌ له‌ سه‌رتان نه‌چیری ولاتی وشکان مادام له‌ ئیحرامدا یه‌.

(راو کردنی هه‌رام)

ئهو راو کردنه‌ی که‌ مه‌باح و په‌ وایه‌ ئه‌وه‌یه که‌ نامانج له‌و نه‌چیره‌ سه‌ر بیه‌ن و خواردنی یه‌، نه‌گه‌ر وانه‌بی راوچی گیانداره‌ که‌ له‌ ناو ببا و قازانجی ئی نه‌بات ئه‌وه‌ ئهو راو کردنه‌ هه‌رام و نا‌په‌ وایه‌، له‌م به‌اره‌وه‌ پیغه‌مه‌ری گه‌وره‌ی ئیسلام فه‌رمووینه‌تی: «هه‌ر که‌ سینک به‌ فیه‌رۆ چه‌ز له‌ که‌یه‌ک بکوژی، له‌ دوا پوژدا ئهو چه‌ز له‌ که‌ لای خودا سکاڵا ده‌کات و ده‌لیت: ئه‌ی خودای گه‌وره‌ فلانی منی به‌ فیه‌رۆ کوشت یه‌ ئه‌وه‌ی قازانجیکی ئیم بردیه‌ن = مَنْ قَتَلَ عَصُوراً عَبْثاً عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ: يَا رَبِّ إِنِّي فُلَانًا قَتَلْتَنِي عَبْثاً وَ لَمْ يَخْطِئِي مَنَفَعَةً». ترجمه‌ فقه‌ السنه‌ ج ۱ ص ۲۴۳.

(مه‌رجه‌ کانی راوچی)

ئهو که‌ سه‌ی که‌ راوده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی نه‌چیره‌ که‌ی حه‌لال بیه‌ت پێوسته‌

موسولمان، یان نه هلی کتیب بیت (که وایه نه چیری جوله که وگا ور حوکمی
سه ر براوی نه وانی هه یه، به هیوای خودا له باسی سه ریرین دا پروونی
ده که ینه وه

(راو کردن به هوی چه کی تیژ و حه یوانه وه)

کاتی راو به هوی چه کی تیژ و برین که ره وه نه بن وه کوو: رم و شمشیر و
تیرو کمان و وینه ی نه مانه. خودا فەرموویه تی: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيُتْلَوْكُمْ
اللَّهُ بِحُجَّتٍ مِّنَ الصِّدْقِ ثَنَاءً لِّأَيْدِيكُمْ وَرِمَاخِكُمْ». واتا: نه ی که سانی که یما تان
هینا وه به دینی نیسلام به راستی خودا به راوردتان نه کا به شتیکی که م له
نه چیر که له کتیه کانه وه دینه خواره وه بژ به رده ستان به نه و عیکی وه ها که
ده ستان و رمتان پشان نه گات. (مائده / ۹۴)

وه کاتیک راو به هوی حه یوانه وه نه بن، خودا فەرموویه تی: «يَسْأَلُونَكَ
مَّاذَا أَجِلْ لَّهُمْ قُلْ أَجِلٌ لَّكُمْ الْعَظِيمَاتُ وَ مَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْمَوَارِثِ شَكْلَيْنِ تَظُنُّونَهُنَّ بِمَا
عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَعَلُوا بِمَا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَ اذْكُرُوا أَنَّمَا أُفُو عَلَيْهِ وَ انْشَرُّوا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ» واتا: پر سیارت لی نه که ن چ گزشتی ره واکرا وه بژ تیمه، تو
بلی پشان حه لال کرا وه بژ تیوه هه ر خواره مه نه ک که به له زهت بی و
ته بیعه تی سه لیم وه ری بگری و به شتیکی خرابی نه زانی، وه نه چیری نه و
درنده و په له وه ره راو که رانه که تالیستان کردوون له حه یوان و په له وه ری
برین که ره کوو: سه گ و، تانجی و، بازو.. خه بری نه مانه یش که تالیستان
کردوون له وه ی که خودا تالیسی تیوه ی کردوه. واته به و یاسا که تیوه
فیر بوون و به راوردتان کردوه تالیستان داداون، ده ی بخون له گزشتی نه و
نه چیره ی که گرتو یانه بژ تیوه و نه یا نه خواره وه. به لام له کاتی به ره لالا
کردنی نه و حه یوانه راو که رانه دا ناوی خودا به نه (بِسْمِ اللَّهِ) بکه ن، وه یا
نه گه ره زیندوویی گه یشتن به و نه چیرانه سه ریان برین و (بِسْمِ اللَّهِ) یان له
سه ر بکه ن، له خودا بترسن و دوور بکه ونه وه له وه ی که خودا حه راسی
کردوه، به راستی خودا حسییی تاوان باران به په له نه گات. (سوره مائده / ۴)

وه له (اَبُو قُتَيْبَةَ خُشَنِي) وه گنیر او یانه ته وه که گوتی نه ی پیغه مبهری خودا
 من له شونینیکا نه ژیم چه یوانی راوی هه یه، وه من به تیرو که مان وه، به هژی
 سه گی فیره راو (مُطَلَم)، وه سه گی تالیم نه دراو (غَيْرَ مُطَلَم) وه راو نه کم،
 خوار دنی گزشتی کام نه چیرنکی بزم حاله؟ پیغه مبهر فهرموی: «صَا
 حِدَتْ بِقَوْبِكَ فَذَكَرْتُ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُّ وَ مَا صِدَتْ بِكَ لَيْكٍ غَيْرَ الْمُطَلَمِ
 فَأَذْرَكْتُ ذِكَاثَهُ فَكُلُّ» واتا: گزشتی نه چیرنک که به تیرو که مان نه پینکیت وه
 له کاتی تیر هاو نشتندا ناوی خودات لی هینا بخو، وه گزشتی نه چیرنک که
 به هژی سه گی تالیم نه دیو کوشنوت نه گهر پیاهه یشتی و سه رت بری
 لهویش بخو.

(مه رجه کانی راو کردن به تفهنگ)

بۆ راو کردن به چهک و تفهنگ نه مەرجهانی خواره وه پینوسته:
 په کهم: نه مه یه گولله که نه دما می چه یوانه که بیرئ و زاماری کات به جزری
 بهر زامه بمرئ واته به تیوی گولله که بمرئ نهک به هیژ و قورسای گولله که
 گنیر یوانه ته وه، که هه دی کوری حاتم (خ) گوتی: ئیمه قه وینکین که به تیر
 راو ده که یه، چ شتی بزمان حاله؟ پیغه مبهری نازدار (ص) گوتی: «بَجَلٍ
 لَكُمْ كُلُّ مَا ذَكَّرْتُمْ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَخَزَّيْتُمْ فَكُلُوا». واتا: هه گیاندار و
 چه یوانیک که سه رتان بزئ، وه هه ر چه یوانیک که به تیر پینکاتان وه له کاتی
 تیر هاو نشتندا ناوی خوداتان لی هینا و چه یوانه که تان بریندار و زامار کرد
 نه وه لی بخو و بۆتان حاله.

زانای به ناویانگ (شوکانی) فهرموویه تی: له م پیاویه ته وه دهر نه که وی که
 نه وه ی پینوسته و له بهر چاو نه گیرئ بریندار کردن و کون کردنی له شی
 چه یوانه که یه، نه گهر چی نه و گولله ییش که گیانداره که ی کوشته قورسایش
 بی، که واپوو راو کردن به هژی تفهنگی باروتی و گولله ی سوربی حاله،
 له بهر نه وه ی گولله ی سوربی زیاتر له تیره کانی دیکه زامو برین به دی
 دینی و، له شی چه یوانه که کون ده کات، که وایه حوکمی تیره کانی دیکه ی

ههیه، وه ههر کاتیک راوچی له کاتی تیر هاوشتندا ناوی خودای لئی هینا، وه نه بئش گهیشته سهر حه یوانه که سهری بیرئ گۆشته کی ههر حه لاله.

وه شه ما شه وهی که گوتیوانه نه هی کراوه له خواردنی گۆشتی نه چیرنک که به گولله «هَئْدَقَّة» کوژراین وه سهر نه براین وه نه وه نه چیره یان له وینهی گۆشتی گیانله بهرئ که له ژیر لیداندا مردبئ «هَوَقُوْدَه» ژماردوه، نه بئ بزاین مه بهست لهو گولله تهنگی باروتی و گوللهی سوریی بیه، به لکو مه بهست گولله یه ک بووه که له گل دروستیان ده کردوه، وشکیان ده کرده وه، وه رو به رووی حه یوانی راوی نه یان هاوشت، نه م جوره گولله له گه ل گوللهی باروتی و سوریی فهورق و جیاوازیان ههیه.

نیسلام چون نه هی کردوه له خواردنی گۆشتی حه یوانیک که به گوللهی گلی کوژراینت ههروه ها نه هیشی کردوه له خواردنی گۆشتی حه یوانیک که به بهرد و کوژچان و نه وه جوره شتانه مردبئ.

له باره ی هۆی نه م ره وانه بوونه وه ینغه مبه ر فهرموویه تی: «إِنَّا لَا تَصِدُّ صَيْدًا وَلَا تَتَّكَا عَدُوًّا لِكَيْتَا تَكْثُرَ السَّنُّ وَتَقْطَعَ الْعَيْنُ» واتا: نه وه گولله گیانه نه نه چیری بئ راو ده کرئ و نه دوشمنی بئ کۆله وار ده کرئ، به لام به ینچه وانه وه دوور نیه که ددانی که سئ بشکینئ یا چاوی دۆستی کونیر بکا! ههروه ها گۆشتی حه یوانیک که به شتیکی قورس یا هیزی کوژچان و، نه وه جوره شتانه کوژراین حه راهه مه گهر نه وهی راوچی بگانه سهری وه حه یوانه که زیندووین وه، سهری بیرئ. له حه دیسی عه دی کورپی حاتم دا هاتوه که گوتی: پرسیارم له ینغه مبه ر کرد و گوتم من به تیره کۆله (مغراض) راو ده که م (حوکمی چی یه)؟ ینغه مبه ر فهرمووی: «إِذَا رَسَحَتْ بِالْمَغَارِضِ فَخَرَقَ فُكْلٌ وَإِنْ أَصَابَهُ بِعَرَضِهِ فَلَا تَأْكُلْ» واتا: نه گهر تیره کۆله ت گره نه چهر تیی هه له چه قی و زاماری کرد نه وه ینخو، نه گینا نه گهر له سهر باری پانی گرتی نه وه مه ینخو.

دووهم: شهیه، نه بئ راوچی له کاتی تیرگرتن له حه یوانی راوی ناوی خودا بئنی، وه ینشه وایانی زانیاری شه رنعه ت له م باره وه جیاوازیان بهی.

همو له سهر نموده ناو هینانی خودا له کاتی راو کردن و تیر هاو نشتن دا کارنکی شهرمی و چاکه، له بهر شو فرموده‌ی که له پشلا له نمبوو له حله بهره گنر امانه وه، وه زور فرموده‌ی دیکه که له م باره وه هاتون. به لکو جیاوازیان لهوا هه په که ناو هینانی خودا لهو کانه دا مهرجی حه لال بوونی نه چیره که په، وه یا مهرج نیه.

نمبوو نهو رو شهیمی و داوود زاهیری و زانایانی حه دیس (بسم الله) گوتن و ناوی خودا هینانیاں لهو کانه دا به مهرجی حه لال بوونی نه چیره که زانیوه، پشما وه نه حمه دی کوری حه نبه لیش هه ره له سهر شو قه وله په.

پشما وه نمبوو حه نیفه، فرموده تی: نه گه ره یادی بی ناوی خودا پشمن و به قهستی ته رکی کات نه وه گزشتی شو نه چیره حه رامه، به لام نه گه ره له یادی نه بوو ئیشکالی نیه و نه چیره که حه لاله.

پشما وه شافیمی وه تاقمی له (مالکینه) فرموده یانه: هینانی ناوی خودا سونته ته نه گه راوچی به قهستیش ناوی خودا نه هینی نه چیره که هه ره حه لاله.

(مهرجه گانی راو کردن به چه یوانی راوی)

راو کردن به هزی حه یوانه وه وه کوو: بازو شاهین و پلنگ و سه گی راوی، وه ونه ی نمانه که فیره راو ده کرن بهو مهرجانه ی خواره وه دروسته:

یه که م: حه یوانه که فیره راو کرابن، وه نیشانه ی فیره راو بوونی نموده په به قه ی خاوه نه که ی بر وا و بگه پته وه و به ستن وه ئیشان لهو باوه ده دا بی که هه رگیز له فرمانی خاوه نه که ی ده رتاچن.

دووه م: نموده په حه یوانه که که نه چیره که ی گرت هیچی لن نه خوا تا نه یگه په پته بهر ده ستنی کابرای راوچی یا شو بی نه گات.

که وا بوو نه گه ره لن خوارد نموده باقیه که پشی بز خوی راگرتوه نه ک بز خاوه نه که ی وه نه گه ره نه چیره که مردینت گزشته که ی حه لال نیه، له حه دیسی حه دی کوری حاته م دا هاتوه که پیغه بهر (ص) به شو ی

فهرموو: «إِذَا أَرَسَلْتَ يَلَاثَكَ الْمَلْعَنَةَ وَذَكَرْتَ اِسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا فَكُلَّ بِهَا أَمْسَكْنَ عَلَيْكَ وَ إِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّ أَخَاكَ أَنْ يَكُونَ بِمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ»
واتا: هر کاتینک سه‌گه تالیم دراوه کانت به‌ردا گیانی نه‌چیره ناوی خودات لی هینا یخو له و نه‌چیره‌ی که سه‌گه کان هیچیان لی نه‌خواردوه (نه‌گه راو چیه‌که به زیندویی پیا‌گه‌بشت نه‌بن سه‌ری به‌ری، نه‌گینا گرته‌گهی له جینی سه‌ر به‌ینه‌که به‌تی و خواردنی حه‌لاله. نه‌وه‌نده هه‌یه نه‌گه به سه‌گ گیرابوو نه‌بن جینگه ده‌می سه‌گه که گلاو بکری.)

به‌لام نه‌گه سه‌گه که یا هر هه‌یوانیکی دیکه که فیره راو‌کراوه لی خوارد (وه راو‌چیش پیا نه‌گه‌بشت سه‌ری به‌ری) نه‌وه مه‌یخو له بهر نه‌وه‌ی له‌م حاله‌دا مه‌ترسی نه‌وه‌م هه‌یه به‌خوی رای‌گریی نه‌ک به‌تو

سینه‌م: نه‌بن راو‌چی کاتی هه‌یوانی راوی خوی به‌ردا گیانی نه‌چیره‌که ناوی خودا یینی، ینشتر له باره‌ی (بسم الله) گوتن و ناوی خودا هیتانه‌وه باسمان کرد، نه‌مما مه‌به‌ست و وستی به‌ره‌للا کردن و به‌ردانی هه‌یوانی راوی به‌دوای نه‌چیردا یه‌کینکه له مه‌رجه‌کانی راو‌کردن، که وابوو نه‌گه‌ر هه‌یوانه راویه‌که له خویه‌وه رۆبشت به‌ نه‌وه‌ی خاوه‌نه‌که‌ی به‌ری دایته گیانی نه‌چیرنک، وه نه‌چیری کوشت وه نه‌چیرکه له ژیز ده‌ستیا مرد به‌ فهرمووده‌ی شایعی و نه‌بوو نه‌ور و خاوه‌ن بیران خواردنی گوشتی نه‌و نه‌چیره حه‌راجه، له بهر نه‌وه‌ی راوی به‌خوی کردوه و رای‌گرتوه به‌بی نه‌وه‌ی راو‌چی نه‌وی به‌ردایته گیانی نه‌چیره‌که، وه راو‌چی له‌م ناوه‌دا هیچی نه‌کردوه و، به نه‌چیری نه‌و حه‌سبب ناکرئی، چونکه وه به‌ر حه‌دیی ینشو ناکه‌ونت که له پشاشا باسمان کرد وه نه‌وه‌ی نه‌گه‌یاند نه‌گه‌ر هه‌یوانی راوی له لایه‌ن راو‌چیه‌وه به‌ر نه‌دریته نه‌چیر نه‌م حوکه‌می نه‌.

هه‌تا و نه‌وزاهی گوتوو یانه: نه‌گه‌ر هه‌یوانی راوی فیره راو‌بووین، وه به‌ر راو‌به‌روات وه نه‌چیر له ژیز ده‌ستیا به‌ری به‌لام لی نه‌خواردنی حه‌لاله.

(هاو به شی دوو چه یوانی راوی له راوکردندا)

هه رکات دوو چه یوانی راوی له راوکردندا هاو بیان کردو، نه چیرنکیان
 کوشته نهوه نه چیره که حالله بهو مهرجهی هه دوو چه یوانه که له لایه
 خاوه نه گانیانه بهر درایسته نه چیره که، به لام نه گهر به کینکیان خاونه که ی
 بهری دایسته گیانی نه چیره که وه نهوی دیکه یان له خزوه که ویتنه درای
 نه چیره که له حالله دا نهوه نه چیره که گرتو بیانه و له ژیر دستیان مرده
 هه رام و نارویه چونکه پنجه بهر (ص) فرموی: «فَلَمَّا تَبَيَّنَ عَلَى كَلْبِكَ
 وَ لَمْ تَنْمُ عَلَى غَيْرِهِ وَ اتَا: نهوه نهوه تو له کاتی بهردانی سه گی راوی خوتا (بسم
 الله) ت کرده نهک له کاتی بهردانی چه یوانه که ی دیکه دا.

(پاو کردن به سه گی راوی جوله که و گاور)

هه روه ها راو کردن به سه گی تالیم دراو، وه باز و شاهین جوله که و گاور
 ره وایه. بهو مهرجهی راو چیه که موسولمان بن، یانی نه گهر نه چیره که له
 ژیر دهستی چه یوانه راویه که دا مرد وه کوو چه یوانی سه بر راوی نهوان وایه
 و حالله.

(دوزینه وی نه چیر به زیندوویه تی)

هه رکات راوچی نه چیره که ی به زیندوویی و نیوه گیانی دوزینه وه له
 حالیکه گه روو وه، قور قور اچکه ی پهرایی و ورکی درایی و رنخولای
 که ویتنه بهریای به بن نهوه ی سه برینی پیوست بن حالله، به لام نه گهر
 نهواو زیندوویی نهوه واجیه سه ری بیرئی، وه به بن سه برین گزشته که ی
 حالله نه.

(دوزینه وی نه چیر له پاش پیکانی به گولله)

هه رکاتیک راوچی گولله تیکی بز نه چیر خست و پیکای له پاشان له بهر
 چاری وون بوو، له دوایدا دوزینه وه به لام مردبوو. به سنی مهرج گزشتی

نهو نه‌چیره حه‌لاله.

یه که‌م: له پاش پیکانی گولله که به هژی له کیو که‌وته خواره‌وه، وه یا که‌وته ناو ئار نه‌مردیت، چونکه لهم حاله‌دا رنی تیده‌چی که به هژی که‌وته خواره‌وه له کیو یا خنکان له ئاودا مردین نه‌ک به هژی گولله‌وه. بوخاری و موسلیم له‌هدی کوری حانه‌م گیراویانه ته‌وه که وتی: پیغه‌م‌بر (ص) نه‌رموی: «إِذَا زَعَمْتَ بِسَهْكِ فَاذْكُرَ اللَّهَ، فَإِنْ وَجَدْتَهُ قَدْ قُتِلَ فَكُلْ إِلَّا أَنْ تَجِدَهُ قَدْ وَقَعَ فِي نَاءٍ فَإِنَّكَ لَا تَنْزِي الْمَاءَ قَتْلَهُ أَوْ سَهْكَ». واتا: کاتی گولله‌ت بۆ نه‌چیر هاونشت و تیرت تن گرت ناوی خودای لئی بینه، لهم حاله‌دا نه‌گه‌ر نه‌چیره که‌ت به مردویی دینه‌وه له گزشته‌که‌ی بیخو مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی که‌وتیته ناو ئار، وه له ناو ئاودا بیدوزیته‌وه لهم حاله‌دا حه‌لال نه‌ب گزشته‌که‌ی بخوی له به‌ر نه‌وه‌ی تو نازانی له ناو ئاوه‌که‌دا خنکاوه یا به گولله‌که‌ی تو مردوه.

دووهم: دل نیابن که نه‌چیره که به گولله‌ی نه‌و مردوه، وه شۆینه‌واری گولله‌ی یه‌کینکی دیکه، یا چه‌یوانی راوی که‌سینکی دیکه‌ی پتوه دیار نه‌بی، له به‌ر نه‌وه‌ی هه‌دی کوری حانه‌م گوتی: گوتم: نه‌ی پیغه‌م‌بری خودا، کاتی وا نه‌بی گولله ده‌گر مه‌ نه‌چیره، بۆ به‌یانی نه‌چیره که نه‌دوزمه‌وه که هینشتا گولله‌که‌ی خۆمی پتوه‌یه، لهم حاله‌دا چی بکه‌م؟ پیغه‌م‌بر نه‌رموی: «إِذَا عَلِمْتَ أَنَّ سَهْكَ قَتْلَهُ وَ لَمْ تَرِ فِيهِ آثَرَ سَهْكِ فَكُلْ» واتا: کاتی که‌ بۆت ده‌ر که‌وت که تیره‌که‌ی تو کوشتویه‌تی، وه شۆینی گیانه‌به‌ری درنده‌ی پتوه دیار نه‌بوو، نه‌وه بیخو حه‌لاله.

وه له نه‌رموده‌تینکی دیکه‌دا که ئیحامی بوخاری رپوا به‌تی کردوه: پر سبارکرا له پیغه‌م‌بر (ص): که سنی ته‌قه له نه‌چیری ده‌کا و شۆینی هه‌ل ده‌گری و له پاش دوو سنی دۆز به‌ مردویی ده‌بیدوزیته‌وه، که هینشتا تیره‌که‌ی نه‌وی پتوه‌یه لهم حاله‌دا چی بکا؟ نه‌رموی: نه‌گه‌ر یه‌وی نه‌توانی لی بخوا = «هَأْكُلُ مِنْ شَاةٍ».

سینهم: نابن نه‌چیره که خراب یوویی وه بۆگه‌نی کردین، له به‌ر نه‌وه‌ی لهم

حالەدا پىسە، دل بىزى لى ئەكاتھە، ۋە زەرەر و زىانى ھەيە. ئەبە
ئەھلەبەي خىشى (خ) گوتى: پىساركرالە يىغەمبەر (ص) ئەگەر كەسى لە
باش سى رۇز نەچىرى خۇي دۆزىمە ھەي بىكا، ھەرموۋى: «إِذَا زَعَمْتَ
بِسَبِّكَ قَطَبٌ فَلَا تَأْتِيكَ وَ أَمْرُكَ قَلِيلٌ خَالِمٌ يُنْتَن» واتا: كاتى تىرت گىرتە
نەچىرە كە سى رۇز لى گەرايت لە پاشا دۆزىمە ھە (قا سى رۇز وون بىرو)،
ئەگەر بۇگەنى نەكردبو يىخۇ.

(بە ھۇي ئەم شتەنى خوارە ۋە نەچىر دەپىتە مالى راۋچى)

پەگەم: بە ھەي، بە دەستى خۇي نەچىرىك بىگىرت دەپىتە مالى ئەو، بەو
مەرجەي مالى كەسىكى دىكە نەبى، بەو شىۋە كە رەنگيان كىردىن يا باليان
قوتاندىن بۇ ئەۋەي ھەل نەفرى، يا ھەلقەيان كىردىتە گەردن يا گوتى ئەو
گياندارە.

دوۋەم: ۋە بەۋەي كە نەچىرىك بىرىندار كات، بە جورىكى ۋە ھا ئەو
گياندارە بەو زام و بىرئە بىرئە ئەبى بە مالى ئەو.

سېھەم: بەۋەي كە زەۋىن گىرى كات يا بالى بىشىكىن ۋە لە راكردن يا
ھەلفىزى بىخات.

چوارەم: بەۋەي داۋلى بىات ۋە گياندارە كە بىتتە داۋە كەۋە، يا تەلە بىتتە،
يا تۇردانى ۋە نەچىرە كە بىگىرت.

پىنجەم: بەۋەي گياندارە كە بىكات بە تەنگە بەرىكدا كە رىسى ھەلاتى
نەيت، يا بىكا بە مالىكا، بەلام ئەگەر رىسى دەرجوۋى بىت نەبى بە مالى
ئەو، ۋە ھەركەسىكى دىكە بىگىرت ئەپىتە مالى ئەو.

ئەگەر دوۋكەس پىكەۋە نەچىرىكيان زامار كىرد، ئەگەر دوۋەمىن
كەس نەچىرە كەي كوشىرو، ۋە يا زەۋىن گىرى كىردبو نەك ھەۋەلەن
كەسىان، ئەۋە نەچىرە كە ئەپىتە مالى دوۋەم كەس، بەلام ھاتو ھەۋەلەن
كەس ھەيۋانە كەي كوشىت يا زەۋىن گىرى كىرد ئەۋە مالى ئەمە.

(پایه و مهرجه کانی راوکردن به کورتی)

پایه کانی راوکردن چوارن:

۱- راوچی، ۲- نه چیر، ۳- نامرازی راو، ۴- کوشتنی نه چیر،
پایه ی په که م: راوچی نه بین، الف: موسولمان یا کیشایی بین.

ب: نه هلی تمیز بین.

ج: چاوساخ بین.

د: له تیحرام وه یا له حهره مدا نه بین.

پایه ی دووه م: نه چیر، الف: نه بین گوشتی بخوری و حه لال بین.

ب: نه چیره که زیندو بین. ج: نه چیره که وه حشی (کیتی) بین.

پایه ی سهه م: نامرازی راوکردن که چهن جزره:

الف - ده ست، داو، تۆر، تهله، که مین، چال، دهرمانی بین هوش که ر.

که له هه موو نه مانه دا سه ریرین پتیو سه.

ب - چه کی ده ستی وه کوو: شمشیر، کارد، خه نجه ر، چه قز، داس، وه باقی

توک تیره کان.

ج - چه ک و نمو نه سهله حه ی که نه یگر نه نه چیر، وه کوو: تیر په یکاندار، وه

تیره کۆله (یغراحن).

د - نه نواع چه ک و تهقه مهنی بارووتی وه کوو: تهننگ، ده مانچه به گولله ی

مسی یا وه رشه ی...

پایه ی چواره م: گوشتنی نه چیر، که نه ویش چهن مهرجی هه په.

الف - نامانجی راوکردن و پینکانی نه چیر.

ب - هینانی ناوی خودا له کاتی تیر خستندا.

وه یا حه یوانه که بهرمللا نه کا و بهری نه داته گیانی نه چیر ناوی خودا

بینن.

بهشی دووهم، حه یوان سهریرین (ذئایخ)

پایه کانی حه یوان سهریرین

حه یوان سهریرین چوار پایهی هه یه: ۱- حه یوان سهریر (ذئایخ) ۲-
حه یوانه سهر براره که (ذئایخ) ۳- شمارزی سهریرین (آلات ذئایخ) ۴-
سهریرین (ذئایخ)

پایهی یه کهم - حه یوان سهریر (ذئایخ)

ئهو که سهرس حه یوانه که سهر ئه برئی، ئه بئی ئهم مهرجانهی خواره وهی
تیا بئی. یه کهم: موسولمان بئی، یا لهو (کابی) یانه بئی که ژن لی خواستنیان
حه لاله وه که جوله که و گاوری بهو مهرجهی له (هقی ئه سرائیل) بئی، یانی له
بنزه تا ههر له سهر ئهو دینه بوویتن، جوله که کان له پیش پیغه بهری
حه زهرت (حیسی) له سهر دینی خویان بوویتن، وه گاوری که کان له پیش
پیغه بهری حه زهرت موحه ممد (ص) دا ههر له سهر دینی گاوری
بوویتن. خودا له قورئاندا فرمویه تی: «وَ طَعَامُ الَّذِینَ اَوْثَرُوا الْکِتَابَ جِلُّ
لَکُمْ وَ طَعَامُکُمْ جِلُّ لَہُمْ» وانا: وه خواره مهنی ئهو کافرانه که وه ختی خزی
کییان پندراوه حه لاله بۆ ئیوه، گوشت بئی یا خهیری گوشت، بهم مهرجه
سابت بووین که ئه هلی کیتابن. وه خواره مهنی ئیوه ییش - ئه ی
موسولمانه کان - حه لاله بۆ ئه وان.

عالمه که وه ره کان فرمویه یانه جوله که و گاوری ئهم زهمانه ئهو
شهرتانه یان تیایه و خواره دنی گوشتی سهریراوی دهستی ئه وان حه لال نیه.
که واته حه رامه خواره دنی گوشتی حه یوانی که بت بهرست و حه یوان
بهرست و ناگر بهرست و که سیکلی له دین هه لکه راو سهریان بهرین.

(گوشتی حه یوانیک که زه توشتی و ستاره بهرست سهریان بهرین)
زاناکان له باره ی گوشتی حه یوانیک که زه توشتی سهری بهرین

ناکز کیان هه به، زۆریه ی زاناکان فەرموویانه: حەرامه له بهر ئه وهی مه جووسی (مُشْرِک) شەریک بز خودا دانەرن، وه بازی له زاناکان فەرموویانه، حەلاله.

وه پێغه مبه ر (ص) فەرموویه تی: «سُوا بِهِمْ شُئًا أَهْلُ الْكِتَابِ».

واتا: له گەل مه جووسی وه کوو ئه هلی کتای به فتار بکەن.

وه (ابن حزم ظاهری) له کتیی (المحلی) دا فەرموویه تی: زه رتوشتی ئه هلی کتای به وه له ته وای باب ته کاند و وه کوو کتایی له گه لیاندا به فتار نه کری (المحلی ج ۷ ص ۲۵۶)

به خدادی له کتیی (الْفَرَقُ بَيْنَ الْفِرَقِ) دا به ئاشکراسی وتوویه تی: مه جووسی به پێغه مبه ری زه رتوشت ئیمانیا ن بووه، وه بازی له زانایانی ئیسلامی تیرۆز وه کوو (مولانا ابو الکلام آزاد) پشتیوانیا ن له م قه کردوه.

خودا له قورئاندا فەرموویه تی: «إِنَّ الَّذِينَ أَتَوْا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالتَّحَاوِيَّ وَالْمُجُوسَ وَالَّذِينَ أَتَوْا إِنْ لَمْ يَلْعَلْ يَنْتَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنْهُمْ شَيْءٌ شَهِدٌ» واتا: به راستی کهسانی که با وه ریان هینا به وهی خوا ناردویه ته خواره وه بز سه ر (مُحَمَّد) - ص - وه ئه وانه ی که جو له که ن، وه ئه ستیره په رسته کان وه نه سرائیه کان که ئیستا پێیان ئهوتری گاور، وه مه جووسی به کان که دوو خوا به ریار نه ده ن: خوای پروناکی وه خوای تاریکی، وه ئه وانه که هاویه شیای بز خوا به و داوه، واته بت په رسته کان، به راستی ئه م شه ش تاقمه له رۆزی دوا ییدا خوا حوکم و به ریار نه دا له ئیواناندا، جیاوازی ئه خاته ئیوانیا ن به ده رختن و، سه ر خستی ئه وانه ی له سه ر حه قن و، پێگای راستیا ن گرتوه به سه ر ئه وانه ی که له م جیهانه دا به تال و، شتی به روو به وچ، پێگای چه وتیا ن داوه ته به ر، چونکه پێ گومان خوا ئاگاداره به سه ر هه موو شتی کا، وه شایه ت و، چه او دێره له سه ر هه مووشتی،

خاوه نی (تفسیری نمونه) له بهرگی چوارده لایه ری ۲۲ دا، ده لی:

مه جووس چه که سانیکن؟

مه جووس په پیره وانی زه‌رتوشت، له بهر نه‌وهی له شایه‌ته که‌دا له به‌رامبه‌ری (موشرکان)، وه له پزنی دینه ئاسمانیه کانداه‌راری گرتوه، وا ده‌ر که‌وهی که نه‌وانیش نه‌هلی کتیب‌بن و پیغه‌مبه‌ریان بووین، مه‌شهور نه‌ویه که زه‌رتوشت کتیبکی بوه به نیوی (ئاوینستا) که له کاتی سه رکه‌وتی نه‌سکه‌نده‌ر به سه‌ر تیراندا له نار چوه، وه له دوایدا له زه‌مانی بازی له پاوشایانی «ساسانی» دا نووسراوه‌ته‌وه...

حه‌سه‌نی هه‌مید له فره‌هنکه‌که‌یدا نووسیه‌تی: زه‌رتوشتی نیبه‌ت نه‌دری به‌لای زه‌رتوشت. ئایینی زه‌رتوشتی: دینی که زه‌رتوشت پیغه‌مبه‌ری باستانی له نزیکه‌ی حه‌وت سه‌ده‌ی پیش زاین (میلاد عیسی) دا هینای، وه له زه‌مانی پاوشایانی «ساسانیدا» مه‌زه‌به‌ی په‌سمی تیرانیان بووه، زه‌رتوشتیان - آه‌ورا مزدا - خ‌وای یه‌گانه‌ته‌پرستن، به دواړ‌وژ و به‌هشت و د‌وژمه‌خ ئیمانیان هه‌یه، سنی پایه‌ی بایه‌ خبار له ئایینی زه‌رتوشتا هه‌یه:

ییری چاک، وتاری جووان، کرده‌وه‌ی جووان، له بهر نه‌وه‌ی زیزیان بو ئاگر داناوه به ئاگر په‌رست ناویان ده‌رک‌دوه، کتیبی مه‌زه‌به‌ی نه‌وان ئاوینستایه (به‌زیانی مادی یا کوردی نو‌سراوه) له د‌وای سه‌ر که‌وتی ئیسلام زوړی له زه‌رتوشتیه‌کان له سه‌ر دینی خ‌ویان مانه‌وه که تا ئیتایش به‌ره‌کانی نه‌وان له تیران و هیند‌وستاندا ماونه‌ته‌وه، وه مروئیلیکی تینگه‌ یشت‌وو، پیاو چاک و فره‌هنگ وستن.

دوکت‌ور (وَفَهَّ الزَّحَلِي) له به‌رگی ده‌ لاه‌ره‌ی ۱۷۶ تەفسیری (المُنِير) دا گوتویه‌تی: له گه‌ل مه‌جوسیشدا وه‌کوو نه‌هلی کیتاب په‌فتار نه‌کری له وه‌رگرتی «سه‌رانه» دا. کوژی مون‌زیر گوتویه‌تی: له وه‌رگرتی «سه‌رانه» = چزیه» له مه‌جوسی ناک‌وکی به‌ر چاو ناکه‌وت، ئیمامی مالک له کتیبی (مُوطَا) دا گن‌پراویه‌ته‌وه، که حه‌زرت هوم‌ه‌ری کو‌ری خه‌تاب بیاسی مه‌جوسی کرد گوتی: نازانم چه‌یکه‌م له گه‌ل نه‌واندا؟ له‌و کاته‌دا (هه‌دا ل‌رحن

بن عوف: گوتی: شاهیدی نه دهم من خزم له زبانی پئغه مبرم بیست که نه پغه رموو «سُئُوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ». کوری (عبدالبر) فەر مووه تی مه به سستی ته نیا «سه رانه» بووه.

وه له م فەر مووده دا به لگه په کبی رۆشن هه به له سه ر نه وه ی مه جووسی نه هلی کتاپ نین. نه سما (هه پهن)، نه لئین: هوزیککی خوا به رست و به گانه به رستن، به لام به کار تیکردن (تائیس) ی نه ستیره کان له هاله مدا باوه ریان هه به. وه به بازی له پئغه مبرانش ئیمانیان هه به، به نه زه ری ئیمامی نه بوو حه نه به نه وایش نه هلی کتاپن. (الحلال و الحرام دکتر یوسف قرضاوی) دووه م: نه وه به نه که سه که حه یوانه که سه ر نه بری نه هلی ته مییز و له سه ر هوش بین، یانی بزانی چ ده کات وه بزانی حه یوانه که چون سه ر نه بریت، بز حه یوان سه ریر (ذلیح) نه م ته رتیه ی خواره وه له بهر چاو بگیری نت چاکه.

۱- نه گه ر یاو بییت، یاوی موسولمانی ژیر ۲- ژنی موسولمانی ژیر ۳- مندالی موسولمانی ژیر ۴- نه هلی کتاپ ژن یا یاو ده کۆیر ۵- سه رخوش و شیت نه گه ر ده رک و هوشیان بییت.

نه مانه ی خواره وه یش نه توان حه یوان سه ر بېرن وه سه ر برای ده سستی نه وان هه لاله.

۱- به نه ده ۲- خراپه کار (فاسق) ۳- له ش پيس ۴- ژنی که له بن نوژی دا بن (خانی) ۵- ژنی که له خوونی پاش مندال بوون و زساندا بی (نفاس) ۶- لال که به ئیشه ر ئی بگات.

نه گه ر شیت و سه رخوش و مندال که نه هلی ته مییز نه بییت به ته وای نه زانن که چ ده کهن سه ر برای نه وان هه رانه، به لام نه گه ر هوشیان بین و بزانی چ ده کهن نه وه سه ریرای نه وان حه رام نیه. به لکوه هه ر وه کوو سه ریرای کۆیر که راهه تی هه به.

پایه ی دووه م: حه یوانه سه ریراوه که (ذنبه)

پایه ی دووه م: حه یوانه سه ریراوه که نه میش دوو معرجی هه به:

یہ کہم: تہمہ یہ، حہ یوانہ کہ گزشتی بخوری وہ نیازی بہ سہ برین بیی لہم بارہوہ چاودتری تہمانہ ی خوارہوہ تہبئی بکری:

۱- حہ یوانہ کہ خزی، گہوایہ سہ برینی خہیری حہ یوانہ کہ مانای نیہ. لہم بارہوہ باخوری و موی حہ یوانی زیندوو یا سہ برپاو بہ دہستی موسولمان، تہ گہر بہ ہزی مہ جوسی یہوہ کہ ندرابن پاکہ وہ تہو حہ یوانہ بہ ہزی تہوہوہ حہرام نابئی.

۲- حہ یوانہ کہ حہ لال بنی، کہ واتہ سہ برینی گہر و ہینتر لہ گہل تزینہ کہ باندافرقی و جیاوازی نیہ، یانی با سہ ریش برابن ہر دہلین کہرہ تزیو.

۳- نیازی بہ سہ برین بیی، کہ واتہ ماسی و کوللہ سہ برینیان نابئی. دووہم: تہمہ یہ، حہ یوانہ کہ لہ کاتی سہ برینیا گیانی تیابئی. جائہ گہر حہ یوانہ کہ نہ خوش بوو ہر تہوہندہ پیوستہ کہ گیانی تیابئی، وہ نشانہ کہی تہوہ یہ ہمانسہ بدات (خِئَاتُ مُنْتَرِئَةٍ) إِخَاتَةُ الطَّالِبِينَ ج ۲ ص ۲۴۷. تہ گہر سافیش بوو تہبئی گیانیکی جنی گرتوو (خِئَاتُ مُنْتَرِئَةٍ) تیابئی کہ نشانہ کہی تہوہ یہ جم و جول و بہلہ پہلیکی بہ ہیزی بیی، یا خونئی با زرہ قہ بیہستی، یا لہ کاتی سہ برینیا دہنگ لہ قورگیہوہ بیت و خونہ کہی بہ عادتہی بیت و پروات.

تہ گہر حہ یوانہ کہ بہ ہزی نہ خوشی یا برسہہتی کہوتہ حالہتی گیان دہرچون لہو کاتہ دا، یانی لہ کاتی دہرچونئی گیانیدا (خِئَاتُ یا حَرَكَةُ مَرْبُوحٍ) کہ بیستن و دیتنی نامینئ و جم و جولئی لہ دہسہ لانا نابئی، وہ گیایہ کی زہراوی و کوشندہی نہ خوار دینئ کہ بوو بیتہ ہزی لہ ناو چوونی، سہریان بری، ہر چہن جم و جولئی کہم بن یا خونہ کہی کہم بازرہ قہ بیہستی حہ لالہ. (اعتہ ج ۲ ص ۲۴۷ - الفہم الاسلامی ج ۳ ص ۷۷۲)

بہ لام تہ گہر حہ یوانہ کہ بہ ہزی گیایہ کی زہراوی و زیان دہر نہ خوش کہوت کہمانی تہستم بن و بگاتہ دوا ہمانسہ بہ قہولی زور لہ زانا کان حہ لال نیہ، و باز نیکیان فہرمویانہ لہم حالہ تہ دا تہبئی گیانیکی جنی گرتوو

(حَبَاةٌ مُشَكَّرَةٌ) له هه وه لئی سه ر پرینه که دا تیابن (القطعة الاسلامیة ج ۳ ص ۶۷۲ -
إغاثة الطالبین ج ۲ ص ۳۴۸)

(پزانن) به قه ولی زور له زاناکان، یه کیک له دوو نیشانانه که بژ گیانی
جنی گرتوو به یان کرا که بریتی بوون له جسم و جولی به هیز، وه بازرقه
به ستنی خزینه که بژ دلنیا بوون له زیندوو بوونی چه یوانه که کافیه، وه نه بن
جسم و جول و هه ره که ی چه یوانه که له دوا ی سه ر پرینه که بنی نه ک جسم
جولی پیش سه ر پرین. (هه ره نهو سه ر چاوانه ی رابردوو، وه هه مان لاپه ره)

پایه ی سه نه م، نامرازی سه ر پرین:

به هه ر شتیکی تیژ چه یوانه که سه ر پریری دروسته، هه ریری نینۆک و
ددان، خوا ی چه قه بن یا داس یا که ره متوو یا کارد یا شمشی ر یا هه نه جه ر یا
پارچه شوشه به ک یا به ردیکی تیژ یا قامیش و شتی وا.

پینه مبه ر (ص) فەرموویه تی: «مَا أَتَهَرِ الدَّمَ وَ ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكَلَّوْهُ إِلَّا
مِنْ بَيْنٍ وَ ظَلْفٍ. أَمَّا السِّنُّ فَتَقَطَّمْ وَ أَمَّا الظُّفَرُ فَذَيِّ الْحَشَةِ» واتا: هه رچی نیچه
به خوین بکا و له کانی سه ر پرین دا خزینه که بازرقه به ستنی، وه ناوی
خودای لئی بیرئ، ییخۆن، به مەرچی نهو شته ددان و نینۆک نه بن پینشت
بلیم که له بهر چی دروست نییه شت به ددان و نینۆک سه ر پریری
چونکه ددان تیسکه و تیسکیش کۆله و تیژ نیه و به زۆری مرداری ده کانه وه
نینۆکیش چه قوی هه به شه یی یه کانه. به په وایه تی رافیمی کورپی هه دیج
(تاج)

هه رچی نامرازی سه ر پرین نه وه به تیژ بن، یانی به تیژی خزی
هه یوانه که سه ر پریری نه ک به هیزی ده ست یا به هزی شتیکی قورسه وه
ملی هه یوانه که به ریتنن، به کورتی نه گه ر که سیک به هیزی تیشوو
هه یوانیکی سه ر هه لکه ند یان به مشار ملی بریه وه نه وه و گیانداره
مرداره وه بوو و، هه راسه.

پایه‌ی چواره‌م، «دَیخ» یانی سهرپین.

«تَدَکِه» یانی حلال کردنی گزشتی گیانداران، که به دوو شیوه دیته جی:

۱- سهرپین ۲- زامار کردن، سهرپین بز هیوانیکه که له بهر دهستانی و سهرپینی ئاسان بی. «سهرپین» بریتی به له برینی هه‌موو قورقورچاچکه‌ی هیوانه‌که که هه‌ناسه‌ی پیادیت و نه‌جی، وه هه‌موو سورنچکه‌ی که ئار و خواره‌مه‌نی پیادیت و نه‌جی. نه‌گهر یه‌کینک لهم دوو شوینه به ته‌واوی نه‌بررا، هیوانه‌که مردار بوته‌موه. به‌لئی هه‌ندئ له عالمانی دین فهرموانه ئه‌و گرتی خه‌ره‌ش که له نزیکه‌ی بنی زمانه‌وه‌یه به‌شیکه له قورقورچاچکه و نه‌گهر هیوان له‌ویايشا سهرپیری هه‌ر دروسته وه‌ک له (تحفه) دا به‌یان کراوه. (شهرمه‌نی ئیسلام ج ۱ ص ۲۹۶)

(بزرگسن) برینی ته‌واوی قورقورچاچکه و سورنچکه‌ی هیوان و گیانداره‌که پیروسته، نه‌گهر شتی له‌و دوو شوینه به‌حیثیه‌وه وه، نه‌برابینی گزشتی ئه‌و هیوانه حلال نه، وه نه‌بن نیوه‌ی ئه‌و گرتی خه‌ره‌ش که له نزیکه‌ی بنی زمانه‌وه‌یه، یان ته‌واوی یان لای که‌می ئالقه‌به‌کی بکه‌وته لای سهری هیوانه سهر براوه‌که‌وه، نه‌گهر وانه‌بن، واتا: ئه‌و گرتی خه‌ره به ته‌واوی بکه‌وته لای لاشه‌ی هیوانه‌که گزشته‌که‌ی حه‌رامه، چونکه به‌وه نالین سهرپین به‌لکو نه‌یته‌هوی له ئار چوون و مردار کردنه‌وه‌ی هیوانه‌که. (باجوری ج ۲ ص ۲۹۱ به‌گێژاندنه‌وه‌ی سهیل السائل ج ۲ ص ۸)

هه‌رجی دووه‌می سهرپین، نه‌مه‌یه هیوان سهرپه‌که ئامانج و نییه‌تی هیوان سهرپینی بی، که‌واته، نه‌گهر چه‌قۆ، یان هه‌ر شتیکی تیز له‌ده‌س ئینسان به‌ره‌و بیه‌وه وه، بدات له ملی هیوانیک و سهری بیری یان چه‌قویه‌کی تیز به‌بن نییه‌تی ینکانی هیوانه‌که به‌هیه‌ت توور بدات وه، له ئاکار بدات له ملی هیوانیک و سهری بیری یان شتیکی تیز به‌ده‌سته‌وه بی وه هیوانیک ملی تن بساویت و ملی بیری واتا: قورقورچاچکه و سورنچکه‌ی بیری، یان هیوانیکی راوی له ده‌ستی ده‌رجی و له خۆیه‌وه

نه چیرینک بگری، یان بز تاقی کردنه وه گولله یه ک بز نیشا نه بخات وه
 حه یوانیک بکوژی له ته وای نه م حالانه دا چرنکه قه صدی کاره که، یان
 ینکانی حه یوانه که ی نه بووه نه و حه یوانه مرداره وه بو و، حه پرامه. (مفتی
 محمّدی مردوخ ج ۱ ص ۱۱۸ و مفتی المحتاج ج ۱ ص ۲۷۶)

نه گهر حه یوانیک به ته وای سه بریری، واتا: قورقورچکه و
 سورنچکه ی قه طع بگری له پاشان دهستی لی هه لگریت و، حه یوانه که
 ههستی که مینک بروات و رابکات له دوایدا بکهریت و بریری، گزشتی
 حه لاله.

دروسته سه برینی حه یوانیک که گورگ سکی دربین، هه چهند
 رینخزلهشی دهر هاتی و له وانه یی له پاش چهند دهقیقه یه کی تر بریری.
 دروسته له کاتی سه برینا چه قو له سه ملی حه یوانه که لابهیت و گورج
 بیخه پته وه سه ری، به لام نه گهر دهستی له سه برین هه لگرت تا حه یوانه که
 سارد بووه وه، نه و جا چه قو که ی نایه وه ملی و قورگی بری، نه وه حه پرامه.

نه گهر حه یوان سه بر به تیخیکی کول بهشی له قورقورچکه و
 سورنچکه ی حه یوانه که ی بری، وه به یی نه وه ی دهس له سه رگه روی
 لابات که سینکی دیکه به تیخیکی تیز باقی قورقورچکه و سورنچکه ی
 حه یوانه که بریری، نه وه نه و حه یوانه سه برپاره گزشتی حه لاله، یی جیاوازیه
 که له کاتی سه برینی شه خصی دووم داگیانی جی گرتوو (حیاه
 مُستَقَرَّة) ی یی یان نه یی.

(بزانن) له نووسراوه ی زانا شرع زانه کاندایاسی سی جۆر «خناه»
 کراوه:

۱- (خناه مُستَقَرَّة) یانی زیان، وه گیان له بهرا بوون به گیانیکی جی گرتوو، وه
 هه میسه یی به جۆرنکی وها نه و گیانداره بیینی و بیینی و دهنگی یی و،
 جمو جوولی تیختیاری بییت نه ک جمو جوولی ناچاری.

۲- (خناه مُستَقَرَّة) زیندوو بوونیکه دهوام دینی تا دهرچوونی گیان له به ده ن.

۳- (خَرَکَة یا عَیْش عَذْبُوخ) زیندوو بوونیکه بیینی و دهنگ و جمو جوولی

ئىختىيارى نامىنى بەلگە يىنىن و دەنگ و جەم و جەمىلىكى ناچارى ئەينى.
 و ھەندىك لە زانا يان بەم جەزە جياوازي يان خستەتە نيوان ئەم سىن
 جەزە ژيانەو:

۱- (خَافَ مُشْرِئًا) ئەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەلى خەزى يىلتەو ھەندىك دوو
 رۆژىك بىيىتەو.

۲- (خَافَ مُشْرِئًا) ئەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بىن ئاكتا يىلى ئاكام (أَجَلًا)

۳- (حَزَنَةً مُدْبِجَةً) ئەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەلى خەزى يىلتەو ھەندىك دەس بە
 جەمىلىكى. (إِسْنَاءُ الطَّالِبِينَ ج ۲ ص ۳۴۳)

ھەروەكە بە يان كرا سەرىن بە بىرىنى ئەو ھەندىك قورقورچەكە
 سوورنچەكە جەمىلىكى ئەو ھەندىك بەلگە بىرىنى «وَجَعَلَتْ» دوو ھەندىك
 دەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك زو ھەندىك دەرىجە سىرتەتە،
 ئىتر نەبى بە بىرىنى مۆخ و شكاندەنى ئىسقامى بەلگە جەمىلىكى بە
 جەمىلىكى دەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك زو ھەندىك دەرىجە سىرتەتە،
 چەك و ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك زو ھەندىك دەرىجە سىرتەتە،
 ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك زو ھەندىك دەرىجە سىرتەتە،
 خەندىك بىيىت. (إِسْنَاءُ الطَّالِبِينَ ج ۲ ص ۳۴۱ مەلۇماتى)

ئەگەر جەمىلىكى زامان بو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 رەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 ئەو ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 بىيىت، ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 ئەگەر ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 گەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 (إِسْنَاءُ الطَّالِبِينَ ج ۲ ص ۳۴۷)

ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە
 ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە ھەندىك بەلگە جەمىلىكى بە

یان شمشیر وه هر شتیکی ناوه ها برینیکی کارکر لهو حیوانه به دی بینی
که بیته هژی گیان ده رجوونی بهو مهرجهی حیوانه که گیانی جن گرتووی
تیایی. (بالات صالحات ماموستا پهیی)

(سوننه ته کانی حیوان سریرین)

گرنگترین سوننه ته کانی حیوان سریرین نهوانه ی خواره وهن:

- ۱- نهو که سهی حیوانه که سر نه بری روو بکاته قیله.
- ۲- حیوانه که روو به قیله به سر لای چه پدا راکیشری.
- ۳- پنی راستی حیوانه که بهر له لا بکری.
- ۴- ده مست (هر دوو ده ست) و پای چه پی حیوانه که به ستری.
- ۵- بر پنی ره گی ملی حیوانه که «وَدَجِن» وه کوو له پیشا باسمان کرد
سوننه ته بژ نه وهی حیوانه که زوو گیانی ده رجیت.
- ۶- هر وه ها سوننه ته نهو که سه که حیوانه که سر نه بری چه قو یا
کیره ده کی تیز بکات و پیشانی حیوانه که ی نه دات، له م باره وه پیغه مبر
(ص) فرموده تی: «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِخْلَاصَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَلَإِذَا قُتِلَ فَأَخْبِنُوا
الْقِتْلَةَ وَ إِذَا ذُبِحَتْ فَأَخْبِنُوا الذَّبْحَ. وَالْهَيْدُ أَحَدُكُمْ شَفَرَتَهُ فَلْيَبْرَحْ ذَهَبَتَهُ.
موسلم له شه دداد کوپی نهو سه وه گپراویانه ته وه، واتا: خوی - عَزَّ وَ جَلَّ -
له سر کوولی شتیکی تیحسانی فهرز کردوه ده ره حق بکری. که ئیساتان
[به وه جهی شهرعی] کوشت چاکی بکوژن، به سه ذاب مه یکوژن. که
حیواناتان سر بری جوانی سریرین نه ذیه تی مه دن کیره که تان تیز
بکه. نهوی سه ری نه برن ره حقی بکه به نه ذیه تی سه ری مه برن.
- ۷- هر وه ها سوننه ته له کاتی سریرینا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بکا.
- ۸- نه گهر و شتری سریرین له خوار قوم قوراچکه به وه چه قوی لی بنی. بژ
گاوه روو بزیش له سر قوم قوراچکه یان دایینی. بملی باش وایه که مینک به
لای لاشه که یانه وه بژ نه وه که باش سر بیرین. خودا فرموده تی:
«فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ». سورهی حج / ۳۶

واتا: ھەوانە ناوی خودا بەرن لە سەریان لە کاتێکا ئامادە کراون بۆ سەریڤین بەم ڕەنگە وەستان و بە پێوە، دەست وە قاچیان ڕیز کردووە، وە یا لە سەری سنی پەل وەستان و دەستی راستیان بە سەراوەتەووە ئەو ش بە گۆزەری ھاوی سەریڤینی و شتر.

ھەر وەھا بۆ مەیشک و پەلەوەر سوننەتە زمانیان دەڕکێشی و بێخاتە بەر دەنروکیان بۆ ئەوێ زمانیان نەگەرێتەووە دواوە و قورقورچاچکەیان دانە پەڕی، کە ئەوێش ئەبێ بە ھۆی مردار بوونەووەیان.

ئەلسەھە و سوود و قازانجی سەریڤینی شەریعی، وە ناوی خودا ھێنان لە کاتی سەریڤیندا

تا ئەو شوننەتە کە بۆ ئیمە دەر ئەکەوێ سوود و قازانجی سەریڤینی شەریعی ئەمە: کە ھەیانە کە لە کورت ترین کاتدا گیانی دەر ئەچیت، وە بە بێ ئەزبەت و ئازار بە زووترین کات ئاسوودە ئەبێ، وە ھەر لە بەر ئەمە ئەبێ ئامرازی سەریڤین تێژ بێ، ھەتا زووتر کاری خۆی بکا، وە مەرجی دیکە ئەوێ ئەبێ سەریڤینە کە لە سەری قورقورچاچکە و سوورنچکە و قورقور ھەیانە کەبێ، چونکە بێنی ئەو شونناتە ئەبێتە ھۆی دەرچوونی گیانی ھەیانە کە بە زووترین و سووکترینی شێوە.

وە سوود و قازانجی ھێنانی ناوی خودا لە کاتی سەریڤیندا ئەمە: کە لە لایە کەووە ناوی خودا ھێنان بەر بەرە کانی و بەر ھەلستیکە لە گەل ئەو باسا ناھەزانەتێ بۆت پەرستەکان لە زەمانی نەفامیدا ئەیانکرد، کە ئەوێش ئەو بوو ئە کاتی سەریڤیندا بە دەنگی بەرز ناوی بۆتە کانیان ئەھینا، کەوا بە لە حالیکدا بۆت پەرستەکان لە کاتی سەریڤیندا ناوی بۆتە ھێج و پووجە کانیان یێن، موسولمانان چ جۆر ناوی خودای گەورە نەھێن.

لە لایەکی دیکەیشەووە باقی ھەیانەکان لەوێدا کە دروس کراوی خردان و، مەو جودیکی زیندوون و، ھەقی ژانیان ھەبە و، لەم روومەووە لە گەل ئێساندا ھاوێشەن شەک و گومانیک نە، کە وایو ئێسان بە بێ ئیزنی

خودا وه فهرمانی ئهو ناتوانی به سهر ئهو گیانله بهرانه دا زال بئ، وه حه قی گیان کیشان و له بهین بردنی ژمانی ئهوان به خوی بدات.

وه ئه مه تهیا و بست و ئیراده ی خودایه که تهوار ئهوانه ی له پرووی زهینا دروستی کردوه به بزنه ی سرود و قازانجی ئینسانه وه به، له بهر ئه مه بردنی ناوی خودا له کاتی سهرپریندا ههر ئهو ئیزن وه گرگرنه به له خودا که ناوبرا.

وه کوو ئه مه وایه که ئینسان بلیت: من ئهم کاره له خزمه وه، وه به هوی دهس درئی و زوړو ستم لهم حه یوانه، وه یا به هوی بئ دهسه لانی ئهو حه یوانه ئهم کاره ناکهم، وه ئهم حه یوانه سهر نابرم، به لکرو به ناوی خودا و به ئیزن و فهرمانی ئهو ئهم حه یوانه سهر ته برم یا نه چیر نه گرم، وه به ناوی ئهو گزشتی ئهم حه یوانه نه خۆم. (الحلال و الحرام دکتر یوسف قرضای)

(حه یوان سهریرین له قهساوخانه گانی ئیمه ژیدا)

به کار بردنی ئهو شتانه ی که خۆ به دهسته وه دانی حه یوانه که لاواز ده کهن وه کوو ده رمانی بئ ههست که له ینش سهرپریندا به و مه رجی نه ینته هوی له ئیو چوونی حه یوانه که دروسته.

به لام ته گر به شتی قورس بدهن به سهریدا و بئ هوشی کهن، یان به هوی ئامرازی کاره بابی له کاری خه ن حه رامه، چونکه ئه بنه هوی ئازار و جهزیه ی حه یوانه که، هه رچه ن ته گر ئهو حه یوانه که ناوبرا گیانی جئ گرتووی تیابن و سهر بیرن گزشته که ی نه خوری.

وه حه یوان سهریرین له قهساوخانه گانی ئیمه ژیدا که له درای بئ ههست کردنی حه یوانه که به چه ن سابه یک به ئامرازی تیژ سهری ئه برن دروسته. (الْبَيْتُ الْأَسْلَمِيُّ وَ تَرْجُمَةُ دَكْتَرِ زَحَلِي ج ۳ ص ۳۸۸)

(بزانن) خواردنی ئهو گزشتانه ی که له ولاتانی ئه هلی کیتاب (گاورد و جووله که) ئه بهین حه لاله با ناوی خردایشیان له سهری نه هینابن به و مه رجی به جوړنکی باش وانا: به رهوشی ئیسلامی یان ئه هلی کیتاب

سەر برابری، نه ک خنکاندیتیان وه یان ملیان هه لکندین.

به لام نه و گزشتانه ی که له ولاتانی کوموونیستی و بوت په رستی و بی دینی و شیرکه وه نه بهینن وه کوو ده و له تانی: ژاپوون و هیندو چین و روسیه به هیچ جزو نیک هه لال نیه له بهر نه وه ی موشریک هاو بهش بۆ خودا قه رار نه دهن و کوموونیسته کانیش خودا و ته واری دینه کان و پیغه مبه رایه تی پیغه مبه ران و زیندوو بوونه وه و به هشت و دۆزه خ به د نه که نه وه.

وه نه و قوتاییانه که له ولاتانی کوموونیستی و بوت په رستی و شیرکدا ده رس نه خوینن نه بین له خواردنی گزشتی سهربرای ته وان دوری بکه ن وه زیاتر هه زای گیاهی و دانه و تله ی ته وان بخۆن، وه یان نه و گزشتانه ی که له ولاتانی نه هلی کیتابه وه واردی نه که ن پیخۆن، وه له گزشتی هه یوانانی هه رام وه کوو به راز و هه یری ته وانه خودداری بکه ن. (الفقه الاسلامی ج ۳ ص ۶۸۹ و حلاک و هه رام قه رضای ترجمه ص ۹۲)

به شی سینه م

خواردمه نی خاورین و حه لال (أَطْبَعَتْ)

(أَطْبَعَتْ) کزی (طعام) که به مانای خواردمه نی یه، وه له م بابه دا باس له و حه یوان و بالدارانه وه ده کات که گۆشتیان حه لاله وه یان گۆشتیان ناخوری و حه رامه، وه ههروه ها له باره ی باقی خواردمه نیه کانه وه باس ده کات، وه باسی خواردنه ویش (أَقْرَبَتْ) به یان ده کری، که وایوو له پشاه له باره ی نه و شته حه رامانه که به رۆشنی له قورئان و فهرموده ی پیغه مبهردا به یان کراوه باس ده که یین وه له پاشاندا به ریز باس نه و حه یوان و بالدارانه نه که یین که گۆشتیان نه خوری وه یان گۆشتیان ناخوری به پینی نووسینی کتبه شه ره ی یه کان.

خودا له قورئاندا فهرموده تی: «قُلْ لَا آجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ مَعْزَمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَثَلًا أَوْ دَمًا سَقُومًا أَوْ لَحْمَ خَيْرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ يَنْتَظَرُ أَهْلُ الْبَقَرِ إِنَّهُ بِفَنٍ اضْطُرُّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا غَادٍ فَإِنْ رَجَعْتَ غَوْرًا رَحِمَهُ» سوره نعمان / ۱۴۵

واتا: جا تو - نه ی پیغه مبهردا - بۆ ده قمی شو به یه ی خه لک ئیملان بکه و بلی: من له و که لامی خودادا که به وه سی نه گات به من ناییم حه رام له سهرده ام خوری مه گهر نه و مرداره وه بوه یین یا خود خورنیککی دژاو بن یا گۆشتی به راز؟ چونکی به راستی نه وه پیسه، یا حه یواننیککی سهردراوی خاریج له یاسای ئیسلام بێ به م رهنگه له کاتی سهردرینیا ناوی خهیری خودای له سهردراو، جا هه ر که سی ناچار بێ بۆ خواردنی ئه م جوړه شتانه نه گهر ته جاوه زنه کا به سهرده شی که ساوه کوو دوو ناچار به کینکیان به شی خزی و ره فیه که ی بخوات و لا نه دا له نه ندازه ی خزی به زۆر خواردن نه وه بزانی خردای ته عالا به را بهر به و که سه تیاوان پۆش و مینه ر بانه، نه م یاسا که باسما ن کرد بۆ ئوممه تی ئیسلامه.

له م ئایه ته دا به کورتی به جوار شتی حه رام ئامازه ی کردوه:

- ۱- مرداره وه بوو. (مَته)
- ۲- خوننی رزاو (مَشْخَر)
- ۳- گوشتی بهراز (جَنَیْز)
- ۴- نهو حه یوانه ی له کاتی سه بریندا ناوی خه بری خودای له سه برابن.
وه له سورده ی مائه / ۳ خودای ته حالا شه هاله شه هرامانه
(مَحْرَمَات) هی به دور و درتزی (دیزه پیدان و روون کردنه وه) به بیان
کردوه، وه فرمویه تی: «مَحْرَمَاتُ عَلَیْکُمُ اللَّیْثُ وَ الدَّمُ وَ لَحْمُ الْخَنَازِیْرِ وَ مَا أَهْلُ
لِقَابِ اللَّهِ بِهِ وَ الْمُنْخَنِقَةُ وَ الْقَرْقُودَةُ وَ الْقَرْدُوبَةُ وَ النُّطْبَةُ وَ مَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّیْتُمْ
وَ مَا ذُبَحَ عَلَى النُّصَبِ».
- واتا: حه رام کراوه له سه برتیه - نه ی موسولمانه کان،
یه که م: خواردنی گوشتی مرداره وه بوو، واته نهو گیانه به ره که به بن
سه برینی شهره ی مردبن.
دووه م: خواردنی خوننی که ره وان بووین.
سینه م: گوشتی بهراز.
چواره م: گوشتی نهو حه یوانه که له کاتی سه برینیا دهنگ به رز کرایته وه
به ناو بردنی خه بری خودای ته حالا.
پنجه م: خواردنی گوشتی حه یوانی خنکاو به هر جزوی بن: به پت، یا
به ناو، یا له زیر خانووی روخواو، یا په کن دهستی نایته بین...
- شه شه م: خواردنی گوشتی حه یوانی لیدرابن به دار یا به بهرد هه تا مردبن.
حه وه تم: گوشتی حه یوانی له به رزی که وتیته خواره وه مردبن، یا خود
که وتیته ناوی بیریکه وه و مردبن.
هه شه م: گوشتی حه یوانی که قوچی لیدرابن و به زوری قوچ مردبن.
نوه م: گوشتی حه یوانی که درنده لینی خواردن هه تا گیانی ده رجوین،
مه گهر نهوانه یان که زوو فریایان بکهون و له پیش نهوه دا گیانیان ده رجی
سه ریان برن، واته ژبانی راسته قینه یان تیا مابن لهو کاته دا که سه ریان
نه برن، وه نه میش نه زانری به جموو جووولی به هیزوه به وه که خونیان له

و هختی سەرپرینانا پەلەمیزکە بیهستی.

دههم: گۆشتی حەبیوانی لە سەرتەکانا سەر بڕای. وە یا ئەو حەبیوانانە کە سەریان بپڕی لە سەر ئەو بەردانەدا کە دانراون لە دەوری بەیتاوە بە هیوای ئیسان حەبیوانیان لە سەر ئەکوژیتەو. وە حەرەمکراوە لە سەرتان ئەمە کە رزق و پۆزی خۆتان بە (ئەزلام) وەرگرن وە ئەم فیسقە، وە رزق وەرگرتن بە (ئەزلام) بە چەن جۆر کراوە.

(پروانە کۆتایی ئایەتە کە لە سورە ی مائیدە تەفسیری نامی مامۆستا
مدرس)

(بزانن) حەبیوانیک کە بۆ قەدر گرتن و بەرپزگیری (تَعْظِمْ) لە بەر پای کە سینکدا سەر ئەبەرتیت حەرام و مردارەو بوو: «وَمَا أُولَٰئِكَ إِلَّا فِئْرَارٌ يَّه». وە حەرەمە ئەوێ بۆ خەیری خودا و پزگیری خەیری ئەو سەر بڕای. (ق. ص. ص ۲۷۵ ج ۳)

(ئاگارداری) حەبیوان سەرپرین لە بەر پای کە سینکدا، ئەک بە نیشانی ریزگیری (تَعْظِمْ) وە نزیکێ (تَقَرَّبَ) لەو کەسە، بەلکۆ بە نیشانی دل خۆشی وە بە هیوای بەخشین لە شوکرانی هاتنی کەسێک بۆ ئەو جینگە، یا هاتنەوێ لە سەفەر، یا سەرکەوتنی ئەو، یا نەجات بوونی لە گنێرە و کێشە، ئیشکالی نە، هەرەو ها حەبیوان سەرپرین لە ینش مەشیندا (کە تازە سەندینیان) یا بۆ ئەواو کردنی خانووی نوێ، یا لە دایک بوونی مندال یا بۆ حەرەتم ئیشکالی نە (چونکە سەرپرین لەم حالانەدا لە بۆ خەیری خودا نەبوو)

سەرپرینی قوربانی وە هەرەو ها سەرپرینی حەبیوانیک کە بۆ شوکرانی سألها وە لە دایک بوونی پێخەمبەری نازدار (دخ) بە ئەنجام دای، هەرەکوو باقی سەرپراره کان ئەبن تەنها بە ناوی خوداوە یت.

کە وابوو ئەگەر حەبیوان سەرپر لە کاتی سەرپرینی قوربانی دابلیت بە ناوی حەزەرەتی ئیبراهیم یا حەزەرەتی ئیسماعیل یا بەناوی هەردووکیان بە بلیت بە ناوی خودا وە بە ناوی ئیبراهیم و ئیسماعیل یا یەکیک لەوانە یا لە

کاتی سہرپنی مہولوودی دا بلت بہ ناوی یتغہ مہرہ یا بلت بہ ناوی
خودا وہ بہ ناوی یتغہ مہرہ تہوہ حہ یوانہ سہرپراوہ کہ حہ رامہ وہ مردارہ وہ
بووہ.

بہ لام تہ گہر بلت لہ کاتی سہرپنی قوریانیدا بہ ناوی خودا وہ بہ
یادی قوریانی ئیراہیم و ئیساعیل یا لہ کاتی سہرپنی مہولوودی دا
بلت بہ ناوی خودا وہ بہ یادی بیرہ و ہری لہ دایک بوونی یتغہ مہرہ، یا بز
شوکرانہی لہ دایک بوونی یتغہ مہرہ تیشکالی نیہ. (ہالیات صالحات ج ۲ ص ۲۶۶)
(بہداری) سہرپن بز شرتہ پیروزہ کان وہ کوو: کہ عہ تولنہ،
مزگہوتی (آلہ) مزگہوتی یتغہ مہر لہ مہ دینہ، گزری یتغہ مہران، تہولیاہ
، زاناکان، شہیدان، پاو چاکان، یا بز تہ شخصاص: ئینان، فرشتہ، پہری،
نارہوایہ، وہ تہو حہ یوانہ سہرپراوہ حہ رام وہ مردارہ وہ بووہ، چونکہ
سہرپن بہ عبادت حبابہ وہ عبادت بز غہیری خودا کوو و بنی
دینہ. بہ کورتی تہو قوریانیانہی بز قہر و زیارہ تگاگان سہر تہ ہرین
حوکمی قوریانی کردنی ہہ بہ بز (تہ زلام) وہ بہ راہری شایہی ۳ سوورہی
مائدہ بہ مردارہ وہ بوو حباب تہ کرتی. (ہالیات صالحات ج ۲ ص ۲۵۱ و إختائہ
الطالین ج ۲ ص ۳۱۶)

(ئیسلام تہواو تہو شانہی کہ خاوپن و بنی زہرہرن حہ لال کردوہ)
خودا لہ قورئاندا فرمودہ تی: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا
طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ» ہقرہ / ۱۶۸ و اتا: تہی
تادہ مزاد بخون لہو خواردہ مہ نیانہ کدہستان بن تہ گا لہ تہرزا بہ مہرجی
تہ مہ کہ حہ لال و ہوا بن خواردن، واتہ مالی خہلک تہ بن، وہ (طیب) بن،
راتہ بہ تہیمہ تی ئینسانی سہلیم قیزہون تہ بنی. وہ مہ کہ ونہ دوری
ہہ نگارہ کانی شہیطان: حہ رام لہ بز خوتان حہ لال مہ کەن، وہ حہ لال لہ
سہر خوتان حہ رام مہ کەن، بہ راستی شہیتان بز تہوہ دوزمتیکی دیاریہ.

گیانداران له پاره‌ی شوینی دانیشتن و ژیان به سه‌ریزین

به سه‌تاقم دابه‌ش ده‌گرین

۱- هه‌ر چه‌یوانی له ناوا بژی و هه‌کو ماسی، گزشتی حه‌لاله و سه‌ریزینی ناوی، خوا له سه‌ر صوره‌تی ماسی بن یانه و زیندووین یا مردوو هه‌ر به‌و شه‌رته که بژگه‌نی نه‌کردبن. نه‌سه‌قهول و پنه‌روی جه‌مه‌وی زانا‌کانه جگه له نیام نه‌بوو حه‌نیفه، وه به‌لگه‌یشیان نه‌م ئایه‌ته‌به که خودا له قورئاندا فه‌رموو‌یه‌تی: «أَجِلْ لَكُمْ مِنْهُ الْخَيْرَ وَ طَافُكُمْ مَتَاعاً لَكُمْ وَ لِلْآزَةِ سَوْرَةٌ مَاتِدْ / ۹۶» واتا: حه‌لال کراوه‌بژ تیوه، نه‌ی موسولمانان، نه‌چیری ده‌ریا و خوارده‌مه‌نی ده‌ریا له‌وی که‌وتیته سه‌ر ناویا خود پزچووین له به‌ر له‌زوت وه‌رگرتنتان له‌و نه‌چیر و خوارده‌مه‌نی ده‌ریایه بژ تیوه که نیشته جی بن وه بژ کاروانیان خواه له تیحرامدا بن یا له تیحرامدانه‌بن.

وه نیحامی نه‌بوو حه‌نیفه فه‌رمویه‌تی ته‌واوی گیاندارانی ناوی جگه له ماسی حه‌رامن. (الله الاسلامی و ادله ج ۳ ص ۶۷۸)

وه هه‌ندیگ و توویانه نه‌گه‌ر و نه‌ی ته‌و گیاندارانه که له ده‌ریادا نه‌ژین له وشکیدا حه‌لال بوو، وه گزشتی خورا نه‌وه گزشتی ته‌وانیش نه‌خوری و حه‌لاله، به‌لام نه‌گه‌ر و نه‌یان له وشکیدانه نه‌خورا له ده‌ریاشدا ناخوری بینا له سه‌ر نه‌م فه‌رموو‌ده، گای ده‌ریایی وه سه‌ر و بزنی ده‌ریایی گزشتیان نه‌خوری به‌لام سه‌گ و که‌ری ده‌ریایی گزشتیان ناخوری وه حه‌رامن. (مفید للفتا ج ۴ ص ۲۹۸)

۲- هه‌ر چه‌یوانی له ناو و وشکیدا (بزمائی) بژی و هه‌کوو: قورباقه، قرئال، ره‌قه (کیسه‌لی ناوی)، مار، مارماری شۆک (تساج)، وه سه‌گی ناوی سه‌قهول هه‌یه:

الف - په‌په‌روانی پهبازی حه‌نه‌فی و شافیمی فه‌رموو‌یانه: خواردنیان حه‌لال نیه چونکه نه‌وانه که ناویران له (خانیث) ناپاک و چه‌به‌له‌کانن، وه مار زاریشی هه‌یه، وه قورباقه ته‌هی کراوه له کوششتی (نه‌گه‌ر حه‌لال یوابه‌ت نه‌هی نه‌که‌را له کوششتی)

ب - په پره وانی رښازی نیمامی مالیک فهرمو یانه: خواردنی قوریاقه و قرژال و ربهقه (کیسه لی ناوی) مهباحه (یانی خواردنیان ټیشکالی نیه) چونکه نه ثابته و نه فهرموده ی پیغه مبر حه رام بوونی نه وانه یان به یان نه کړدوه، وه بهر (خَیْثُ) ناکه ون.

ج - په پره وانی رښازی حه بیهلی جیایان کړدوه ته وه، وه فهرمو یانه: ته وار نه وانه ی که له وشکیدا نه ژین له حه یوانانی ناوی به بن سه برین حه لال نین وه کو په له وه ری ناوی وه ربهقه وه سه گی ناوی، مه گهر نه وانه ی که خو ښیان نیه وه کو قرژال.

وه قوریاقه مهباح نیه و گزشتی ناخوړنی چونکه پیغه مبر نه همی کړدوه له کوشتی و نه مه یش به لگه یه له سه حه رام بوونی گزشتی قوریاقه، هه روه ها گزشتی مارماری شوک (تَمَسَّاحُ) حه رame و ناخوړنی الفقه الاسلامی ج ۲ ص ۶۸۷

۳- گیاندارنی وشکی

گیاندارنی حه لال گزشتی وشکی که به ناشکرای نارویان براوه بهم جزیره ی خواره وه: جوار جزیره گیانداره کان «وَالْأَنْثَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَ مَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ.» «تَحُلُّ / ه» وانا: وه خودای ته حالا و شتر و گاو مهرو بزنی دروست کړدوه به ته وانی خوی، وه هه یه بز ټیوه له سوودی نه وا بهر گنی که نه یی به هوی گهرمی له شتان له کاتی ساردی هه وادا، وه گه لی سوودی تر وه کو شیر و دؤو پوژن و په نیر و که شک... وه سوار بوونیان و بار پییردیان، وه له نه فسی خویان نه خون، واته سه ریان نه برن و گزسته که یان نه خون.

(حه رام بوونی کهر و هیستر)

«وَالْحَمْلُ وَالْإِبَالُ وَالْحَمِيرَ لَتَرْكُوها وَ زِبْنَةً وَ يَخْلُقُ مَا لَا تَحْشُرُونَ.» «تَحُلُّ / ه» وانا: وه خودای ته حالا دروستی کړدوه بز ټیوه نه سپ و ماین و هیستر و

کہر بڑ ٹھوہ کہ سواریان پئی بکمن و بیان کمن بہ ہڑی جوانی بڑ خزان، وہ
 ہدرا دروست ٹکا بڑ ٲیوہ ٹھوہی کہ ٲیوہ نایزانن وہ بہ کار ٹہ برین بڑ
 سواری و زینت و جوانی؛ وہ کور فرز کہی ٹاسمانی و ساروخ، وہ
 ٹوٹو میل لہ ہرزوی و شکاندا، وہ کہشتی و قہیاخ و... لہ دہریادا، وہ
 خہیری ٹہمانہ لہ وستانہ کہ خودای تہ عالا پاش ہاتنہ خوارہ وہی ٹہم ٹاہتہ
 تہ و فیقی ٹادہ میزادی داوہ بڑ دروست کردنی ٹہوانہ و بہ کار ہینانین (نامی)

(حہرام بوونی گزشتی درندہ و بالندہی راوی)

نبینو حہیاس (خا) گوتی: «نہن الثبی» (ص) عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَ
 عَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ وَاثَا: ہر درندہ پئی کہ کہ لہ بی ہہ بی، یا ہر
 بالندہ پئی کہ چنگ و چرنوکی^(۱) ہہ بی ٲتفہ مہر (دخ) خواردنی
 گزشتہ کہ بی قہدہ خہ کردوہ. وہ ک: شیر و بہر و پلہ نگ و بہراز و گورگ و
 سہگ و چہ قہل و ٲشیلہ و ورج و مہیمون و کہر کہ دہنگ. «جَلَالُہُ» گزشت
 و شیر و ہیلکہی جَلَالُہُ (حہیوانیک کہ ٲسچ دہخوات) مہ کروہہ «نہن
 رَسُولُ اللَّهِ عَنْ لَحْمِ الْجَلَالِہُ» ٲتفہ مہر خواردنی گزشتی جَلَالُہُ قہدہ خہ
 کردوہ. مہ گہر ٹھوہی چل رۆژ لہ خواردنی ٲسی ٲیارزن و تہ نیا ٹالفی
 پاک بخوات (مختار الصحاح)

(ٹہوانہی وا لہرمان دراوہ بہ کوشتنی)

ٹہوانہ وا لہرمان دراوہ بہ کوشتنی وہ ک دوویشک و مار و قہلہ باچکہ
 (فشقہرہ) و کۆلارہ و مشک بہ ہہموو صنفیکیانہوہ حہرامن و گزشتیان

۱- ہر بالندہی کہ چنگی تی و نیؤکی قولایی و دہنوکی لار (خولاری) سینی و
 راوی پلہوہر بکا وہ ک باز و شاہین و ہلؤ... حہرامن (شہریعتی ٲسلا م بہرگی
 بہ ک ص ۲۹۴)

ناخوری، ههروه ها نهوانی واکرشتیان قهدهغه کراوه وهک قورباقه و ههنگ و میرووله و پهپرو سلیمانکه و شه مشه مه کویره ههرامن. هه رگیان له بهرئ که به قسهی دو کتوری باوه پهپراو زههری ببن، نهوانهش ههرامن وگژشتیان ناخوری.

(حه یوان و بالداری ههلال)

حه یوان و بالداری ههلال نهوانه که له قورئان و هه دیسا و تراسنی گژشتیان ههلاله، یا عالمانی دین به قیاس له سه رحه یوان و بالداری ههلال و تبتیان ههلاله وه گژشتی نهخوری وهک:

۱- هوشتر ۲- گا ۳- یزن ۴- مه رچ مالی وچ کتوی ۵- که متیار ۶- که ره کپری ۷- ئاسک ۸- که روتشک ۹- رتوی ۱۰- دهلهک ۱۱- چاله که ۱۲- سموره ۱۳- زبک ۱۴- که له شیر ۱۵- مریشک ۱۶- بزقله موون ۱۷- قاز ۱۸- قولهنگ ۱۹- سونه ۲۰- مرای ۲۱- پور ۲۲- که و ۲۳- میشه سی ۲۴- ماسی گره.

وه هه رچی چینه بکا وهک: ۲۵- کوتر ۲۶- قومی ۲۷- بیبی سوو به هه موو جزوه کانیه وه. ۲۸- چوله که به هه موو ته رچیکه وه ۲۹- سووچه ر ۳۰- قهله ره شهی ناو کشت و کال ۳۱- ریشوله ۳۲- هه پنه مهل، نه مانه هه موو ههلالن.

هه رحه یوان و بالدارنک که له نایات و هه دیسا ناری نه هاتبن و زانایانی دینش باسیان نه کردبن، حوکمی وهک ئه وه هه یوان و بالداره وایه که له ونه ی خزی بن و ناوی هاتبن یا باسی کرابن. نه گهر ونه شهی نه بوو نه وه نه گهر که سالی طبعهت به رزو دهس رچشتوو به باشیان نه زانی، ههلاله، نه گینا ههرامه، هه رحه یواننک و هه ر بالدارنک که په یدا ببن له دوو جزو په کیکیان گژشتی بخوری و نهویان گژشتی نهخوری، نهوش هه رحهرامه. مرداره وه بوو ههرامه. کولله و ماسی نه بن.

«عَنْ ابْنِ عُثْمَرَ (رَضِيَ) عَنْ النَّبِيِّ (ص) قَالَ: أُلْجِلْتُ لَنَا خَتَانٍ وَ دَمَانٍ، فَأَمَّا

الْهَيْثَانِ فَالْمَوْتُ وَالْجَزَادُ وَأَمَّا الدُّمَانُ فَالْكَبْدُ وَالطَّلْحَةُ» (۱)

واتا: ئهینو هومهر (خا) گوتی: پیغه مبهه (د) ده فهر موئی: دوو مردار و دوو خوینتمان بۆ هه لال کراون. مرداره کان بریتین له ماسی و له کولله، وه خوینه کانیش بریتین له جهه رگ و سپل.

ههروه ها هه ر پارچه په ک که له هه یوانیهکی زهندووی هه لال جیا کرایته وه هه رامه، (هه سه نهی نیلام مملوفا مدهس ج ۱ ص ۲۹۵)

(بزانن) له په له وه ره نه ناسیاوه کانهدا هه ر کامیان دانه خۆر یا خال له مبل بن یا وینه ی په له وه ره هه لال گوشته کان بن: یا له کانی بالگرته وه دا بالیان ته کان بدهن وه کو که سیک که ده ف لێ بدات هه لال «كُلْ مَا دَفَّ وَدَعْ مَا صَفَّ» واتا: گوشتی په له وه رنیک که بال لیده دات بخۆ، وه گوشتی تهو په له وه ره ی که بال باز ده کات و بال لێ نادات مه خۆ.

ههروه ها هه ر بالندهو په له وه رنیک که بهی هه ناسه کیشان، وه قوم قوم (جرعه جرحه) ئاو ته خواته وه نه ک ده م بنی به ئاو هه که وه هه لی مژنی و مملفی لێ بات تهو گوشتی هه لاله، یا ده نگه وه کو ده نگه کو تر گه راته وه ی بێ «كُلْ مَا عَبَّ وَ هَوَّ» یانی هه موو په له وه رنیک که قوم له دوا ی قوم ئاو ته خواته وه بهی هه ل مژنی. وه ده نگه بگه ی ته وه هه لاله (بالیات صالحات و مَغْنَى الْمُحْتَاج ج ۱ ص ۳۰۲)

(ئاگاداری) ته گه ر هه یوانیهکی شیریه هه یوانیهکی هه رام گوشتی خوارد وه کو تهو به رخنیک شیریه سه گیک بخوات تهو گوشته که ی مه که وه وه به فهرمووده ی نیامی هه ززالی (رح) ته هلی پارنزه کاری و دوورینه تهو گوشته ناخۆن وه تهی له و شیریه بیگرته وه تاهل پزژ ئالغی پاک و خاوین بخوات ته نه جا گوشته که ی خاوین تهینه وه (مَغْنَى الْمُحْتَاج ج ۲ ص ۳۰۵)

(بزانن) خودای ته هالا هه موو شتیکی بۆ به نده کانی خه لق کردوه تا به شپوه یه کسی ره و او دروست سوودی ته وای لێ وه رگرن، له م باره وه

ناوی گیاندارہ کان بہ تہرتیبی پیتہ کان

۱- (ناسک)

باب الف

ناسک بہ کوردی جہ پوان و مامزیشی پین دہلین، بہ فارسی آہوہ و بہ
 ہمہ رہی پین دہلین (ظہی)^(۱)، گیانداریکہ کاوژدہ کا، دہست و قاجی باریک
 و درژن، چاوی ریش و جوانہ، خیرا راکردنی بہ ناو بانگہ، گزشتی ناسک
 و خزشہ

بہ زوری لہ گہرمیان و دہشت و نہرمانا نہژین، پیست و تروکیان
 زہردہ و مہیلو سہی بہ، شاخیان قنچہ و باریک بہ پینچ مانگ نہژین،
 پارچیہ کان بہ داو بہ تہپکہ بہ تہنگ بہ تانجی راویان دہ کھن، لہریزی
 حہ برانی وردہ و دوو سمدان ناو نہ برین، میسک و حہ بیری ناوکی نہم
 گیاندارہ مہشہورہ

(حکم) نہم گیاندارہ بہ ہمہ مو جزرتکیانہ و گزشتیان نہ خوری.

۲- (نایلمن)

نایلمن یا نایتمہل، وہ ہایلمہن ہمہ دہلین بہ فارسی پین دہلین
 ہارہ، وہ صوغ ملخ خواہ و بہ ہمہ رہی پین دہلین (نورمز) پشزلہی سوور
 بالندہ بہ کہ چکزلہ، گہرہ تر لہ چزلہ کہ لہ ناخری و ہری بہ ہاردا پیدہ
 نہیت، نازاری تری و توو، کوللہ بہ.

(حکم) گزشتی نہ خوری و حہ لالہ و لہریزی چزلہ کہ و پشزلہ بہ (مید)

۳- (نہسپ)

نہسپ و لاخی بہرہ لہ ہمہ مو گیاندارہ کانہ نہم و لانہ بہرترن
 بہ کوردی چارہوئی یسی پین دہلین، بہ تیرہ کانیان نہلین نہسپ و بہ

می‌چکه کانیان نه‌وتری ماین به فارسی پهن نه‌وتری (سب) وه به‌هه‌ره‌بی (فَرَسِی پَن دهلین. گیاندارنکی چوارپن، به‌ری، به‌کسی، کلک و یال درزی، شوخ و شهنکی ژیره. له زور کزنه‌وه که‌وی کراوه، بۆ سواری و باره‌لگرتن و غاره‌ن‌سپ، ۲۵ تا ۳۰ سال ده‌زی.

(حکم) چاره‌وئی به‌مه‌زه‌بی ئیماسی شافیمی (رخ) حه‌لاله‌وه‌گۆشتی نه‌خوئی به‌لام به‌مه‌زه‌بی نه‌بوو حه‌نیفه و مالک و نه‌واهی خواردن می‌کرووه.

هه‌ندیک له‌زاناکان وتویانه به‌ده‌لیلی ئه‌م ئایه‌ته‌ی خواره‌وه‌گۆشتی ئه‌م گیانه‌به‌ره بۆ خواردن ناین، خودا فەرموویه‌تی: «وَ الْحَمْلُ وَ الْبِغَالُ وَ الْحَمِيرُ لَا تَرْكَبُوها وَ زَيْتَةُ» - سوره نحل آیه ۸

واتا: خودای ته‌هالا دروستی کردوه بۆ تیره‌ن‌سپ و ماین و هیسترو که‌ر بۆ نه‌وه که‌ سواریان پهن بکه‌ن و بیان‌که‌ن به‌هۆی جوانی بۆ خۆتان. وتویانه ئه‌م ئایه‌ته‌ مینه‌ت دانه‌نی له‌سه‌ر مرۆف به‌مه‌که‌ ئه‌مانه‌ی دروست کردوه و خواردنی گۆشتی چه‌یوان بالاترین قازانچه‌که‌ وایه‌ نه‌گه‌ر گۆشتی نه‌سپ و ماین بخورایه‌ت خودای ته‌هالا‌باسی نه‌وه‌یشی نه‌کرد، وه‌خودای حه‌کیم مینه‌ت دانان به‌شتی گه‌وره‌ ته‌رک ناکات و شتی پاین به‌یان‌کات.

ولامه‌که‌ی ئه‌مه‌یه‌ ئایه‌ته‌که‌ ئه‌خه‌یه‌ت به‌یان ده‌کات وه‌ خالب له‌ چاره‌وئی‌دا جوانی و سوار بوویه‌تی له‌به‌ر ئه‌وه‌ خودا نه‌وه‌ی به‌یان کردوه وه‌ هه‌روه‌ها ئایه‌ته‌که‌ له‌ مه‌که‌دا نازل بووه‌ وه‌ گۆشتی ولاخی ئه‌هلی له‌ سالی حه‌وتی کۆچی له‌خه‌زای خه‌یه‌ردا حه‌رام کراوه‌ که‌ وایه‌ پێغه‌مبه‌ر و پاره‌کانی به‌م ئایه‌ته‌ن‌سپ و ولاخ و خه‌یری ئه‌مانه‌یان حه‌رام نه‌کردوه، تا له‌خه‌زای خه‌یه‌ردا پێغه‌مبه‌ر گۆشتی که‌ری ئه‌هلی حه‌رام کرد، وه‌ ده‌لیلی دیکه‌ بۆ حه‌لال بوونی گۆشتی چاره‌وئی نه‌ویه‌ حه‌دیس «صَحیحین» که‌ ئه‌سماء پڕوایه‌تی کردوه وه‌ فەرموویه‌تی «ئێمه‌ له‌ مه‌دینه‌دا له‌ زه‌مانی پێغه‌مبه‌ردا ئه‌سینگان سه‌ربری وه‌ گۆشته‌که‌مان خوارد». (یعنی المحتاج ج ۶

۴۔ (تیسر)

تیسریان ہینتر کہ بہ فارسی ہن توتری طاطو و استرہ وہ بہ ہرہ ہی ہنی تہ لین (تغل)، گیاندارنکی یہ ک سمہ، تہم گیاندارہ دایکی ماینہ و باوکی گوئی درنژہ، واتہ ہر کاتی تیرہ کان حمزبان لہ ہینتر کرد تہ چن تہو دوو رہ گمزہ پیداہ تہ کھن لہ بہ کتری چاکیان تہ کھن تیسر بہ تہ اندازہ ی دایکی ہرز نیہو، وہ کوو باوکیسی بچوک نیہ، بہ لام لہ ہر دووکیان بہ ہینترہ، تہم جزرہ حوار ہنی یہ نہ زوکن۔

(حکم) تیسر ہرامہ و گزشتی ناخوری چونکہ لہ دوو گیاندار لہ دایک بوہ کہ یہ کیکیان ہرام گزشتہ کہوایہ لایہنی حہ یوانہ ہرام گزشتہ کہ زالہ بہ سہر تہوی دیکہ دا بہ لام تہ گہر لہ بہینی کتری وہ حشی و چارہوی دا لہ دایک بیوایہ ت گزشتی تہ خورا۔ جاییر تہ لیت: لہ رژی خہ زای (حین) دا۔ تیسر و کھرو ماینمان سرہری پتہ مہر (ص) قہ دہ خہ ی گزشتی تیسر و گری درژی لیمان کرد بہ لام نیجازہ مانی دا لہ گزشتی تہ سب بخوین۔ (خناۃ الحزان - صہری)

باب باء

۵۔ [باز]

باز، یان تہر لان کہ بہ فارسی و ہرہ بیش ہر ہجڑیہ ہنی دہ لین جزرہ بالندہ یہ کی درندہ یہ، گزشتخورو وریا و خیرایہ، نیزکہی سی چل ساتیسر درژہ دہ بن، بالی کورت و باریکہ، دہندوکی خوارہ و ہر سینگ ی ہلہ پہلہ ی رہشی تیدایہ، تہم بالندہ یہ دہ توانی مہ لانی تر بہ عاسمانہ وہ راو کا، بزیہ پاشا و گہورہ پیوانی قہ دیمی وہ کوو یہ کیک لہ کہرہ مہنی نیچیرہوانی بہ خویان دہ کرد و لمبارہ گا و دیوہ خانہ کانیان کار بہ دہستی تاییہ تی بز نیگاداری و خہ زمہ تی تہر خان دہ کرا۔ باز (بالندہ ی راوی)

(حکم) باز بہ ہمموو جزرہ نیکانہ وہ ہرامن وہ گزشتیان ناخوری لہ بہر تہوی پتہ مہر (ص) نہی کردوہ لہ خواردنی گزشتی بالندہ ی چنگدار و راوی و درندہ۔

۶- [بایه قوش]

بایه قوش، یان کونده به بووکه به فارسی مووموه به سهیره بی (چغد)ی
 یی ده لنین، بالنده به که وه حشی، پرومته تی پانه، چاره کانی گه وره ن،
 ده ندووکی لاره، (خواره) له م لاو نه ولای سهریدا دوو پهر وه کوو گوئی ی
 پشله هیه، زیاتر له چزل و ویرانه دا نه زی، شهوانه له هیلانه که ی دپته
 دهره وه مشکلی کیوی و بالنده ی چکزله راو ده کات و ده بخوات به نه حس
 و به دیومن به ناو بانگه

(حکم) هه رامه و گزشتی ناخوری. (حیات الحیران سهیری)

(ناموزگاری) له هه زره ت (سَلیمان) درود و سهلامی خودای لئی بئی
 نه قل کراوه که فهرموویه تی: هیچ بالنده یه ک بز مروف له کونده به بوو چاکتر
 و به ره حم تر نه، کاتیک له ویرانه یه کدا نه خوشتی ده لئی: کوانی نه و که سانه
 که له دونیادا خوشیان نه گوزهراندو دارای مال و سهرووت یوون، و هه ر بز
 مالی دونیا هه ولیان بوو؟ هاوار بز مروف چلۆن خهریان لئی نه که وئی له
 حالیکدا تهنگانه ی زۆر له پیشینه؟ تۆشه ی دوا رۆژ هه لگرن نه ی که سانی
 که ناانگان وه خۆتان بز سه فهری دوا رۆژ ناماده که ن. (إِسَاءَةُ الطَّالِبِينَ ج ۲
 ص ۳۹۹)

۷- [باشوو]

باشوو، یان واشه، به فارسی بئی ده لنین شاهه و به سهیره بی (زاشق) -
 باشق. بالنده به کی راوکه ری به چکزله به که دریزایی دهوری سبی ساتیمتر
 ده بئی، چاوی زهردن، پشتی که وه رهنگ و به رزگی سبیه په له په له ی زهردی
 تاریکی تیدایه، له سهوا بالنده ی تر ده گری و جارو بارهش هیلکه ی
 په له وهران ده خورا.

(حکم) هه رامه و گزشتی ناخوری چونکه نه میش وه کوو باز راو ده کات
 و بالنده به کی چنگداره و پیغه بهر نه می کردوه له گزشتی نه وانه.

٨- [بزن]

بزن به فارسی پتی ده لَین هَژ وه به هه ره بی (هَژ وه و هَژ یای پتی تهوتری، گیاندارنکی گیاهوری کارژ کهره، دوو شاخی هه به به ره و دواوه ده شکینه وه، ردینکی درژ و کلکینکی کورتی هه به، له زور کزنه وه کهوی «مالی» کراوه، شیر ده دا و له شی (مور) دایه ژشیوه.

(حکم) گزشتی بزن حه لاله به نه صی ثایهت، خودا له فورئاندا فهرمو به تی: «أَجَلْتُ لَكُمْ يَهَنَةَ الْأَنْفَامِ» هاتده / ٤٤

واتا: حه لاله کراوه بژ تیوه خواردنی گزشتی تهو چه یوانانه، و شتر و، گاو، مهره، بزن، مالی بن یان کیزی تیرین یان منجهکه، به هه مور جزریکانه وه حه لالین.

٩- [بوقله موون]

بوقله موون، یان قه و ته لیشیش، به فارسیش پتی تهوتری «بوقلمون» یان «بیل موغ» وه به هه ره بیش هه پتی تهوتری (بوقلمون) مه لینکی مالی به به قه د قازنک تهین، تیره یان خوی کییت ته کاو سه ره ده نروکی پارچه گزشتینکی بیاشورپ ته یته وه. (حکم) گزشتی ته خوری

١٠- [بولبول]

بولبول به فارسی پتی ده لَین هَژ وه وه ببل وه به هه ره بی پتی ده لَین (عندلپ) بالنده به کی ده نگ خوشی باز مه به، به قه د جه له که به ک تهین: له و مرزه کانی به هارو تاوسان دا زیاتر له سه ره دار و گوله کاندا تهین: وه تهوینی تهو بو گول به ناو بانگه

(حکم) حه لاله گوشته و گزشتی ته خوری. مصری ج ٢ ص ١٥٥ مضی المحتاج ج ٤ ص ٣٠٢

١١- [به راز]

به راز به فارسی «خوکه» وه هَژ وه پتی ده لَین وه به هه ره بی پتی ده لَین

(خَیْزِی)، گیاندارنکی به‌هیزو قورسه، به‌چکه‌ی خویان به‌شیری مه‌مکان به‌خیو ده‌کن، سمی هه‌یه، پیستی نه‌ستورده، تووکی کورت و ده‌قه، لمبوزی هه‌یه، دو ددانی له‌ولاو له‌م‌لای ده‌می هاتوونه‌ته دهر (شفره) یان پین ده‌لین، بۆ خۆ پاراستن و شه‌رکردن که‌لکیان لښ وهر ده‌گرځی به‌راز زیاتر له‌ناو زوڼگ و میشه و دارستاندا ده‌ژی و شه‌وانه دهر ده‌که‌وئ و زه‌وسی ده‌کيلن و زیان به‌باغ و کشتوکال ده‌گه‌یتن.

به‌راز گیانداریکسی قه‌لموه و گوشت و خه‌زو به‌ه‌زنگی زوړی هه‌یه، ده‌ست و قاچی له‌چاو گه‌وره‌یی جه‌سته‌ی کورتښ، ملی نه‌ونده لیه که بترانی سه‌ری به‌م لا‌ولای خوقیدا وهرچه‌رختښ، به‌رازی تیر یا گوله به‌راز (به‌رک) و (یه‌کانه) ی پنده‌لښ و دینه‌که‌شی (مالوس) ی ناوه. مالوس هه‌ر هومری گه‌یشته تۆ مانگ توانایی نه‌وه‌ی ده‌بن یه‌کانه هه‌لبگرځی و سالی دووجار، له‌سه‌ره‌تای به‌هار و پاییزدا ده‌تره‌کن و هه‌رجاره ۶-۱۲ به‌چکه‌ی ده‌بن که پنی ده‌لښ (کوده‌له) یا (به‌زله) به‌راز تا پازده سالان ده‌ژی. (حکم) گوشتی به‌راز هه‌رامه و پسه به‌ده‌لیلی ثاب‌ه‌ی ۳ سوره‌ی مائده که له‌پشدا نووسیمانه و ثاب‌ه‌ی ۱۲۵ سوره‌ی انعام که نه‌فه‌رمیت: «أَوْ لَحْمٍ خَیْزِی قَائِئٌ رِجْلٌ، وَاثًا: یا گوشتی به‌راز؛ چونکی به‌راستی نه‌وه پسه. به‌راستی زه‌وق و ته‌ییمه‌تی سالم له‌خواردنی گوشتی به‌راز دوری نه‌کات و به‌پسی نه‌زانی چونکه خۆشترین خواره‌مه‌نی به‌راز پسی و که‌سافه‌ته، وه (طب جدید) ساب‌تی کرده که خواردنی گوشتی به‌راز زیان‌ناوهره وه نه‌یته ه‌زی دروست‌بوونی کرمی کوشنده و خه‌ته‌رناک^(۱)، وه نه‌یته ه‌زی بڼ خیره‌تی پیاو له به‌رانیه‌ر ژنه‌که‌یدا یانی ته‌ییمه‌تی به‌رازی نه‌بڼ، له‌باره‌ی نامووسه‌وه خیره‌تی (پیاوه‌تی) که‌م نه‌کاته‌وه (تفسیر المنیر جزء ۶، ۳ تابه‌ی ۳ مائده)

۱- به‌لښ خواردنی گوشتی به‌راز کرمی (شریتی) یانی (دودة الوحیده) و ته‌راخینه له‌گه‌ده یا دروست نه‌کات

۱۲- [به ران]

به ران به فارسی پنی ده لئین طوچ وه به عه ره بی (گئش)، شه که نیرنکه ته مهنی له چوار سالان تیهریین و شاخ و سرو سه کوتی جوان و پئک و پئک بی، به تایه تی به خنوی ده کهن و دهیره نگین و له کاتی پنیستدا به ری ده دهنه ناو مه ران بۆ ئه وهی ئاوسیان کا.

(حکم) حه لاله و گزشتی ئه خوری له باسی بزن دا ژماره ی ۸ نووسیمان به ران و مهرو و شتر و گاو مانگار بزن (بهیجه الاغنام) به حوکمی فورئان حه لالن.

۱۳- [به ور]

به ور، یا بهر به فارسی و عه ره بیش هه (تیرای پنی ده لئین، گیاندارنکی گهره ی گزشتخوری درنده به، له جهنگه له کانی ئاسیار ئه مریکا و ئه فریقا هه به، پشت ولاته نیشته کان و قاچ و قولی رهنگینکی نارنجی زۆر جوانه، به رزگ و ژیر مل و دهم و چاوشی سپیه و هه موو له ش دینگ دینگی رهشی تیدا به. دوو سه ت کیلۆ قورس ده بی و ۲۵ سالیک ده زی. به شه و ناخه وئی و له لیره کان خزی مات ده کاو به تایه ت په لاماری ئاده میزاد ده دات هه بزیه له زمانی هیندیدا ناوینکی لنی نراوه که به کوردی ده یته (پیاوخۆر). به وری به یان.

(حکم) حه رامه و گزشتی ناخوری چونکه درنده به و که له بی زۆر تیزی هه به.

۱۴- [بزن مژه]

بزن مژه، به فارسی پنی ده لئین حۆ مجهوه چلیاسه به عه ره بی (وژل). جزیرنکه له مارمیلکه، له شی لاکیشه بی به مل و که له کای باریکه کلکی بئ تیتسقانه، گیاندارای به چووک ئه خوات، له ناو چه گهرمه کان ئه زی (القموس الطبی المصنوع)

(حُکْم) گزشتی ناخوری و چه پامه یینا له سه ر قه ولی زور له زاناکان (میری ج ۲ ص ۲۹۶)

۱۵- [بۆرچین]

بۆرچین، یا نوردەک، به فارسی (بۆرچین) و به هه ره بی (بۆرچین) جوړنکه له مراوی په ننگینکی بۆری هه به بال نه گرښته وه (هه له نه فری) (حُکْم) گزشتی هه لاله و نه خوری چونکه نه م مه لانه له (طبیات) و پاک و خاویزن، وه نه راوی بالنده ی ناوی هه لالان جگه له حاجی له قله ق (مغنی المحتاج ج ۱ ص ۲۰۲)

۱۶- [به رخ]

به رخ به فارسی به رزه و به هه ره بی (بۆرچین - سَخْلَه) ی پنی نه وتری به چکه ی تیرو منی (مهر) پش نه وه ی بۆ برینه وه ده ست بدا. (حُکْم) گزشتی هه لال و ناسکه.

۱۷- [بزنه کینوی]

بزنه کینوی یا فیله گتجه، به فارسی بۆرچین و به هه ره بی (وغل) ی پنی ده لاین، گیاندارنکی گیا خوره، وه کوو ناسک ده چن، نووکی شاخه کانی خواره، له جینگای سهخت ده زی و به (په وهز) و (زهرد) و ماهان هه لده گه پنی، په نگی زهردنکی کاله، تیسکی (مو) ی زور کورته به ره نه چه ناکه ری له چیاکانی کوردستان زوره و نیچیره وان بۆ خاتری گزشتی راوی ده کهن

(حُکْم) به ئیجماهی زاناکان گزشتی نه خوری و هه لاله وه هه روه ها له (انعام) (حیة المیران میری ج ۲ ص ۱۰۴)

باب «پ»

۱۸- [په پوو سلیمانکه]

په پوو سلیمانکه، به فارسی مثله بسره و به عه ربه بی (هذهذای پنی نه لین، بالنده به کی جوانه کلاوکی به سه روه به له باوه شین نه چیت. به قه د کزترینک نه بن، چیروکی په پوسلیمانکه له گه ل چه زره ت (سلیمان) دا به ناوانگه، که خه به ری مه لیکه ی سه پای بؤ هینا (سوره ی تمل ثایات ۲۰ به دواوه) هه روه ها ده هوه تی په پوو، له چه زره ت سلیمان و له شکره که ی مه شهووره که کولله به کی مردووی هینا و خسته ناو ده ریاوه، وه وتی: فهرمون بخون هر که سیک گزشتی دمست نه که ویت قهید ناکات ناو گزشت زوره بهش هه مروتان نه کات، چه زره ت سلیمان و له شکره که ی بی که نینان به متهامیه هات، وه له م باره وه وتو یانه:

جَاءَتْ سُلَيْمَانَ يَوْمَ الْفَرَضِ هَذِهِ أَهْدَتْ إِلَيْكَ جَرَادًا كَانَ فِيهَا
وَأَنْشَدَتْ بِلِسَانِ الْغَالِ قَائِلَةً إِنَّ الْمَذَاهِبَ عَلَى مِثْقَالِ مُهَيْبِهَا
لَوْ كَانَ يُعْدَى إِلَى الْإِنْسَانِ قَبِيحُهُ لَكَانَ يُعْدَى لَكَ الدُّنْيَا بِمَا فِيهَا

واتا: له رۆزی ناویراودا په پوو سلیمانکه به کی هاته خزمه ت چه زره تی سلیمان وه کولله به کی که به دهن دووک راوی کردبوو وه هینا بووی ینشکه شی کرد به چه زره ت سلیمان و به زمانی حال وتی: به راستی ینشکه شی به نه ندازه ی شانی نه و که سه به که نه بهینن، چونکه نه گه ر قه رار وایی نه و شته که به نیشان ینشکه ش نه کری به نه ندازه ی شانی نه و که سه بن که پنی ینشکه ش کراوه، نه بن ته و او دنیا و نه وانه ی له دنیا هه به به تو (سلیمان) ینشکه ش کری. (حکم) به قه ولی راست و باوه ر پنی کراو گزشتی حه رامه چونکه گزشته که ی بؤ گنه (مهری).

۱۹- [پاساری]

پاساری، یا چوله که وه مه لروچک به فارسی «گنجشک» و به عه ربه بی

(خُشَنزَی یَن دهلَین. بالنده یه کی چکۆله یه زیاتر له ناو پاسارا هیلانه نه کا،
(حُکم) گۆشتی حه لاله

۲۰- [پشله] = کوئکه

پشله به فارسی هَظْه و به هه ره یی (هَژ - هَظْه) ی یَن دهلَین. ده هبایه که له
وینه ی پلنگ به لام گه لی په جووکره، وه مینلی مشکه،
(حُکم) گۆشتی پشله حه راهه و ناخوری به لام پاک و خاونه چوئکه
پنجه مبه ر (ص) فهرموینه تی پشله ییس نه و به ده ورتانا هه ل نه سووری و
خاونه.

۲۱- [پلنگ]

پلنگ، یا پلینگ به فارسی هَپْلَنگه و به هه ره یی (هَپْز) ی یَن دهلَین،
گیاندارنکی گه وره ی به چنگی به له کی چالاکس کوشنده یه کلکینکی
باریکی درێزی هه یه، گۆشت خۆره، پۆسته که ی سپی به و خالی ره شی
تیا به، له کێزه کانی ئاسیا و ئافریقادا نه ژین. له شیر نه چن به لام نه م
چکۆله تره، وه له شیر تر سناکتر و رق نه مستوورتره تا نه و جینگه ی زۆر رقن
هه ستی خۆی نه کوژی.

(حُکم) گۆشتی ناخوری و حه راهه چوئکی درنده یه و زه ره ر و زیانی زۆره
تانه و جینگه ی پنجه مبه ر (ص) نه ی کردوه له وه ی که له سه ر پسته که ی
دانیشن (مه بری ج ۲ ص ۳۶)

۲۲- [په ره سیلکه]

په ره سیلکه، یا ته رنه بابیله به فارسی هَپْزَه و به هه ره یی (هَظْه) ی یَن دهلَین.
آناهیلای یَن دهلَین، بالنده یه کی بال و سه ر ره شی ژیر سک سپی به ر
چمه نه سووری کلک دوو فاقی په چکۆله یه.

زیاتر له بانی خانوو به ره (سه قف) هیلانه دروست نه کا، مینش و مینشوله

ئه خوات زیاتر له هه وادا شکار ده کاله کاتی سه رمادا ئه چیت بزگه رمه سیر و له هه وه لێ به هاردا دێته وه بز شوێنه که ی خۆی.

(حکیم) هه رهامه و گۆشتی ناخوڕی له بهر ئه وه ی پێغه مبه ر (ص) نه هی کردوه له کوشتنی ته رنه بایله به ره یوا به تی عبدا لرحمن کوڕی معاویه (مه بری ج ۱ ص ۲۹۴)

۲۳- [پیشه خۆره]

پیشه خۆره به فارسی هه مه یوان خوا ره و به هه ره بی (رَحْمَه - اَتَق) ی پنی ده لێن، بالنده به کی سه بی به، زیاتر له چو ل و وێران هه دا ئه ژێ، جهسته ی گه رده به، ته نیا به تیره ی خۆی ری ئه دا و ته نیا به ک هیلکه ئه ک، له ناو هه ره باندا باوه ده لێن له هیلکه ی ئه نووق نایا به ره و هه ره ها ده لێن پیشه خۆره، که ره، و لا له،

(حکیم) هه رهامه و گۆشتی ناخوڕی چو لکه پێغه مبه ر (ص) نه هی کردوه له خواردنی گۆشتی پیشه خۆره، وه هه ره ها گۆشتی مر داره وه بوو ئه خوات و پس خۆره.

(بێداری) ئه وه ی که مه ه نا ی [رَحْمَه] مان به پیشه خۆره لێ داوه ته وه به پنی بز چوونی مه ردو و خه له فه ره ه نگه که یدا به لام (کمال جلال خریب) له کتێری (القاموس العلی المصو ر) دا [رَحْمَه] ی به لاشه خۆر مه ه نا کردوه ته وه و، [نَسْر] ی به پیشه خۆر مه ه نا لێ داوه ته وه، (حمید) هه ردو و یانی به لاشه خۆر مه ه نا لێ داوه ته وه.

باب تاه

۲۴- [تانجی]

تانجی به فارسی هه قازی و به هه ره بی (سَلَو) پنی ده لێن، ئه مانیش له ره سه نی سه گن به لام توکن نین وه کوو سه گ به لکو درێژ و ڕا کێشتر او ت ره له سه گ، لاق و ده ستیان و ملیان له سه گ درێژ تره، له موز و لووتیان باریکه،

(حکم) مه علومه له ره سه نی سه گه و درنده به و سه گس شکاری به، وه سه گیش یس و حه رامه.

٢٥- [تاووس]

تاووس، به فارسی و هه به بی (طاووس) ی پین ده لین، بالنده به کی ره نگاو ره لکی تیجگار جوانه کلکی وه ک چه تر لئ نه کا، که هه رزی هاوین بی به به کانی نه وه ری و دوو باره نه پوتته وه، زیاتر له هیندوستان و مالزی نه زی، ده ست پویشته کان بۆ جوانی و زینت رای ده گرن، نزیککی سی سال ته مه ن نه کا، خه لکی به به دیومنی نه زانن و ده لین تاووس بوه هزی ده رکردنی نادم و حه ووا له به ههشت.

(حکم) گوشتی هه رامه چونکه گوشته که ی زۆر یس و ناخۆشه و ئینسان دلی ناچیته سه ری بازی و توویانه گوشتی نه خوری له بهر نه وه ی پیسی ناخوات، گوشتی بخوری یا نه خوری کزین و فروشتی دروسته بۆ خواردن بی یا بۆ جوانی (حیة الحیوان نمیری جلد ٢ ص ٩٠ - مفتی المحتاج جلد ٤ ص ٣٠١ - اعلمه ج ٢ ص ٣٩٨)

٢٦- [تووتی]

تووتی به فارسی «طوطی» و به هه به بی (پتیا) وه مه شهووره به «دۆڤه»، به قه دکۆترینک نه بی، به به کانی سه وز و سوورن، ده ندووکي لاره [خواره] له ناوچه ی گه رمیان و هیندوستاندا زۆره، نه توانی بازی و وشه فیر بی و دوویاتی کاته وه،

(حکم) به قه ولی باوه پئ کراو گوشته که ی هه رامه له بهر نه وه ی گوشته که ی، ناخۆشه و دل نه یکه ره هین، بازی و توویانه حه لاله چونکه شتی پاک نه خوات و سه می نه و چنگی قولابدار نه و نه مر و نه هه نه گراوه به کوشتن یا نه کوشتنی.

۲۷- [تہ یہو]

تہ یہو بہ فارسی **تہ یوہ** و بہ عہرہ یی (طہ یو) ی پین دہ لین، بالندہ بہ کسی جوانہ، لہ کہو تہ چیت بہ لام لہ کہو پچووک ترہ، وہ گزشتہ کہی خوش مزہ زہ بہ رہ نگہ کہی خولہ میشی بہ کی تینکہل بہ زہر دہ، لہ ژنر سکیدا خالی رہش ہہ بہ،

(حکم) گزشتی حہ لالہ (نہری ج ۲ ص ۱۰۲)

باب جہم

۲۸- [جوررہ]

جوررہ بہ فارسی **چکٹو کتہ** وہ بہ عہرہ یی (قہرہ) ی پین دہ لین، بالندہ بہ کسی بڑہ، کمینک لہ چزلہ کہ گہورہ ترہ، دہ نگینکی خوشی ہہ بہ،
(حکم) گزشتی حہ لالہ بہ تیجماہی زاناکان (نہری ج ۲ ص ۲۴۰)

۲۹- [جوانوو]

جوانوو بہ فارسی **توہ مسہ** وہ بہ عہرہ یی (قہرہ) ی پین دہ لین، وہ (طہ یو) ی پین دہ لین (حکم) لہ ژمارہ ی ۳ (تہ سپ) باسی لئی کراوہ کہ بہ مزہ بہ یی نیماہی شافعی گزشتی تہ خورئی.

۳۰- [جوو جہ]

جوو جہ بہ فارسی **جوو جہ** وہ بہ عہرہ یی (قہرہ) ی پین دہ لین، جوو چکینکہ کہ کزر بووینی و ہشتا نہ بووینی بہ باروژکہ، جوو جوو (حکم) حہ لالہ.

مربوط بہ ش ۲۸ [جوررہ فازلاخ]

جوررہ فازلاخی بہ فارسی **فازلاقہ** و بہ عہرہ یی (قہرہ) ی پین دہ لین، جزینکہ لہ جوررہ، بروانہ (جوررہ) بہ ک حوکمیان ہہ بہ.

باب چیم

۳۱- [چاله که]

چاله که به پنی نویسی ماموستا مردوخ به فارسی پنی ده لین «رودک» وه «زیزب» که قاموسی حه سەن هه میدیش بز (رودک) وتوویه تی گیاندارنکی درنده به که له پلنگ نه چیت، وه بز (زیزب) نووسیویه تی گیاندارنکی گۆشتخوره له پشله نه چیت، که نه مانه چاله که نین، که وایه وادهر نه که وی فارس به چاله که (رودک) وه (زیزب) نالین. به لکوره وه کور ماموستا هه زار له «هه نbane بۆرینه» دا نووسیویه تی به فارسی پنی ده لین «گورکن» که حه سەن هه میدیش ئاوه ها مانای «گورکن» ی لی داوه ته وه «ناری گیاندارنکه له (ورچ) نه چیت، به لام چکۆله تره له ورچ، له کون و که له بهری زیر زهوی دا لان بۆ خۆی نه که نی، وه له پۆژدا له وی خۆی حه شار نه دا و شه وانه بز راو ده رته که ویت» به لی نه مه چاله که به، که به هه ره ییش پنی ده لین (تغز) وه (غزیز) وه (غزغون) گیاندارنکی شیر ده ری قه له وه له نیوان سه گ و پشله دایه په له کانی کورته، له کون و که له بهری زیر زهوی دا نه ژری پسته که ی به نرخه. (الفانوس البلی المصور)

(حکم) گۆشتی نه خوری و حه لاله، نه لین گۆشته که ی بز «روماتیسیم» چاکه. (بیداری) ماموستا مه لاکه ریم (مدرس) «ویر» ی به چاله که مانا لی داوه ته وه که نه ماشای ووشه ی «ویر» م کرد له کتیبی (حياة الحيوان ديمري) دا نه و تاريفه نه و له وه بریه وه ده کات ئینسان ده لیت چاله که به به لام زۆریه ی نووسه ران وتوویانه (تغز) چاله که به، که تيمه پش هه ر پیمان وایه، وه باسی (ویر) ییش له زیر ووشه ی «گورکن» دا نه خورنیه وه، له جلدی دووه م لاپه ره ی ۴۰۹ ی (حياة الحيوان) دا له زیر ووشه ی (تغز) دا نووسیویه تی «هه ره ها به هر گیاندارنکی قه له وه له خوراساندا نه ژری و بازئی وتوویانه نه مه بدم مانا (تغز) نه که (تغز)، به مه میسال دیننه وه ده لین له چاله که قه له و ته وه»

۳۲- [چه رخ]

چهرخ، یا شاباز به فارسی «چرخ» وه به هه ره بی (صَفْرَی) پئی ده لَین. بالنده به کی گوشت خوره، له جزوی بازه کائن، راوده کات، به قه د قالاونک نه بِن ره نگیکی خوله میشی تیکهل به نوقته ی رهش و سپی هه به. (حکم) هه راه و گوشتی ناخوری له بهر نه وه ی چنگی تیژ و قولابداره (مهیری)

۳۳- [چه قل]

چه قل به فارسی «قال» وه به هه ره بی (اِنَّ آوِی) پئی ده لَین، بزیه وای پئی ده لَین چونکه هه رکاتی له ره فیه کانی دور که و ته وه له شه ودا به هزی ده نگی هاو تورمه کانی که قیره یان له قیره ی مندا ل نه چیت نه یاندوز ته وه، گیاندارنکی کزیه له سه گ نه چن چنگ و نیزکی درنزه، راو ده کات، بالنده و مریشک نه گری و نه یخوات بو گیانی مریشک له رنوی خراوتره. (حکم) به قه ولی راست و باوه پئی کراو گوشتی هه راه له بهر نه وه ی به که لَیه ی راو ده کات و بالنده و مریشک نه گری و نه یخوات، بازی و تویانه وه کوو رنوی که لَیه ی زه عیفه که وایه گوشتی نه خوری به لام به قه ولی (مُحَرَّر و مِنْهَاج) هه راه. (مهیری)

باب حاء

۳۴- [حاجی له قله ق]

حاجی له قله ق، یا له قله ق به فارسی «حاجی» وه به هه ره بی (حَاجَی) پئی ده لَین، مه لَیکی گه وره ی رهش و سپی ده نووک و قاج و مل درنزه له سه ر دار و جینگای بلنده دا هیلانه دروست نه کا، پاوی هه شه رات و مشک و خزنده ده کاو نه یا نخوات، ماریش نه یخوات، (حکم) هه راه و گوشتی ناخوری (بزانن) هه موو بالنده ناوی به کان هه لَکن جگه له قله ق، له بهر نه وه ی پیس خوره و بال لینادات، نه مه

فهللی به خهوی و هو بیادی به، به لام به لای شیخ ابر محمد و خزالی به وه
 حه لاله. (حیات الصیران معری ج ۲ ص ۳۱۹)

۳۵- [حهوت ره نگیله]

حهوت ره نگیله به فارسی هفت و نکه وه «دایزه» وه به عه ره بی (خسون)
 وه (فرشوی پی ده لئن، جزونکه له چوله که، ره نگا وره نگه
 (حکم) گزشتی نه خوری و حه لاله.

باب خاه

۳۶- [خومه ره وه] یا [کاسه لکه شینه] وه [که نه سمه]

خرمه ره وه، یا پی به قنگه به فارسی خنزک وه به عه ره بی (خزاری) وه
 میفرانی پی ده لئن، بالنده به کی سهوزه، به قه کزترنک نه بی، له رزم و
 شام و خوراساندا زورن، ههنگ نه گرن و نه یخون له کون و که له به بردا
 هیلانه نه کهن،

(حکم) ره ویانی و به خهوی و رافعی فرموریا نه حه رانه و گزشتی ناخوری
 چونکه پس خوزه و عه ره به پیان داناوه، وه بازی فرموریا نه حه لاله
 بز و نه خاوه می (انوار) به رگی دوهره له لایه ره ی ۵۰۲ دا به حه لال گزشت
 ناوی هیلانه. ههروه ها ماموستا ره بی می له باقیات صالحات دا ج ۳ ص ۱۸۶

۳۷- [خه خوزه]

خه خوزه، به فارسی خویطاره وه به عه ره بی (بلشون) وه (مالک الحنن) ی
 پی ده لئن، بالنده به که له قه راغ ناودا نه زی، ماسی نه گری و ده یخوات،
 ده نووکی درنزه، ههروه ها قاج و ملی درنزه، کلکی کوتابه، به ره کانی سبی
 و سهوز و ناوی به (جایظ) نه لیت نه م بالنده له شته سه رسور هینه ره کانی
 دونبایه، کاری هه جیه له قه راغ ناودا نه نیشتنه وه زورکات له توونه تپا
 نه مرئی ناو ناخواتنه وه نه بادا ناوه که ته واو بی، هه رکه ناوه که وشک بنیت

بوئی خہم بار تہ بیت،

(حکم) حہ لال گزشتہ (مہری ج ۲ ص ۲۲۳)

باب دال

۳۸- [دار تہ قینہ]

دار تہ قینہ، یا دار کونکہ رہ بہ فارسی مدار کوبہ وہ بہ عہ رہی (صُرْدَی پِن دہ لِن، بالندہ یہ کی دہ نوک دہ رِزِی سہر سووری بہر سنگ زہردی سہر بال رہش و سہی بہ بہ قہ دہ رِشولہ یہ ک تہ بی، وہ کوو تووتی بہ پہ نہجہ کانی بہ دارا سہر تہ کھوئی و جہر و جانہ و ہر لہ ژیر پڑستی دارہ کہ دا بہ دہ نوک دہ ردینی و دہ یخوات، دہ نوکی زور تیزہ بالندہ ی بچروک تہ خوات.

(حکم) حہ رامہ گزشتی ناخوری چونکہ پینفہ مہر نہ ہی کردہ لہ کوششتی، وہ نہ ہی لہ کوششتی بہ لگہ یہ لہ سہر حہ رام برونی. (مہری ج ۲ ص ۲۱)

۳۹- [دال]

دال، یا لاشہ خور بہ فارسی دلاشخوره وہ بہ عہ رہی (عُدَّافِی پِن دہ لِن، مہ لیک کی گہ وری گزشت خورہ، رہ نگہی رہشہ، دہ نوک و لاقی خزلہ میشی یہ، زیاتر لہ کہ ژوو کتودا تہ زی، بہ (عُدَّافِ کِیِر) وہ (جَلِی) بہ ناو بانگہ

(حکم) گزشتی حہ رامہ (اِخَالَةُ الطَّالِبِینِ ج ۲ ص ۱۰۰)

۴۰- [دہ لہ ک]

دہ لہ ک بہ فارسی دہ لہ وہ بہ عہ رہی (دَلَقِی پِن دہ لِن گیاندار نکسی گزشتخوره بہ قہ دہ پشیلہ یہ ک تہ بی قاجہ کانی کورت و کلکی دہ رِزہ، پستی نہرم و بہ نرخہ بہ رہ نگہی زہرد یا قاوہ یی ژیر مل و سکی بہ سہی تہ پروانی، مریشک و کزتر تہ گری و غزینیان تہ مؤئی

(حکم) حہ لالہ

[ده‌له‌ک سپی]

ده‌له‌کی سپی به فارسی هر ده‌له وه به هر بهی (فاسم‌ای پی ده‌لین گیاندارنکه له ده‌له‌ک نه‌چیت، پسته‌کی له به‌فرا سپی به و له هاویندا قاوه‌یی به، به شه و نه‌گه‌ریت که‌رونشک و مار و میروو نه‌خوات پسته‌کی به نرخه

(حکم) ده‌لله و گزشتی نه‌خوری (بلیات صالحات)

باب راه

۴۱- [راسو]

راسو، یا مشکي خورما به فارسی موش خورما وه به هر بهی (این عیض) پی ده‌لین، گیاندارنکه گه‌وره‌تر له مشکي مالی، ره‌نگینکی خوله‌ مینشی تینکه‌ل به زهردی هه‌به، لوتی یاریک و کلکی درتزی هه‌به، مار نه‌خوات. (حکم) ده‌لله و گزشتی نه‌خوری (مضی المحتاج ج ۱ ص ۲۹۹)

۴۲- [رزق]

رزق به فارسی نوعی از موش وه به هر بهی (هائیل) وه (قارای پی ده‌لین، گیاندارنکی قرینه‌ره له مشک نه‌چیت گوپی پرده‌کات له ده‌خل و دان و نه‌بیات بۆ کونه‌کی بۆ زستان (حکم) هر بهی گزشتی ناخوری له کتیوی (حیة الصیوان سری ج ۲ ص ۲۰۰) دا ده‌لنت: هه‌موو جزره مشکیک هر بهی و گزشتیان ناخوری جگه له (بربوع = مشک کرونشک)

۴۳- [ره‌قه]

ره‌قه، یا کیهل ناوی به فارسی ده‌ک پشته‌آیه وه به هر بهی (شخفاای پی ده‌لین، ده‌هبایه‌کی ناوی ره‌قی کلکداره وه‌کی کیهل وایه. (حکم) هر بهی گزشتی ناخوری (سری ج ۲ ص ۳۱۶ کلبا)

۴۴- [پیشوله]

پیشوله، یا سیزوو یا گاوانی، به فارسی صادی وه به هرپه بی (زُرژوون) وه
(شُژوون)ی پین ده لَین، بالنده په که په ره که ی رهش و برقه داره
(حکم) گزشتی حه لاله (مضی المحتاج ج ۴ ص ۳۰۲)

۴۵- [رینوی]

رینوی به فارسی مردویه وه به هرپه بی (قَلْب)ی پین ده لَین، فیلنی رینوی به
ناوبانگه، ده لَین: خوی نه کاته مردوو، هه ناسه له خوی نه برنی چوار
چه قه لَی به ره وژوور نه کاته وه، تا گیانداران و ایزانن مردوو، کاتیک
حه یوانی چکوله تر نزیک یکه ونه وه په لاماریان نه دات و نه یانخوات. به
رینوی یان ووت: بۆچی تو له سهگ زیاتر رانه که بت، ووتی: من بۆ خۆم
رانه کهم به لام سهگ بۆ که سیک یکه.
(حُکم) به مزه به بی نیمامی شافیمی گزشتی نه خورنی چونکه که لَبه ی
زه حیفه و هرپه به پاکیان زانیوه، به لام به مزه به بی دوو پشه وای دیکه
(أبو حنیفه و مالک) مه کرووه، وه به لای نیمامی نه حمه د و بازی دیکه له
زاناکان گزشتی حه رانه. (إِسْنَةُ الطَّالِبِينَ ج ۲ ص ۳۹۸)

باب زاه

۴۶- [زُراله]

زه ررافه، یا ووشتر به لَک به فارسی شتر ۳۳۰ وه به هرپه بیش پین ده لَین
(زُراله) گیاندارنکی شیرده و کارنژکه ره، به قه د ووشترنک نه پین مل و
قاچه کانی درژن، بله نندی دهسته کانی و ملی تا ۶ متر نه پروات، پینتی
نوکه ی رهش و قاره بی گه ووه و چکوله ی تیابه وه کوو پلنگ، دوو شاخی
کورتنی هده وه کوو گا، له گهرمه سیردا وه به تایهت له چزل و دهشتی
ناوه نندی ناسر قادا نه زنی له گه لای داره کان نه خوات بۆ پزوست و
گزشته که ی راوی نه کهن،

(حکم) دوو قهولئ له سه ره به لای هه ندئ له زانا کانه وه هه رامه چونکه له به یینی حه یوانی حه لال گزشت و حه یوانی هه رام گوشتدا له دایک نه بئ، وه به لای هه ندئ دیکه له زانا یان گزشتی نه خوری و حه لاله وه له دوو حه یوانی حه لال گزشت (ماگولئین) له دایک نه بئ، نه م قهوله راست و چاک تره. (امیری ج ۲ ص ۶ مضمی المحتاج ج ۴ ص ۳۰۲)

۴۷- [زهره کهو]: پۆر

زهره کهو، به فارسی ده پوزه وه به هه ره بی (فراج) وه (سَهْطَانِی) پنی ده لئین، بآنده یه که له کهو نه چیت (حکم) حه لاله (باقیات صالحات)

۴۸- [زهر دیوره]:

زهر دیوره، به فارسی (پونده ای زود سه یال) وه به هه ره بی (شَرّای) پنی ده لئین، بآنده یه کی زهر دی پچرکه، (حکم) حه لاله چونکه له تورمه ی چۆله که یه، و هه ره بآنده یه کیش له چۆله که و پشوله بچی حه لاله.

۴۹- [زیقاوله]: ماسی گره

زیقاوله، ماسی گره ییش پنی ده لئین به فارسی هاهی خواوه و به هه ره بی (زُجْجُ النّاء) وه (نَوَزْشای) پنی نهوترئ، بآنده یه کی سببی به له کۆتر گه ووره تره، نه پواته حه وادا له پاشاندا خۆی بهر نه داته وه و خۆی نه کاته ناو ئاوه که دا و ماسی نه گرنئ، جگه له ماسی چتی دیکه ناخوات و ناچیته سه ره که لاک. (حکم) گزشتی نه خوری به لام (زُجْجُ) که بآنده یه کی گه ووره یه له هه لۆز نه چیت فارسی پنی ده لئین «دو برادرانه گزشتی ناخوری هه ره وه کوو باقی حه یوانه راویه کان (جَوَازِجْ) (فرهنگ مردوخ ج ۱ ص ۹۶۶ و حیاة الحیوان ج ۲ ص

باب ۷

۵۰ [ژووژوو]

ژووژوو، یا ژیزک به فارسی «خاریشته» و به هه ره بی (تَقْدُّ) وه (شَوَّهَبِی) پێ ده لێن، گیاندارنکی خه پنه ی نه دهم درر کاروییه. (حُکَم) گۆشتی نه خورئ، ئیمامی شافعی خورای لێ رازی بێ نه لیت: هه لاله چونکوو هه ره ب به پاکیان زانیوه، وه هه بدوللای کوپری هومهریش هه ره به مه فه توای داوه، به لام ئیمامی نه برو هه نیفه وه ئیمامی مالیک (رَض) وتووایه ژیزک هه لال نه، نه لێن له خزمه تی پێغه مه ردا (ص) باسی ژیزک کرا، فه رمووی: (خَبِيْثَةُ بَيْنِ السَّخَايَةِ) پێینکه له پیسه کان، ئهم هه دیسه زه هیهفه وه راویه کانی نه ناسراون.

باب سه ی

۵۱ [سه قاقوش]

سه قاقوش، به فارسی «سقاوش» وه «سقاوش» و به هه ره بی (تَجَقُّ) وه (خَوَاصِل) وه (سَقَاء) ی پێ ده لێن، باندده یه کی گه وری درنژی قورگ نه ستوره چیه لدا نه ی ئاو زۆر هه ل نه گرئ، ئای وه ماسی گره (حُکَم) هه لاله (نعمری ج ۱ ص ۲۷۳)

۵۲ [سه گاری]

سه گی ئای به فارسی «میتنقوه» وه «متنلاب» و به هه ره بی (تَقْدُّس) ی پێ ده لێن وه هه روه ها (كَلْبُ الْمَاءِ) ی پێ نه و ترئ، گیاندارنکی ئاری شیرده ری قه رینه ره کلکی پانه پیسته که ی به نرخه. (حُکَم) له له پس کوپری سه هد پرسیار کرا له باره ی خواردنی گۆشتی سه گی ئاری وه: فره مووی خواردنی ئیشکالی نه بازئ دیکه بیش وتووایه هه روه کوو ماسی گۆشتی نه خورئ و هه لاله به لام هه مندئ دیکه له زانایان

فه رموویانه گزشتی چه رامه چونکه ونه ی له وشکانیدا ناخوری ئه م فهوله
له راستی نزیکتره.

۵۳- [سه گ شکاری]

سه گی راوی به فارسی ههوزه یا سهگ شکاری، و به هه ره بی (فَشْدَی پَن ده لَین،
خُکم) گزشتی چه رامه چونکه که لَیه ی هه یه.

۵۴- [سه گ ماسی]

سه گی ماسی به فارسی سهگ ماهیه و به هه ره بی (فَشْدَی پَن ده لَین،
گوزره که ی ده ریا، گیاندارنکی شیرده ری ده ریایی به له موزه که ی
لووله یی به که لَیه ی نیه
(خُکم) حوکمی سه گ ناوی هه یه.

۵۵- [سه گ]

سه گ، به فارسی سهگه و به هه ره بی «کَلَبَی پَن ده لَین.
(حکم) چه رامه چونکه درنده یه کی یسه تا نه و جینگه ی پِستی سه گ و
به راز به ده باغیش پاک نابنه وه، وه نه گه ر شتیک پس که ن نه یی نه و شته
گُل ناو بکری (یانی) حهوت که رهت ناوی پیاکه ی که رهتی پِشوو ی گلی
تیکه لاو یی) وه کوو پِغه به ره فه رموویه تی، به زانیاری پِزشکی ئیستاش
ده رکه وتوو که وایه یانی چه شته میکرزین وا له دهم و لووتیا به قوراوی
سوورنه یی به هیچ شتی له ناو ناچن.

۵۶- [سه مور]

سه مور به فارسی سه موره و به هه ره بی (سَمَوَزَی پَن ده لَین، گیاندارنکه له
ده له ک و پِشله نه چیت پِسته که ی سوری مه یله و ره شه و به ترخه به سه ر

دره ختیش دا سر نه که رنت.

(حکم) حه لال گزشته وه کوو رنوی چونکه شتی پیس و چه پهل ناخوات.

۵۷- [سه مزوره]

سه مزوره، یا سنجاو به فارسی سنجاب و به عربی سنجاب (وه
(قُرْطَان) ی پَن دهلین، گیاندارنکی شیرده ری قرتینه ره له پشپله
بچکوله تره، تووکی نهرم و پره به ره نگی خوله میشی، کلکی درنزه زیاتر له
دارستان و به سر دره خته وه نه زی، خوراک زستانی که پسته و گونز و
شته پیست ره که کانه له ژیر زهوی یان خالیه تی دره خت دا قایم نه کات،
زورکات خزی نه که به نیتته هیلانه ی بالنده کان و هیلکه که یان نه خوات

(حکم) گزشتی حه لاله به قه ولی باوه پینکراو (مهری ج ۲ ص ۲۱)

۵۸- [سورچه ر]

سورچه ر یان سیخور به فارسی سیخول و به عربی (دَلْکَن) وه (شَهْمَی)
پَن دهلین، گیاندارنکی درکاوی به به قه د بوقله موونیک نه پَن، که رقی
هه ستا پرره کانی نه هاوژئی به ره هشتیک بکه وی برینداری نه کا.
(حکم) گزشتی نه خوری و حه لاله.

۵۹- [سونه]

سونه، یا مراوی به همور جزرنکیه وه که به فارسی پَن دهلین، هاوژکته
هَشَه وه هسره یی (حَذَقَه) وه (هَط) سورده مراوی وه
سورده قانگ (هَط أَخْنَز) مراوی سر سوز (هَط بَر) شینه مراوی (هَط)
زُرْقَاوِی گیاندار و مرنگی ناوی به که له ناودا مه له نه کات، ده نوکی پانه و
له نیوان نه نگوسته کانیدا پرده هه به (یانی پای پرره داره) به هژی نه وانه
وه له ناودا مه له نه کات (حکم) حه لاله و گزشتی نه خوری له پشا نووسرا
که مهلی ناوی جگه له له قله ق همووی حه لالَن (مغنی المحتاج ج ۱ ص ۲۰۲)

۶۰- [سیارکه که چه له]

سیارکه که چه له، که رگه ز، دالی که رخزور به فارسی «گُزَنَس» و به عربی (نُسر) وه (بُغاف) ی پنی ده لَین، بالنده به کی گه وره به، ده نووک و چنگیکی به هیزی هه به، ملی دریزه و پنی پهره لاشه ی مرداره وه بوو نه خوات (حُکم) گزشتی حه رامه چونکه پیسه و مرداره وه بوو نه خوات.

(دهیری ج ۲ ص ۲۵۱)

(بزائن) له کنبی (الْقَامُوشُ الطَّيْبُ الْمُصَوَّرُ) دَا نُسْر و بُغَاف به یه ک بالنده نیو ده بات به لَام خاوه نی (حَيَاةُ الْحَيَاةِ) و حه سمن هه مید له فهره نکه که یدَا نُسْر به داله که رخزور (کرکس) ناو ده به ن به لَام یز (بُغَاف) نوو سیویانه بالنده به کی راوکه ره به ره نگیکی تاریک چکوله تر له (کرکس) که زور شه وروره و به زه حمت بال نه گرتنه وه وه لی مه علوم و پروونه ته میش هه حه رامه و گزشتی ناخوری. ته ماما نه وه ی که له (آنوار جلد دوم ص ۵۰۱ خعلی) دَا نوو سراوه «وَيَعْرِضُ الْهَفَاةَ وَ هِيَ طَائِرٌ أَتَمُّ بَطْنِ الطَّيْرَانِ يُقَالُ لَهُ عِنْدَنَا (ماهی گیره) وَاثَا: هه روه ها بُغَافَه حه رامه که مه لیککی سبی به دیز بال نه گرتنه وه له لای تیمه پنی ده لَین: ماسی گره نه مه سه هوه چونکه ماسی گره گزشتی نه خوری به لَام بُغَاف گزشتی ناخوری.

۶۱- [سووره واله]

سووره واله به فارسی صرخ دال و به عربی (نُسر أَخْزَی پنی ده لَین (فرهنگ مردوخ ج ۲ ص ۸۰ (حُکم) گزشتی ناخوری.

۶۲- [سه مهنده ر]

سه مهنده ر به فارسی سَهَنَدَزَه و به عربی (سُرْدُوت) و (عِظَايَة) و (سَهَنَدَز) و (سَهَنَدَزِی پنی ده لَین، گیانداریکسی مه شهوره له مارموله ک نه جیت، له ناو و شکیدا نه ژی جوار پای هه به، پزستی تاریک و له کنه ی

زهردی ههیه، قه‌دی به ۲۵ ساتیپتر نه‌گات له زه‌وینی نساک و تاریک‌دا له‌زی و جرو جانه‌وه‌ره نه‌خوات، نه‌لین له‌ناگردا ناسووتی، به‌لای یۆنانه‌کانه‌وه مه‌لیکی نه‌فسانه‌یی به‌که چو‌ته ناو ناگرو هیلکه‌ی کردووه، بازی نه‌لین بالنده‌یه که له‌په‌ره که‌ی ده‌سه‌یه‌ان دروست کردووه، که چلکن بووه خستوویه‌نه‌ته تیر ناگروه پاک و خاوین بو‌ته‌وه له‌م باره‌وه شینر‌نکیان وتوه نازانم شیم‌ری کن‌یه له‌خوا لێ خوشبووی باو‌کمم یستووه که نه‌لینت: ای هر‌یخان من شغف‌ن‌واره‌ آتش خوشم مسئل ابراهیم و گلزار باشد آن‌شم (حک‌م) حه‌رامه‌ گۆشتی ناخو‌رنی (فره‌نگ سه‌ید وه‌ ده‌یری جلد دو‌م)

۶۳- [سیموورخ]

سیموورخ به‌فارسی (سهرخ) و به‌هه‌ره‌یی (عشق‌ای پنی ده‌لین، بالنده‌یه‌کی نه‌فسانه‌یی به، نه‌لین زۆر گه‌وره‌ بووه و له‌کیوی (قاف‌دا هیلانه‌ی بووه، له‌چیرۆکی شاهنامه‌دا تیر مه‌لێ بووه که (زال‌ی کروری (سام‌ی له‌کیوی (البرز‌دا هه‌ل‌گرت و به‌ختیوی کرد، وه له‌باش زه‌مانی که (سام‌ به‌دوای کوره‌ که‌یدا چوو (سهرخ) سام‌ی به‌زال سپاردو به‌پزکی خزی به‌ئهو دا تا هه‌ر کاتیک پنیوسی هاوکاری بوو په‌ره‌که‌ی ئهو بخاته تیر ناگروه، (سیموورخ) له‌شه‌ری (رستم) و (اسفندیار‌دا به‌تکای زال چوووه یاری پۆسته‌مه‌وه وه به‌راو‌ژی ئهو (اسفندیار) به‌ده‌ست پۆسته‌م کوژرا. (حک‌م) سیموورخ بالنده‌یه‌کی نه‌فسانه‌یی به، که‌س نه‌یدبووه نه‌گه‌ر ده‌شیش که‌وئێ نه‌لین هیلکه نه‌گات به‌قه‌د کینیک، که‌وایه خزی به‌قه‌د ده‌ کینو نه‌بن، ده‌ی ناخۆ کن‌ نه‌توانی بی‌گرت و بی‌خوات، پ‌ن‌و‌ش به‌و چلیسی و تامه‌ز زۆبو قیل‌وه پنی ناو‌تری، تا به‌راو‌چی هه‌زار نه‌گات.

(سه‌یری ج ۲ ص ۱۶۲ وه‌ فره‌نگ سه‌یر)

۶۴- [شاهین]

شاهین یا بال‌هوان به‌فارسی شاهین وه به‌هه‌ره‌یش هه‌ر (شاهین‌ی پنی

ده لئین، بالنده به کی بوری گوشت خوزره له (باز) گه وره تره له هه لوو نه چیت، ده دندوو کوو چنگزلی زور به هیزن.

(حکم) هه رامه و گوشتی ناخوری له بهر نه هی پتیه بهر (ص) له گوشتی هه گیاندارنکی خاوهن که له بهر درنده کان، وه خاوهن چنگزول له مه له کان.

۶۵- [شمار]

شمار به فارسی شطوره و به هه بهی (شتر) ی پنی ده لئین، بالنده به کی گوشت خوزی راوکه ری چوست و چالاکه. (حکم) گوشتی ناخوری چونکوو راوکه ره، چنگزلی تیژو به هیزه.

۶۶- [شوان خه له تینه]

شوان خه له تینه به فارسی شیان هویبه و به هه بهی (شگانه) ی پنی ده لئین، مه لیکه هه ندی له چوله که گه وره تره، تا تیشان نزیکه نه بیته وه هه ل ناخری. (حکم) حوکمی چوله که ی هه به هه لاله.

۶۷- [شه مشه مه کویره]

شه مشه مه کویره به فارسی مش پره وه به هه بهی (خفاش) وه (وطواط) ی پنی ده لئین، بالنده به کی پچووکه سکو زا نه کاو قاچی به باله کایه وه به تی له مشک نه چیت، ددانی زور تیژه و چاوه کانی زه هیفه بویه چاوی له بهر خور هه لایه و هه شه وانه ده رته که وئی و جبر و جانه وه ره نه خوات.

(حکم) گوشتی هه رامه و ناخوری له بهر شه وه ی پتیه بهر (ص) نه هی کردوه له کوشتی.

۶۸- [شه لاقه]

شه لاقه به فارسی هه کزک و به ترکی طیرچینه و به هه بهی (سلیم) وه

(شمانی) پنی ده لئین، بالنده به کی چکوله به به قه د کۆتره باریکه به کی نه بئین، له به هارا ناپهیدا نه بئین، له تیر کشت و کال و گه نمدا هیلانه دروست نه کات، گۆشتی چه وره.

(حکم) به ئیجماعی زانایان سه لاله و گۆشتی نه خورئ (میری ج ٧)

٦٩- [شه و گهرد]

شه و گهرد به فارسی «ریگه ماهیه» و به هه ره بهی (اِسْتَقْوَز) وه (سَقْوَزای پنی ده لئین، جزره مارمیلکه به کی گه و ره به کلکی کورث و نه ستوره قه دی به ٢٥ ساتی میتر نه کات له ناوو وشکیدا نه زی زیاتر له قه راخی چزمی (نیل) دا له نیوان ریخ و ماسه دا پهیدا نه بئین، هیلکه نه کات و نه یکاته زهر ریخه وه و هه لیدین.

(حکم) بازئی نه لئین سه لاله چونکه له نه وهی ماسیه، وه یا له جیزی مارمیلکه به و بازینکی دیکه نه لئین له نه وهی «بزن مژیه» و گۆشتی ناخورئ (میری ج ٢ ص ٢٤)

٧٠- [شیر]

شیر به فارسی شه ره و به هه ره بهی (اَسَد) و (خِرْغَام) و (غَضَنَز) ی پنی ده لئین، درنده به کی شان و مل نه ستوری پاشوو پووتی نازای به هیزی شکینه ره، له میژوه به نازایی به ناو بانگه، پنی ده لئین پاشای جه نگه ل، له زبانی هه ره بهی دا تیری زوره.

(حکم) هه راهه و گۆشتی ناخورئ چونکوو درنده به و که لبهی هه به.

٧١- [شیرۆکه سووره]

شیرۆکه سووره یا شیرۆکه خه ناوی به فارسی «شیر حنایی» و به هه ره بهی (اَسَدُ الْحَنَائِي) ی پنی ده لئین، گیاندارنکی شیرده ری درنده به.

(حکم) گۆشتی ناخورئ (اَلْاَنَامُ الْمِلْحِي الْمَضُون)

٧٢- [شیرین شاهو]

شیرین شاهو، یا شینه شاهو به فارسی سه و به عه ره بی (هَلْشون)ی
 بی ده لنین، بالنده به کی که وه له ی قاج و مل درنزه، (بروانه خهم خوره) که
 گوايه خهم خوره و شیرین شاهو به ک بالندهن که به فارسی پنی ده لنین
 ههوتهاره.
 (حُکم) حه لال گزشته.

باب عین

٧٣- [عهتەر]

عهتەر به فارسی جَوَزَه و به عه ره بی (جَزْدی بی ده لنین، مه یموونی
 نیز، گیاندارکی زیره که، فیزی کارو پشه نه بی.
 (حُکم) گزشتی ناخوری و حه رامه، به لای تیمام مالیکه وه حه رام
 نه (مه ری).

٧٤- [عه لیش]

عه لیش، یان نه لیش = یزقله موون (بروانه یزقله موون)

باب الفاء

٧٥- [فه نه ک]

فه نه ک، وه نه ک، کووشک، پَنوی یابان، به فارسی و عه ره ییش (فَنک)ی
 بی ده لنین، جزره پنویه کی به جووکه تووکه که ی نهرمه، گونچکه ی درنزه
 جزله که و میروو نه خوات، وه نه مه خهیری ده له که به تورکی پنی ده لنین
 (لوساق).

(حُکم) حه لاله و گزشتی نه خوری (مه ری ج ٢ ص ٢٢٥)

٧٦- [فیل]

فیل به فارسی هَیَل و به عه ره بی (فَیَل) وه (عَیْشوم)ی پنی ده لنین،

گیاندارنکی گه وری گه رمیانیی سه رو مل قه وی به، ده می ناگاته زه ویسی
لوه له گوشتیکی گه وری درنژ به ده میه ویه تی، به وه شت کۆ نه کاته وه و
نه بیخوا.

(حکم) حه ربه و گوشتی ناخوری به قه ولی باوه پینکراو، له بهر نه وه ی
که له ی هیه و خه لک نه کوژی، رافیمی نه لیت حه لاله، نیمامی نه حه د
نه لیت فیل له خوراکی موسولمانان نه، وه به لای نیمامی نه بوو حه نیفه وه
مه کرووه. (ختیاء العیزان دهمری ج ۲ ص ۲۲۴)

۷۷- [لیله گیزه]

فیله گیزه، بزنه کیزی، به فارسی مژگا و به عه ربه یی (وَعَلَن) وه (تَنَسَّ
الْجَبَلِی) پین ده لین، گیاندارنکی کیزی به به قه د که له کیزی به ک نه بین، دوو
شاخی به ک لقی هیه به.
(حکم) به بیجماع گوشتی حه لاله (دهمری جلد ۲ ص ۱۰۴)

۷۸- [فیسقه]

فیسقه، یان قینگ هه ل ته کینه به فارسی مَذْمُ جَنْبِلَکَه و به عه ربه یی
(دُغْرَه) وه (صَفْوَه) وه (عُصْفُورُ الصَّنَاح) وه (أَعْظُومَةُ) ی پین ده لین، بالنده به ک
په جووکی کلک درنژ هه میسه کلکی هه ل نه سه نگینی له چۆله که
چکۆله تره، نه وه نه به شتی چکۆله نه لین «فیسقی».
(حکمی) چۆله که ی هیه (دهمری)

باب قاف

۷۹- [قاز]

قاز، به فارسی طراز و به عه ربه یی (قُوز) ی پین ده لین، مه لکی گه وری
مل درژی ده نووک پانی پین په رره داری مه له وانه له سراوی گه وری تره،
وه زنی تا ۱۲ کیلو نه چیت، میزه قاز تا ۲۰ هیلکه نه کات، له پاشا نه که وخته

کړوتا په ک مانگ له سهر هیلکه نه ینت هه تا هملی تیرئ.
(حکم) به نیجماع گزشتی قاز به هه موو جور نکیه وه حه لاله و نه خورئ.

٨٠ [قازی قزلنگ]

قازی قزلنگ، یان قزلنگ به فارسی «گلنگه» و به هه ربه یی (کُزَکِی) او به
تورکی (قُزَاقِی) یې ده لئین، بالنده په کی قاج و مل درنزه له شینه شاهز
نه چیت، زیاتر له لیوار ثاوه کانا نه ژی، گزشتی خوزه، له کاتی بال گرتنه وه
له هه وادا پزل پزل به شپوهی سنی گزسته (مُلُت) حه ره کت نه کهن، وه په کن
له وان هه وه کوو فهرمانده له سهر سنی گزسته کا قه رار نه گرت.
(حکم) به بېن جیاوازی و دوودلی گزشتی حه لاله (میری ج ٢ ص ٢٧٥)

٨١ [قاز]

قاز، به فارسی «قاز» و به هه ربه یی (قُزَابُ الرُّزْغِ) یې ده لئین، بالنده په که
وه ک قه له ره شه به لام هم له نار وکشت و کال دا نه ژی و یې و دهن دوکی
سووره.
(حکم) گزشتی نه خورئ و حه لاله (إغاثَةُ الطَّالِبِينَ ج ٢ ص ٤٠٠)

٨٢ [قالاوه بوولینه]

قالاوه بوولینه، یان قه له بانه یی، به فارسی «غلاخ» و به هه ربه یی
(قُزَابِی) یې ده لئین، هه روه ها (عُثْمَانُ صَخْبِز) وه (رَسَائِدُ السُّلُطَنِ) یې
نه وئرئ، یانی خوله میشی، زیاتر جرو جان هوه رو گیاندارانی چکوله شکار
نه کاو نه یخوات نه گهر بوی بلوئی جوو چکه ی چکوله یش راو نه کا، قه له
سابوینشی یې نه وئرئ، ده نگ فاخوش و بوره لووکه.
(حکم) به لای به غهوی و جورجانی و ده وینانی و ده هملی وه حه لاله، وه
به لای خاوه نانی ره وضه و توحفه وه حه رامه (الْمَنَةُ الطَّالِبِينَ ج ٢ ص ٤٠٠)

۸۳- [قالوه ره شه]

قهله ره شه به فارسی «لاشخور» و به عهده بی (غُداف کُهرای پِن ده لَین
بروانه دال». (حُکم) همراه و گزشتی ناخوری.

۸۴- [قر قاول]

قر قاول، مریشکه کیزی، به فارسی «قوتک» و به عهده بی (شُدُر) وه
(شُدُرچ) وه (دیک نری) پِن ده لَین، بالنده به کسی جوانی کلک درنزه له
که له شیر نه چیت به لام مه یله و ره شه و جواتره.
(حُکم) حه لاله و گزشتی نه خوری (حِیاءُ العِزَّانِ سمری ج ۱ ص ۱۶۲)

۸۵- [قرزانگ]

قرزانگ، یان قر زال به فارسی «خوجنگ» و به عهده بی (سَرطَانِی پِن
ده لَین، ده عیابه کی ناوی چنگ چنگی ره فی دو سه ره.
(حُکم) همراه و گزشتی ناخوری، به لای نیمامی مالیکه وه گزشتی
نه خوری (سمری ج ۲ ص ۴۰۰)

۸۶- [قشقه ره]

قشقه ره، یان قهله باچکه به فارسی «زاشچه» و به عهده بی (قُشَق) وه
(عُشَقِی پِن ده لَین، بالنده به کسی رهش و سپی و کلک درنزه به قونه نه روا.
(حُکم) همراه و گزشتی ناخوری (اعانة الطالبین ج ۲ ص ۴۰۰، سمری ج ۲ ص ۱۱۸)

۸۷- [قزپانه]

قزپانه، یان قزپی به فارسی «چلیاسه» و به عهده بی (جِرْدُونِی پِن
ده لَین، جزره مارمیلکه به که پروله که کانی کلکی گری گری به و سه رو ملی
درکی پیره به.

(حُکْم) چه‌رامه چونکه زه‌هری هه‌یه (همیری ج ۲ ص ۲۲۲. اَلْفَلَاوُسُ الطَّيِّبُ
الْمُضَوِّصُ ص ۳۹)

۸۸- [قۆربانه زه‌رده]

قۆربانه زه‌رده به فارسی هه‌لۆنگه و به هه‌ره‌یی (سَامْ اَنَرَضْ) ی پنی
ده‌لین، جزینه‌که له مارمیلکه.
(حُکْم) گۆشتی چه‌رامه چوونکوو به پسیان زانیوه. (همیری ج ۲ ص ۱۱ و
فره‌هنگ عسید وه مه‌ردووخ)

۸۹- [قومقومه]

قومقومه، یان قومقومزکه به فارسی هه‌لقوری است شیه چه‌له‌سه و به
هه‌ره‌یی (وَزَغَه) پنی ته‌لین، سه‌رما زه‌له‌وه پیس پیسۆکیشی پنی ته‌ووتری،
جزره مارمیلکه به‌کی پچووکی سه‌رسن سووچه، ناو مله‌که‌ی کون کونه
له‌کاتی ناو لێ رۆکردنیا بلقه‌بلقی لیه‌و دی.
(حُکْم) گۆشتی ناخوری وه چه‌رامه، له‌به‌ر ته‌وه‌ی پتیه‌مه‌ر (ص) فره‌مانی
کوشتی داوه، «عَنْ سَعْدِ (رض) لَنْ اَلْتَمِسَ صَلَاتِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اَمَرَ بِقَتْلِ
الْوَزَغَةِ وَ سَأَلَا فَوَيْقَهَ» = وانا: سه‌عد (خ) گوتی: پتیه‌مه‌ر (د) فره‌مانی
ده‌دا به‌کوشتی (وه‌زه‌خه) وه‌ ناویشی نا: له‌ رنده‌رچوو واته‌ فاسیق)
(بیداری) له‌ شه‌رهدا چه‌ن گیاندارێک به‌له‌ رنده‌رچوو (قَوایق) ناو براوه
له‌به‌ر ته‌وه‌ی زیان و زه‌ره‌ریان زۆره‌، وه‌ ته‌مرکراوه به‌کوشتنیان له‌هه‌ر کوئی
بن ته‌مانه‌ش بریتین له‌ مار، دوویشک، مشک، قشقه‌ره‌، قومقومه (وَزَغَه)
که به‌م پتیه‌مه‌لین (قَوایق خَشْتَه) یانی پینج گیاندارێ له‌ رنده‌رچوو،
بازیکی له‌ زاناکان زَهَن (کوڕکۆره) ^(۱) و کَلَب عَقُور (سه‌گی نیانی‌گر) یان له‌م
ده‌سته له‌قه‌له‌م داوه‌یان ئال و گۆریان کردوو. (تاج کوردی سه‌رگی چه‌رام،

فقه محمدي، ھەمىرى ج ۲ ص ۱۰۰، قەيد، قاموس عىلى مەھسۇر

(بزانن) ھەزەخ (وَزْخ) ۋە ھەزەخە (وَزْخَة) جىاوازيان ھەيە، ھەزەخ ھەيە ھەزەخىشى پىن دەلېن گياندارىنكە لە قورباق ئەچىت بۇ جىاوازي ھەزەخ و قورباق پىروانە كىيىپى (بە ھەن بگو چرا جلد سوم ص ۱۵۶)

بەلام ھەزەخە (وَزْخَة) كە جەمەكەى (وَزْخ) بە قومقۇمە دەلېن ۋە ھەپەيە (قەزەك عەيد نەركەسات وَزْخ و وَزْخَة)

(ئاگادارى) بزانن لەبارەى نىوى جۆرەكانى (سۇسما) لە ھەرهەنگەكاندا جىاوازي ھەيە، لەزۆر شۇندا يەك ناگرنەۋە، بۇ ۋىتە مامۇستا ھەردووخ بۇ ھەپەيى قومقۇمە نووسىۋەتتى (جەزۇن) بەلام نووسەرى (قاموس عىلى) (جەزۇن)ى بە قۇربانەمانا لى داۋەتەرە، ۋە (وَزْخَة) بە قومقۇمە، بىمۇ بۇنەۋە ۋام بە چاك زانى ئەۋەى ۋا نووسەرى بەناۋ بانگ (ھەسەن عەيد) لەبارەى جۆرەكانى (سۇسما) ۋە نووسىۋەتتى لىتەرەدا بىنوسم ھەتاكەلكى زىاترى لى ۋەر بىگىرتت، مامۇستا ھەسەن ھەمىد ئەلەيت: «مارمىلكە - گياندارىنكى خۇكىشە لەمار ئەچىتت، دەس ۋ قاچەكانيان كورت و كللكيان درىز و دەس ھەراۋو ددانى ورديان ھەيە، مامىلكەكان جۇريان زۆرە، جۇرىنك لەۋان لەنىۋو سال و كسون و قوزۇنى ژىر زەۋىندا ئەژىن و جەروجانەۋەر ئەخۇن كە بەمانە ئەلېن، «چەلباسە ۋە مامىلكە، جۇرىنكى دىكەيان ھەن لەكىرو سەھرادا ئەژىن لاشەيان گەۋرەترە بەمانە ئەلېن «بەن مۇە جۇرىنكى دىكەيان بە مامىلكەى ھەوت رەنگ بەناۋ بانگن كە لەبەر ھەتاردا رەنگى خۇيان ئەگۆرن، ۋە بە چەن رەنگى جۇراۋ جۇر خۇيان پىشان ئەدەن، كە پىشان ئەۋەتتى «ھەتاۋ پەرەست» ۋ بە ھەپەيى پىنى ئەلېن (جەزۇن)، جۇرىنكى دىكەيان لەنىۋو ئاۋدا ئەژىن و لەلىۋار چەم و زەربادا ئەبن و لەنىۋو ئاۋدا مەلە ئەكەن و ماسى و جانەۋەرى دىكە ئەخۇن، جۇرىنكى دىكەيان زۆر گەۋرەن و درىزى لاشەيان بە شەش مېتر ئەگات، نەھەنگ و «گاۋىال» لەم جۆرەن، بازى لە مامىلكەكان ھىلكە ئەكەن و، گەرا دائەنېن ۋە بازىنكى دىكەيان بىچەريان ئەبن، بەلام ئاۋەكانيان ھىلكە كەرن».

۹۰- [قورباق]

قورباقه، یان بزق به فارسی مَظْهَرَه و به هره بی (خِشَنَغ) ی پنی ده لنین، ده هبایه که له ووشکانی و تاوا ده زی، پینکی لینی ههیه، پنوک پنکی رهش و قاوه بی تیدایه، له تاوا گهرا ده ده ننی، به گهرا که ی ده لنین (سه رمیکوته) نه م گیانداره له نیوان گیانداران دا به دهسته یه کی حساب ده کری که زور چه شنی ههیه، به پنیوانی زانستی تا تیتا ۱۱۶ چه شنی ناسراوه، نه م گیانداره ماده ده نیک به رنگای پینستی دا له له شنی خزی ده رده خا که (زه هه) و بویه نابی ده سنی لنی بدری. رهنگه هه بویه ش بنی له کورده واریدا ده لنین: هه رکه سنی ده ست له بزق بدا ده سنی (بالوکه ی) لیدی.

(حکم) هه راهه له بهر نه وه ی پیغه بهر نه هه کردوه له کوشتنی، «عَنْ اَبْنِ عَبَّاسٍ (رض) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (ص) عَنْ قَتْلِ اَنْعَمَ مِنَ الْاَنْعَامِ: الْاَنْثَى وَ الْاُنْثَى وَ الْهُذْنُ وَ الْفَرْه» وانا: نیینو هه بیاس (خ) گوتی: پیغه بهر (د) رنگه ی کوشتنی نه م جوار گیان له بهره ی نه داوه: میرووله و ههنگ و په پور سلیمانکه و سورده (تاج، بهری ج ۲ ص ۸۶ قاموسی زبانی کوردی زمی)

۹۱- [قوون هه له ته کینه]

قوون هه له ته کینه، پروانه (فیقه) هه ندی نه لنین نه مه مه لینی دیکه بهر له فیقه گهوره تره (دکتر محمد مکرری) وه خواوه نی (قاموسی هیلمی) ده لنی هه ر دووکیان یه کن.

۹۲- [قومری]

قومری، یان کزتره باریکه به فارسی و هه ره بیش پنی ده لنین (قُمری) - بالنده به کی پهللی باریکی زور جوانی دهنگ خوشه له کزتر پهجو وکتره، پشی شینی خوله میشی به ده نوکی ره شه چاوی پر ته قالی به. (حکم) حه لاله وگوشتی زور خوشه جوری که له کزتر (بهری ج ۲ ص ۲۵۹)

۹۳- [قەنارى]

قەنارى، قەنارى، مەلى دلدارىشى پى دەلەين بە فارسى طغارى و بە
 ھەربىي (كئارى) وە (طير الشبى) پى ئەوترى، جۆرە چۆلە كەبەكى زەردى
 دەنگ خۆشە لە قەفەزدا پەرورده ئەكرىت.
 (حکم) لە وێنەى چۆلە كەبە.

باب كاف

۹۴- [كارده پەلە]

بۆ كارده پەلە بروانە (بەررە سىلكە) خۆمان پى ئەلەين تەيرەن ئەبايل.

۹۵- [كەپەوالە]

كەپەوالە بە فارسى «كاروانكە» و بە ھەربىي (كەروان) پى ئەلەين،
 بالەندەبەكى ئاوى بە لاق و دەنووكى درىزە، كلكى نى، لە سونكە^(۱)
 بچووكرە لە كاتى فرىنيا دەنگى بالى زۆردى، وە بەك سەر ئەفرى.
 (حکم) گۆشتى ئەخورى بە ئىجماع (امرى ج ۲ ص ۲۷۷)

(بۆ ئاگادارى) ھەربەكان بەمە مىسال دىننەو، دەلەين: لە كەپەوالە
 تر سەتۆك ترە، چوونكو ھەركات پى بلەين (أَطْرَقَ كَذَا إِذَا التَّفَافَةُ فِي الْقُرَى)
 خۆى ئەلكىنى بە زەویدا و پارچە بەك ئەدەن بە سەراو راوى ئەكەن، ئەمە
 مىسالە بۆ كەسك كە خۆى بە گەورە بزائىت و لە خۆى گەورە تر دانىشى
 نۆرەى نەدات و، ئەو قەبكات، ئەو ووتەى پى ئەوترى، يانى چاودا خەو
 پى دەنگ بە كەپە والە بەراستى «ووشتر مرە ھالە ئاوايى ئىنە، پىاوى
 پى دەسلات و زەھىفيان بە كەپەوالە، وە پىاوى گەورەيان بە ووشتر مەل
 تەشپە كەردووە.

كاتىك پىاونكى بى دەسلات و نەزان لەبارەى باسكى گەنگەرە

۱- بروانە زمارە ۲۷ [تەپو] كە سونكەيشى پى دەلەين. (لەرھەنگى خال وە
 ھەناتە پورنە)

بدوايەت ئەمەيان پى راتەگەيان يانى ئەم بامە لە ئاقەتى تۇدانە لىگەرپى با
پياوى خۆى باسى لىوہ بکات. (سەرى ج ۲ ص ۲۷۷، فەرئالادب السجد ص ۹۹۸)

۹۶- [کۆتر]

کۆتر بە فارسى ەکبوتوہ و بە ھەرەبى (خائە) وە (وزفائ) وە (فخائە)ى پى
دەلین، بالندەپەكى جوانە لە ھەو پچووکتەر، وە گەلنى رەنگى ھەپە.
(حکم) ھەلەلەو گۆشتى ئەخورى (مغنى المحتاج ج ۱ ص ۲۰۲)

۹۷- [کۆترە بارىکە]

کۆترە بارىکە بە فارسى ەکبوتوچاھى و بە ھەرەبى (وزفائ)ى پى
دەلین، جۆرە کۆترىكى بۆرى پچووکی بارىکە خورندنى لە خورندنى
کۆترى مالى ناچى.
(حکم) بە ھەموو جۆرنىکیانەو ھەلەلەن.

۹۸- [کۆترە کىویەلە]

کۆترە کىویەلە بە فارسى ەکبوتوگۆھى و بە ھەرەبى (وزشان)ى پى
دەلین، جۆرە کۆترىکە سەرکەلکى سىپە. پىشى خۆلەمىشى يان شىن يان
سور يان سەوزە.
(حکم) ھەلەلە.

۹۹- [کۆترى خال لەمل]

کۆترى خال لەمل بە فارسى ەکوتوہ و بە ھەرەبى (فخائە)ى پى دەلین،
کۆترىكى پچووکہ بە رەنگى خاک، تەوقى خالى رەش ھابە دەور ملیەو
ئەلین گۆشتى بۆ بىنى و ئىفلىجى چاکە. (ھەمد نەزکەلە فلفلە)
(حکم) لە کىنى (مغنى المحتاج) بەرگى چوارەم لاپەرە ۳۰۲دا ئەلین، کۆتر
بە ھەموو جۆرنىکیانەو ھەلەلەن چوونکۆر لە شتە پاک و خاوتنەکان

(طَبِیَّات)ن به‌لای جمه‌هری‌یه‌وه ته‌واوی مه‌له خال له مه‌لکان یا دانه‌خزوه‌کان حه‌لّالَن. له بالنده نه‌ناسراوه‌کاندا، وه به‌لای نووسه‌ری موغنی و ژیما می‌یه‌وه ته‌واوی نه‌و بالنده‌نی له کانی فریندا بال لن نه‌دهن وه‌کرو ده‌فلیدان یان قومه قومه (جُرعه جُرعه) نار نه‌خزونه حه‌لّالَن.

۱۰۰- [کولله]

کولله به فارسی مَطْلَع و به عه‌ره‌بی (جَزَاد) وه (خَرْشَف)ی پی ده‌لین، گیاندارنکی بالداری دریز کزله‌ی قاچ زیره، سه‌وزایی شه‌خوا، وه گه‌لن جزری هه‌یه، په‌رده‌یه‌کی ته‌نکه له‌هاوینانا به‌ده‌ری جینی نووستا نه‌گیرئ.

(حُکْم) به‌نیجماهی موسولمانان خواردنی کولله حه‌لّاله. (مه‌ری ج ۱ ص ۱۸۹)

۱۰۱- [کوپ‌کوپ]

کورر کورر به فارسی دِیَنْخَرُوْدَه وه مسته‌خواوه و به عه‌ره‌بی (قَطَّاء)ی پی ده‌لین، بالنده‌یه‌کی پچووکر له که‌وه، تووکی له هه‌موو تووکیک نه‌رم‌تره، په‌نگی ره‌ش و خوله میشی‌یه، له کیندا له‌بین درودا هیلانه دروست نه‌کات، له پنگه‌ریشتندا خاوه و ناتوانی زور بفرئ.

(حُکْم) به‌نیجماح حه‌لّاله و گزشتی نه‌خوری (مه‌ری ج ۲ ص ۲۵۵)

(فائده) عه‌ره‌به‌کان پزشتنی کوپ‌کوپان به‌لاوه جوانه، له‌به‌ر شه‌وه‌ی هه‌نگاو نزیک دانه‌نیت، وه هه‌ر وه‌کوو ژنان به‌له‌نجه و لار نه‌پژن، له‌پژنی خه‌زای نوخودا (هند)ی کچی (هنه) وتی: (تَحْنُ ثَنَات طَارِقِ، تَشْبِی عَلَی النَّارِقِ، شَقِی الْقَطَّاءِ النَّارِقِ، وَاَنَا: تِیمه کوزی که‌جان کچی ستاره‌ین «یانی باوکی تِیمه له شه‌ره‌ف و گه‌وره‌یی دا وه‌کرو ستاره‌ی پرشنگ داروایه» به‌سه‌ر فهرشی چاکا نه‌پژن و هه‌نگاو هه‌ل نه‌گیرن، وه‌کوو پزشتنی کوپ کوپ که به‌له‌نجه و لاره‌وه دروات و زوو زوو به‌چکه‌ی نه‌نیت (مه‌ری ج ۲

ص ٢٥٢) وه (جلیح الشوالد ص ٢٨٥)

وه هەببایی کۆری ئەحنەف و تۆبەتی: بَکْثُ إِلَيَّ يَرْزِبُ الْقَطَا إِذْ مَزْنُ
بِ قُتْلُ وَ مِثْلِي بِالْبُكَاءِ جَدِيرُ أَيْزِبُ الْقَطَا هَلْ مَنْ يُمْرُ جَنَاحَهُ لَعَلِّي إِلَيَّ مَنْ قَدْ
هَوْنْتُ أَطْهَرُ

واتا: کاتێک پۆلی کۆر کۆرە کان بەلاما دزیشتن بەسەریان گریام و
پارامەوه، وتم گریان هەر بۆ من چاکە، ئەم پۆلی کۆر کۆرە کان ئایا لە نێو
ئێوەدا کەسێک هەیە هەردوو بالی خۆی بە ئەمانەت بدات بە من، تا بەلکۆو
بۆلای ئەو کەسە ی کە زۆر خۆشم ئەوێ بال بگرەوه (جلیح الشوالد ص ٣٨)

١٠٢- [کۆر کۆرە]

کۆر کۆرە، باندەیه کی بۆرە قەندی بێ سێرە لە کۆندە بە بوی پچووک
ئەچن. (فەرھەنگی خال بەرگی سێهەم لاپەرە ١٠٣ پروانە (شەلاقە) ئەبێ
ئەم مەلەیش شەلاقە بێ کە بە هەرەبێ پێی دەلێن (سکۆی) یان شەبەبی
ئەرە.

١٠٣- [کۆرکن]

کۆرکن بە فارسی مۆکەشە و بە هەرەبێ (وێزای پێ دەلێن، گیاندارنکە لە
سەمۆرە ئەچیت و لە پشیلە پچووکتەر، تووکی درێز و کلکی کۆرئەو
گۆنچەکێ پچووکە، لە ژێر زەوی دا ئەژی، رەنگە کە ی مەیلەو خۆلە
میشی یە پێستە کە ی بە نرخە.

(حکیم) وه کووکه رویشک وایه گزشتی نهخوڕی له بهر نهوهی گياخۆره
روپا که لموس الطلي المصور وه (احياء الحيوان مصري ج ٧ ص ٣٩١)

١٠٤- [کۆلارە]

کۆلارە، یان کۆر کۆرە بە فارسی گوشت رە و مۆغە و بە هەرەبێ (جندار)
وه (شوخته) ی پێ دەلێن، باندەیه کی گوشت خۆری زیاندارە لە دال ئەچن.
(حکیم) هەرامە و گزشتی ناخوڕی، چوێکۆو لە (قزایی خستە) یە کە فەرمان

دراوہ بہ کوشتی، پیغہ مہر (د) بہ فرمان دان بہ کوشتی پنج گیانداری
 لہرندہر چو (قواسق) کہ بربتین لہ، مار، مشک، دوپشک، کزلارہ،
 قشقرہ، یان بہ جئی دیشک قومقوہ، تیمہی ناگادار کردوہ تہرہ کہ
 بزائین ہممو گیانداریکی زیاندار کوشتی رہوایہ، وہ کوو: بہور، پلہنگ،
 گورگ، چہرخ، باشو، شایین، زہردہ والہ «ژہنگہ سوورہ»، کینچ، میروولہ،
 میثولہ، میث، شیر، دال، ہلڑ، ہرکاتی بین بڑ ٹینسان و نازاری بدہن
 کوشتیان سونہ تہ. (مہری ج ۱ ص ۲۳۰، مضمی المحتاج ج ۱ ص ۳۰۱)

۱۰۵- [کہر]

کہر، یان گوندرنژ، یان، ٹولاخ بہ فارسی «خوہ وہ والاخ وہ» دواز
 گوشہ ی پی دہلین، وہ بہ عہرہ بی ٹو ترئی (جناز)، گیانداریکی بہک سمی
 بارہبہری بہ سزمانی گوئی دپڑہ، گوئی درنژ حہ یوانیکی زور مل کہچ و بہ
 خزمہت و پی بہ فرمان بہردارہ، ہیچ جزوہ زیانیکی نیہ جگہ لہ خزمہتی
 بہ شہر، ٹہمانیش وہ کوو بہ شہ کانی تری بہک سم خوراکیان کاو جزو گژو
 گیایہ.

(حکم) حہرامہ و گزشتی ناخوری، «عَنْ جَابِرٍ (رض) قَالَ: نَهَانَا النَّبِيُّ (ص)
 يَوْمَ خَيْبَرَ عَنِ الْبَغَالِ وَالْحَصِيرِ وَلَمْ يَنْهَنَا عَنِ الْخَيْلِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ مُسْلِمٌ =
 وانا: جابیر (خ) گوئی: لہ رژی شہزای خہ بیہردا پیغہ مہر (ص)
 جلہ وگیری لی کردین لہ خواردنی گزشتی ہیسترو گوئی درنژ، بہ لام
 گزشتی ٹہسپ و مابنی قہدہ غہ نہ کرد لیٹان، ٹہبوو داوود و موسلیم
 گنیر اویانہ تہوہ.

(بزانن) ٹہبوو ہورہ پرہ گنیر اویہ تہوہ لہ پیغہ مہر (د) کہ فرمانویہتی
 ہرکاتی زہرہ ی کہرتان بیست پہنا بہ خودا بگرن لہ شہیتانی لہ عین ٹہرہ
 شہیتانی دیوہ (مسلم و بخاری) (مہری ج ۱ ص ۲۳۹)

خودا لہ قورٹاندا فرمانویہتی (إِنَّ أَكْثَرَ الْأَضْوَاتِ لَضَوْتُ الْحَبِيرِ) وانا:
 بینگومان ناخوشتین دہنگ دہنگی زہرہ ی گوئی درنژ و زورہ ی

ناسازیه‌که‌ی له‌به‌ر هیزی تاوازه‌که‌یه‌تی. سوره‌ی لوقان / ۱۹
 وه خودا له قورئاندا میالی به‌گوندریز هیناوه‌ته‌وه، وه فهرموویه‌تی
 «كَتَلِ الْجَنَّةِ يَحْيٰى اَنْفَارًا» جومعه‌ی ئابه‌ی ۵، واتا: نمونه‌و وینه‌ی سه‌ر
 سوور هینه‌ری ئه‌و که‌سانه‌که‌ ته‌ورات کراوه‌ به‌ باریان و ته‌وراتیان پی
 هه‌لگیراوه، واته: له‌ لایه‌نی جه‌زه‌نی موساو شونگمو توانی جه‌زه‌نی
 موساوه، ته‌وراتیان نیشان دراوه‌و، بریار دراوه‌ له‌سه‌ریان که‌ په‌فتاری پی
 بکه‌ن، که‌چی ئه‌وان هه‌لیان نه‌گرت و په‌فتاریان پی نه‌کرد..
 وه‌کوو گوندریزه‌که‌ باری کتیب هه‌له‌گری و باری سه‌رپه‌شیه‌نی و به
 ئازارو تیشه‌وه‌هه‌لی ئه‌گری و ئه‌یا بز مال و شزین و هیچ سوودیشی لی
 وه‌رناگری.

۱۰۶- [که‌ره‌کیوی]

که‌ره‌کیوی به‌فارسی ه‌گووخره‌ و به‌عه‌ره‌بی (جناز و خشی‌ای پی ده‌لین،
 گیاندارنکه‌ له‌ که‌ر نه‌چیت، په‌نگی زه‌رده‌و خه‌تی په‌شی تیا‌یه، تا به‌ ئیستا
 نه‌هه‌لی نه‌کراوه، له‌ ئافریقادا ئه‌ژی، وه‌ کۆر کۆر و ده‌سته‌ ده‌سته‌ هه‌ره‌که‌ت
 نه‌که‌ن.

(حکم) هه‌لآله‌و گۆشتی ئه‌خوری به‌ ئیجماعی زانایان (مه‌ری ج ۲ ص ۲۵۴)

۱۰۷- [که‌ره‌که‌ده‌ن]

که‌ره‌که‌ده‌ن، په‌ک شاخه‌، به‌فارسی ه‌گو‌م‌د‌ن‌ه‌ و به‌عه‌ره‌پیش (کۆ‌ک‌د‌ن) وه
 (وَحِدُ الْقَرْنِ) پی ئه‌وتری، گیاندارنکی زۆر زلی قاچ و مل ئه‌ستوووه
 شاخیک وا به‌سه‌ر لووتیه‌وه، له‌ گامیش زل‌تره، دریزی به‌ده‌نی به‌ چوار
 میتر و بلندی قه‌دی به‌ دوو میتر ئه‌گات، پیستی به‌ده‌نی کۆلوفت و په‌ش و
 چین و چروک داره، به‌سه‌ر فیل دا زال ئه‌بن، له‌ هیندوستان و ئافریقادا
 ئه‌ژین، زیاتر له‌ که‌نگاودا به‌سه‌ر ئه‌بن.

(حکم) به‌ زاهیر هه‌لآله‌ و گۆشتی ئه‌خوری چونکه‌ دارو‌گه‌لآ ئه‌خوا، به‌لام
 نه‌گه‌ر له‌ نیوان ئه‌سپ و فیل دا له‌ داییک بینی گۆشتی هه‌رامه، ئه‌مه‌یش له‌

ههقل و ژیری به دورره (نهمری چ ۲ ص ۲۷۲)

۱۰۸- [کهرویشک]

کهرویشک به فارسی مخروش و به عهره بی (لژنپ) ای پنی دهلین، گیاندارنکی تیژرهوی کیوی دهست کورتی قاج درنزه، گوئی وهک گوئی کهر وایه، گیاخوره، مالی و کیوی یان هه به، له ژیر زهوی دا دالانی دورره درنژ بۆ خویان نه کهلن، میوه گانیان به ههرسکینک ۶ تا ۸ بیجیوی نه بن و له سالد چهند کهرهت تاوس نه بن.

(حکم) گۆشتی نه خوری و حه لاله، (عَنْ أَنَسٍ) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ جَاءَهُ لُزْنًا وَ نَحْنُ بِمَرْ الظُّلُمَانِ فَسَقَى الْقَوْمَ لَتَبُوا فَأَخَذْتُهَا فَبِثْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا فَبِثْتُ بَوْرِكَيْهَا أَوْ قَالَ بِمَعْدِنِهَا إِلَى التَّيْسِ (ص) فَقَبِلَهَا

واتا: نه نهس (خ) گوئی: له مهر و طه هران کهرویشکیان هه لسان، پیاوه کان نیشته سهری تاماندوو بوون به لام من نیشته سهری تاگرتم، نه نجا بر دم بۆ نه بوو طه لحه، له بو طه لحه سهری بری و ههر دوو سته کهی نارد بۆ پیغه مبر (د) - یا گوئی: ههر دوو رانه کهی نارد بۆ پیغه مبر (د) نهویش وهری گرت (واته بۆ خواردن) (ناچ جلد ۳ ص ۹۰. وه تلپی کوردی بدرگی ۱۴ لاپه ری ۱، نهمری چ ۱ ص ۲۰)

۱۰۹- [کهله شیر]

کهله شیر به فارسی مخروش و به عهره بی (دپک) ای پنی دهلین، بالنده به کی جوانی پزینه داری دهنگ خۆشی مالی به له ونه ی مریشک به لام نه م تیره.

(حکم) حه لاله و گۆشتی نه خوری (نهمری چ ۱ ص ۲۴۵)

۱۱۰- [که متیار]

که متیار به فارسی ~~مخروش~~ و به عهره بی (خهغ) ای پنی دهلین، ده عیابه کی

کثیری به پال و سسی له هی کهر نه چیت. و توویانه که متیار سالتیک نیرو
سالتیک منی به به لام نه مه نه فسانه به و له زیری دورره.
(حکم) که متیار حه لاله و گوشتی نه خوری، نه گهر بلین چوژن حه لاله له
حالتیکدا که لبه ی هه به، زانا کان وه لایان داوه ته وه و فهرموویانه ههر وه کوو
رهنوی که لبه ی کول و زه حیفه، (عَنْ جَابِرٍ (رض) قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ (ص) عَنِ
الصَّبْحِ فَقَالَ: هُوَ صَبْدٌ وَ فِيهِ كَيْشٌ إِذَا صَادَهُ الْمَغْرِمُ). وانا: جابیر (خ) گوتی:
له باره ی خوار دنی گوشتی که متیاره وه پرسیارم له پینغه مبر کرد (د)
فهرمووی، که متیاریش داده نری به نه چیر که وا بوو گوشتی نه خوری نهو
که سه شی که له تحررام داین و راوی که متیار بکا و بی کوژی به رانیکی
توله ی نه چیر: (فیدیه) ی ده که ونه سر. (إِلْفَةُ الطَّالِبِينَ: دمیری ج ۲، تاج جلد ۲،
بایات صالحات).

۱۱۱- [که نغره]

که نغره، سنی پایله به فارسی کالگورووه و به ههره بی (کنفرای پین ده لین،
گیاندارنکی گیاخوره له «نوستورالیا» نه ژبی، قعدی دوو میتر نه بین کلکی
قهوی و قاچی درینو ده سته کانی کورتن، زور کات له سهر دوو پارا
نه وه سنی له حالی هادی دا به چوار ده ستویا ده پروات به لام له کانی
ته نگانه دا نه پهری و بازی زور نه دات، بیچوه کانی چکوله و نه نداسی
ناتمواره، دایکی له کیسه به کدا که له زور سکیدا به هلی نه گری و له وندا
شیری دایکی نه مؤئی، کاتیک نه نداسی قهوی بوو و توانی رینگه پروات دیت
دهره وه.

(حکم) حه لاله و گوشتی نه خوری (بایات صالحات ج ۲ ص ۱۸۶)

۱۱۲- [که نه سمه]

که نه سمه به فارسی مزلوورگیره وه سهزکه و به ههره بی (هضرائی) وه
(خضاری) ی پین ده لین، پروانه (خومره ژه)

۱۱۳- [که لک]

بروانه قازی قولنگ.

۱۱۴- [که و] ژه پرژ

که و، خاصه که و به فارسی هکبکه و به هه ربه بی (خجیل) وه (پتقوب) ی پین ده لنین، بالنده به کی خال و میل داری قاچ و ده نوک سووری بزره له کزتر گوره تره.

(حکم) حه لاله و گزشتی نه خوری (میری ج ۱ ص ۲۲۸)

۱۱۵- [کیه ل]

کیه ل، به فارسی ده لاک پشته و به هه ربه بی (شخفا) ی پین ده لنین، ده عبا به کی دینی به وه ک ره قه ی ناو ناو.

(حکم) هه ربه و گزشتی ناخوری له بهر نه وه ی هه ربه به بیان زانیوه و دل بزی ناچه و ماروشتی پیس نه خوات، به لای نینر حه زمه وه حه لاله بروته (حیات الحیوان میری ج ۲ ص ۲۵)

باب گاف

۱۱۶- [گا]

گا، به فارسی ده گاهه و به هه ربه بی (قوز) وه (بقر) ی پین ده لنین، ره شه و ولاخینکی نیره که پین ی نایته سنی ساله.

(حکم) حه لاله

۱۱۷- [گا کینوی] گه و زن

گه و زن، یا گا کینوی به فارسی ده گاو کوهی و به ده قوزنه و به هه ربه بی (اکل) پین ده لنین، گیاندارنکی کینوی به له گا نه چه به لام نه م زلتره. شاخی گه و ره و لقلقه له نیودار و جهنگه لدا نه زی.

(حکم) حه لاله و گزشتی نه خوری

(بزاتن) هه ندی بیان وایه گه و مزن خه یری گا کیری (بَتر وَخْش) به لام نه بن
 نه وه بزاتن گه و مزن و گا کیوی به کن بن یا جیاوازی یان بن بۆ ئیمه گرنه
 نه هه دوویان گۆشتیان نه خوری. (مهیری ج ۱ ص ۱۰۶)

۱۱۸- [گا کۆتر]

گا کۆتر به فارسی «کۆترکوهی» و به هه ره بی (پَناخه) ی بن ده ئین، جۆره
 کۆترنکی کیری به. ره نگه که ی مه یله و سه وزه.
 (حُکم) هه لاله

۱۱۹- [گا میش]

گامیش به فارسی «گامیش» و به هه ره بی (چاموش) ی بن ده ئین، جۆره
 ره شه و لاخینکی مه له وانه، له گا گه و ره تره.
 (حُکم) حوکمی وه کوگا و مانگا وایه هه لاله و گۆشتی نه خوری (مهیری ج
 ص ۱۸۲)

۱۲۰- [گاوانی]

بۆ گاوانی پروانه (پیشۆله)

۱۲۱- [گورگ]

گورگ به فارسی «گورگه» و به هه ره بی (دُلب) ی بن ده ئین، گیاندارنکی
 به زیانه به قه د سه گیک نه بن میملی مه رو ئازاله، له هه له مه تا له سه گ
 خیراترن له راوکردنا ئیژه و ترن، نه ویش هزی نه وه به گورگ به شه و
 به پۆژ هه ر خه ریکی راوکردن، گورگ به شه ویش وه کوو پۆژ چاوی
 نه بینن هیزو توانای له قه واره ی خزی زیاتره، بۆنی شت نه کات.
 (حُکم) هه رانه و گۆشتی ناخوری چونکه درنده به و کلبه ی به هیزی هه به
 (حیات السیوان مهیری وه مهنی ج ۴ ص ۲۰۰)

۱۲۲- [گوزره که]

گوزره که به فارسی هگوساله و به عهره بی (عجل) ای پنی ده لنین، ساوای
به کسالانی مانگا.
(حکم) حه لاله و گزشتی زور خزشه.

باب مهم

۱۲۳- [مار]

مار به فارسی هاره و به عهره بی (حیث) وه (شنان) ای پنی ده لنین،
ده هبایه کی دریزی بی پنی زهرداری به وه زنده به ههر گیانداریکه ودا
زورتر نه یکوژی.
(حکم) حه رامه و گزشتی ناخوری چونکه زهره ری هیه و زهری
کوشنده به و نه مریش کراوه به کوشتنی (مهری ج ۱ ص ۲۷۵)

۱۲۴- [مار میلکه]

مارمیلکه به فارسی هوسهاره و به عهره بی (ضب) ای پنی ده لنین،
ده هبایه کی باریکی پچکوله ی بز ره قته ی چنگداری به سزمانه
(حکم) حه لاله و گزشتی نه خوری (مهری ج ۲ ص ۷۹)
(بیداری) زور له قاموس نروسه کان (ضب) یان به مارمیلکه مه هنا
کردوه به وه به لام ماموستا مه ردوخ له فهره تنگه که ودا (وزل) ای به
مارمیلکه زانیوه وه (ضب) ای به قزریانه مانا لن داوه ته وه، وه له تاجی
کوردی (نوری فارس حه مه خان) دا (ضب) به بز مژه مه هنا کراوه ته وه
به لام شوکور بز خودا هه کامیان بی یتمه هیچ کامیان ناخوین هه وه کوو
پنجه مبه نه یخوارد ه خالیدی کوپی ولید (خ) گوتی: له گهل پنجه مبه ردا (د)
چوین بز مالی مه میونه که هاوسه ری پنجه مبه ر بوو، وه بووری من و ئیین
هه بیاس بوو بز نمزه یه کی برژاویان دانا بوی، پنجه مبه ر (د) ده سستی درنژ
کرد بزی، نافرته تی گوتی: هه رزی پنجه مبه ر بکه ن که نه وه چیه که وا

خەریکە دەبخوا ئەوانیش گوتیان: ئەی پێغه مەبری خودا! ئەمە بزنمژە،
ئێتر پێغه مەبر (د) دەستی کێشایەو،ە، منیش گوتم: ئەی پێغه مەبری خودا!
ئایا بزنمژە حەرامە؟ فەرموی: نە حەرام نیە، بەلام لەولائى ئێمە نیە، لەبەر
ئەو دەبینم دلم نایات، خالید گوتی: جا من رام کێشا بولای خۆم و لەبەر
چارای پێغه مەبر (د) دەستم کرد بە خواردنی (تاج کوردی ج ۱ ص ۱۵)

۱۲۵- [ماسی]

ماسی بە فارسی ماسی، وە بە عەرەبی (سَكَن) و (حُوث) و (تُون) ی پێ
دەلێن، گیاندارنکی درێژ کۆلەیی پەررەداری مەلەوانی ئاوییە، گۆشتی
خۆشە.

(حُكْم) ماسی بە هەموو جۆرنکیانەو،ە حەلالن بە پێ سەرپرین و بە هەر
جۆرنک مردنیت بە دەلیلی حەدیسی رابردوو (أَجَلْتُ لَنَا مَهْتَانٍ وَ دَمَانٍ الْخ)
(بەیری ج ۲ ص ۳۱)

۱۲۶- [ماسی گیرە]

بۆ ماسی گیرە پروانە «زێقاوڵە»

۱۲۷- [مانگا]

مانگا، بە فارسی ماسی، وە بە عەرەبی (بَقَرَة) ی پێ دەلێن، رەشە
وولاخیکە کە کەوتیته سکوژا.
(حُكْم) حەلالەو لە (أَنْطَام).

۱۲۸- [مراوی]

مراوی بە فارسی ماسی، وە بە عەرەبی (زُقَّة) وە (عُرَّة) ی پێ دەلێن،
مەلێکی مەلەوانی دەنووک پانی پێ پەردەدارە، نیریان سەری سەوزە
(حُكْم) حەلالە و گۆشتی ئەخورێ.

۱۲۹- [مره په شتی]

مره په شتی به فارسی هوع رشتی، و به عه ربه یی (غزغزه ای پنی ده لین،
جزره مریشکی کی کونجکونجی سر پچکوله ی دهنگ زلی درره که پنی
ده لین مریشکی هیندی
(حکم) حه لاله. (میری ج ۲ ص ۱۸۱)

۱۳۰- [مه پ]

مه پ به فارسی هگوسفنده و به عه ربه یی (غنم) وه (ضانی پنی نه لین،
گیاندارنکی میینه ی خوری داری دووگداری مالی به، که پنی نایینه
سالی چواره م.
(حکم) حه لاله و گزشتی ناسک و له زیزه.

۱۳۱- [مه په کیوی]

مه په کیوی، یان مه په سووره به فارسی هگوسفند کوهی، و به عه ربه یی
(اُروپه ای پنی نه لین، گیاندارنکی کیوی شاخداره، له ناسک نه چنی، به لام
نهم نه ختیک گه وره تره.
(حکم) گزشتی حه لاله و نه خورنی (میری ج ۱ ص ۲۲)
بازی ده لین (اُروپه) بز نه کیوی به و به مه په کیوی ده لین (غنم الجبل)
بروانه سه رچاوه ی سه روه.

۱۳۲- [مریشک]

مریشک = (مامر) به فارسی هعوه و به عه ربه یی (دُجاجة) وه (قروچ) ای
پنی ده لین، بالنده یه کی مالی به وه ک که له شیر به لام نهم هیلکه که ره.
(حکم) حه لاله و گزشتی نه خورنی. (میری ج ۱ ص ۳۳۱)

۱۳۳- [مشک]

مشک به فارسی هوش و به عه ربه یی (قاز) وه (خایل ای پنی ده لین،

ده هبایه کی پچکوله ی چوار پنی کلک باریکه، دیوار و ناومال کون نه کات.
(حکم) مشک هه رهامه و له (فواقیه)، مشکي مالی بئی یان ده شتی یان
مشکه کونره هه رهام و پسن مه گهر مشک که روشک (نمبری ج ۲ ص ۱۹۸)

۱۳۴- [مشک که روشک]

مشک که روشک، یان دو پایله به فارسی ههویه و به هه رهبی
(مُزْنَع) ی پنی ده لنین، ده هبایه کی کیری یه له سمزوه پچووکترو له مشک
گه وره تره، وه له نیو که له کانداه بئی، به تاییه ت له هاورین و کاتی دروینه داله
زیر تابه گه نمداده له ژیر زه ویدا کون بز خوی دروست نه کات و پری نه کات
له گوله گهنم.

(حکم) حه لاله و گزشتی نه خوزی چونکه هه رهب به پاکیان زانیوه. به لای
نیمام (أبو حنيفة) وه هه رهامه. (نمبری ج ۲ ص ۱۰۸)

۱۳۵- [میشه سی]

میشه سی، که هور وه ره یشی پنی نهوتری به فارسی هه قوتوه و به
هه رهبی (خجاری) ی پنی ده لنین، وه کوردی حیراق پنی ده لنین «چیرگی»
بالنده به کی گه وره ی قاچ و مل درنزه له بوقله موون نه چنی به گیژ و ونزی
به ناو بانگه.

(حکم) حه لاله و گزشتی نه خورئی. (نمبری ج ۱ ص ۲۲۶)

۱۳۶- [مه یموون]

مه یموون به فارسی «بوزینه» و به هه رهبی (قِرْد) وه (سَفْدَان) ی پنی
ده لنین، گیاندارنکی جوار پنی کلک داری گه رمیانی به ده ستور پنی له
ده ستور پنی ناده می نه چنی.
(حکم) گزشتی ناخورئی.

[۱۳۷- نههنگ]

نههنگ یان گاماسی به فارسی ههنگ: گاماهی. و به ههرویی (هغز) وه (هالای) یی ده لاین، ماسیی به کی گه وره به، سه ری زل و ددانی تیژه و درژی لاشی به ده میتر نه گات، ماددهی خوشبوی هه بهر که به ناو بانگه له میعهده، یان پینخولی هم جوړه ماسیی به دایه.

(حکم) هم ماسی هه بهرانه هه لالین و گزشتیان نه خوړی. (عن جابر (رض) قال: بَقِطَا الثَّيْبُ (ص) فَلَا تَبَاقِي رَاكِبٌ. وَ لَمَّا رَأَى أَبُو عُبَيْدَةَ نَزْعُهُ عِبْرًا لِقُرَيْشٍ، فَأَصَابَهَا جُرْعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أَكَلْنَا الْعَقَبَ. فَسَمِعْتُ جَبْرَ بْنَ الْخَطَّابِ، وَ أَلْقَى النِّعْرَ حَتَّى يُقَالَ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ وَ أَذْهَبَا بِرَدِيهِ حَتَّى صَلَعَتْ أَعْصَانَا قَالَ فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ خِلْعًا مِنْ أَصْلَابِهِ. فَتَصَبَّهَ فَمَرَّ الرَّاَكِبُ تَحْتَهُ وَ كَانَ فِيهَا رَجُلٌ لَنَا إِشْدَةُ الْجُرْعِ نَعَزَ فَلَاثَ جَزَائِرٍ ثُمَّ فَلَاثَ جَزَائِرٍ. ثُمَّ نَهَاهُ أَبُو عُبَيْدَةَ. (رواه)

الْحَفَنَةُ إِلَّا التَّزْيِيزُ نَاجِ ج ۲ ص ۹۲)

واتا: جابیر (خ) گوتی: سنی سه دکهس بووین، نه بو هوبه یدهی کوری جه رواج سه له شکرمان بوو، پتغه بهر (د) ناردینی، منهی کاروانیکی قوره یشمان ده کرد، جا تووشی برسیتی به کی سه ختی و ابووین، له تاوانا به گه لا کوتک گه لا دارمان ده وهراندو ده مانخوارد! جا بویه نهو سوپا به یان ناونا سوپای گلدار (جه یسولخه به ط) جالم کاته دا ده ریا نه هنگیکی هه ل دایه ده روه، ناوی نه هنگی ناوی بوو، تا ماوهی نیومانگ له و نه هنگه مان ده خواردو خومان به پیوه کی چه و ده کرد، تا له شمان باش بووه وه. گوتی: جا نه بو هوبه یده په راسوونی له په راسووه کانی نهو نه هنگه کی راست کرده وه په راسووه کی تریشی به رابه ری راست کرده وه نووکه کانی نووساندن به به که وه له چه شنی دوولاشپانهی ده روزه، جا نه وهنده گه ووه بهر ز بوو به ئاسانی سواری و شتر به ژیر یاده رقیشت! پیاو نکمان تیا بوو نهو کاته ی که برسیته ی زوری یز هیناین سنی و شتری بزمان سه ربیری، دیسانه وه سنی و شتری تریشی سه ربیری، شتر نه بو هوبه یده نه بهیشت هی تر سه ربیری. (انجی کوردی نوری فارس جمعه خان بهرگی چولرم

لە پەرە ۹

۱۳۸- [نەهەنگ]

نەهەنگ، ئەژدەها و حەفەشی پێن ئەوترێ بە فارسی چەنگە یزی و بە هەرەبی (تیشخاخ) ی پێن دەلێن، گیاندارێکی خۆکێشە (خەزەندە) لە مارێکە ئەچێت، درێژی لاشەی بە دە مێتر ئەگات، چوار دەست و قاچی کورت و پەررە دارو کلکی درێژی هەیە، دەمی (زاری) گەورە و زلە و نزیکەی ۹۰ ددانێ هەیە لە نیو ئاودا مەلە ئەکات بەلام ناتوانێ بۆ هەمیشە لە ژێر ئاودا بێنێتەو لەوشکیدا گەرادادەنێ و لە کەنار زەریا لە نیوان لێ و زێخدا قایمی ئەکات، گەراکانی (هێلکەکانی) لەدوای سێ مانگ یاز ئەبێ تیماسحی ئەفریقای زۆر جێی مەترسیە بۆ ئادەمی هاشاوە ئەبات و پێستی ئەو ئەقەوی بە گوللە کاری لێ ناکات.

(حکیم) حەرامە و گۆشتی ناخوێتی چوونکوو کەلەبی قەوی بەو پێس و پێسزەرە (مەری ج ۱ ص ۱۶۴)

باب و او

۱۳۹- [وورچ]

وورچ بە فارسی مەخوس و بە هەرەبی (مُط) ی پێن دەلێن، گیاندارێکە لە کوردستاندا بە زۆری لە کەزو کۆستانەکانا هەیە لە گەرمیانا نازی، بە گۆرەیی گیاندارە کێوی بەکان قەوارەیی زۆر زلە وە کوو سەگ کۆلکە بەلام کلکی کورته و سەری زلە چاوی کزە زۆر خۆرە دەستپێکانی وە کوو ئادەمیزاد وانە ئەگەر بەسەر بەفرا بروا مەگەر شارەزا بزانی ئەوە جینگا پێی وورچە ئەگینا وا ئەزانی مەزۆفە، بەلام نینۆکەکانی زۆر رەق و تیژن، بێزە بەباشی ئەتوانێ بچێتە سەردار و میوەهاتە کەیی بخوات، زوو دەستەمێز ئەبێن سالان ئۆتیه کان وورچ و مەیموونیان ئەهینا هەلیان ئەپەران پەرولیان ئەهین پەیدا ئەکرد، و تەوێانە وورچی (مێن) پیاوی دزیەرە، وە وورچی (بێن)

نافره تی دزیوه له دواى مانگنی دوزراوه ته وه، و ته ی پیشینان. اکنسی گزو
گیا و نازل، نووسنی مه رزا صدیق جنگینی

(بۆ زاتین) خوا لێ خوشبوو مامۆستا مه لاحه سه نی دزلی (م: ۱۳۲۳ قه)
شبعی نکى تیکه لى هه یه زۆر خوشه به و بۆ نه وه که باسی نه وه نه کات و ورچ
له کوردستان به تایبه ت کورستاندا زۆره ئامازمه به مه کرد

ده لیت

إِنِّي لَفِي جَنَالٍ فِيهَا مَغَارُ وَرِجٍ
قَدْ خُصَّتِ الْكِلَابُ مِنْ كَلِكِهَا مِرَاراً

بۆ خۆم ده ژیم به سه ره ست باکی زکس ندارم
أَقْنَسْتُ وَ أَمَشْتُ كَالدَّبِّ فِي الصَّخَارَى
نا نلخر

واته: من له که زو کێ و دام لانه و ورچی تێدا یه که چه ند جار سه گی قه بی
له کلکی گرتوه. بۆ خۆم به سه ره به رزی ده ژیم و باکم له که سه نه سنگ ده ر
ده به رنیم و نه بروم وه که چۆن و رچ له ده شتدا نه روا (هروانه گوفاری ها صاحب
انقلاب، ژ ۳۰ ص ۱۵)

(حکیم) سه رانه و گۆشتی ناخوری چو نکوو کلبه ی قه وی یه و درنده یه
(معمری ج ۱ ص ۲۲۶)

۱۴۰- [ووشتر]

ووشر به فارسی حَقْوَه و به سه ره بی (جَتَل) و (تَجَر) و (نَاقَه) ی پنی
ده لێن، گیاندار نکى چوار پنی تووکنی پنی بانی قاچ و مل درێزی به هیزی
باره به ره

(حکیم) سه لاله به نه صی قورئان و ئیجماعی ئوممه ت (أَجَلْتُ لَكُمْ نَهْبَةً
الْإِتْمَامِ = واته سه لال کراوه بۆ تێوه نه نعام که بریتین له ووشر و بز و مه رو
گا) (معمری ج ۱ ص ۱۱۶)

۱۴۱- [وشتەر مر]

ووشتەر مر به فارسی مَشْتَرَمَه و به عه‌ره‌بی (تَخاضَه)ی پئی ده‌لین،
 بالنده به کی گهریانی گه‌وره‌ی مل درِزه له ووشتەر نه‌چئ.
 (حُکَم) حه‌لاله و گزشتی نه‌خوری به ئیجماع (مهری ج ۲ ص ۳۵۸)

۱۴۲- [واق واق کهره]

واق واق کهره به فارسی و عه‌ره‌بی (وَلَقَی)ی پئی ده‌لین، مه‌لئکی
 کا کۆلداره ماسیی نه‌خوات وه ئاوی به پشتی سه‌ری په‌ری نه‌رمی پنه‌یه به
 زۆری ره‌نگی سبیی به و کلکی کورته له‌شیننه شاهۆ نه‌چئیت. به رۆژ له‌ناو
 قامیشه‌لان و زه‌لرا خۆی نه‌شارینه‌وه به شه‌و نه‌خونیت. وه واق واق
 نه‌کات، ناوه‌کی له ده‌نگیه‌وه وه‌رگیراوه.
 (حُکَم) حه‌لاله و گزشتی نه‌خوری (مهری ج ۲ ص ۳۹۰)

۱۴۳- [وهی وهی کهره]

نیوی ئهم بالنده‌یه‌ش له ده‌نگیه‌وه وه‌رگیراوه، گۆیا له خوتندیا ده‌لئیت
 وهی وهی نیوی فارسی و عه‌ره‌بی ئهم بالنده‌یه‌م بو نه‌دۆزراوه هه‌تا
 حوکمه‌کی بنووسم به‌لام بیستوو مه‌ جووره قازلاخی که له پیتی (ج)
 جیمدا باسی لئوه کراوه وهی وهی ده‌کات ئه‌بێ هه‌ر جوژه‌ی بێ که به فارسی
 مه‌چکاؤکته و به عه‌ره‌بی (مُکَرَّه) و (مُکَرَّه)ی پئی ده‌لین، نیوی وهی وهی کهره‌م
 نه‌یا له کئینی (فره‌نگنامه‌ی پرندگان دکتەر مکرری) به‌رچاو که‌وت که به‌ شینه‌ی
 وه‌چکه وهی وهی نووسراوه.

باب هاه

۱۴۴- [هه‌هۆ کهره]

هه‌هۆ کهره به فارسی هه‌هه و به عه‌ره‌بی (هَهَل)ی پئی ده‌لین، جزئیکه
 له‌کرنده به‌بوو.

(حُکْم) حوکمی بایہ قوشی هہ یہ پروانہ (بایہ قوش) (فرنگ مردوخ، القلموس
العلمی المصنوع)

۱۲۵- [هه لوق]

هه لوق به فارسی مصنف به به هه ره پیش (عقاب) ی پی ده لوق بالنده به کی
پاوکه ری درری گزشت خوری تیژ بال و به رزه فری به رزه نشینه
(حُکْم) هه رامه و گزشتی ناخوری، چونکوو چنگولی به هیزه و پاوکه ره
(دسری ج ۲ ص ۱۲۰)

۱۲۶- [هه له که سه ما]

هه له که سه ما: مشک گره به فارسی طوعی مصنف به به هه ره پی
(عَوْتَق) ی پی ده لوق، بالنده به کی گزشت خوری چنگ زه ردی قاج کورته
ناتوانی له سهر زه وی پاو بکات به لکوو به هه واوه نه یکات.
(حُکْم) هه رامه و گزشتی ناخوری (فرنگ خال و قلموس علمی مصنوع)
شوکر و سوپاس یو خودا لن یوومه وه له نویسنی نه م کتیه له میزوی
پوزی جمعه ۱۳۷۵/۶/۳۰ هه تاوی له ناوایی له گزی سهر به شاری سهر
محموده نینولخه بیات (ابن الخطاط)

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ أَوَّلًا وَآخِرًا وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

ناوه روک

- ۳ پینشه کی
- ۴ به شی یه که م: راوکردن (هَیَند)
- ۴ راوکردنی حه رام
- ۴ مه رجه کانی راوچی
- ۴ راوکردن به هزی که تیژو حه یوانه وه
- ۶ مه رجه کانی راوکردن به تفهنگ
- ۸ مه رجه کانی راوکردن به حه یوانی راوی
- ۱۰ هاویه شی دوو حه یوانی راوی له راوکردندا
- ۱۰ راوکردن به سه گی راوی جوله که وگاوار
- ۱۰ دوزینه وهی نه چیر به زیندوویه تی
- ۱۰ دوزینه وهی نه چیر له پاش یتکانی به گولله
- ۱۲ به هزی تم شتانه ی خواره وه نه چیر ده یتته مالی راوچی
- ۱۳ پایه و مه رجه کانی راوکردن به کورنی

به شی دووه م، حه یوان سه ریرین (دَهاَنج)

- ۱۴ پایه کانی حه یوان سه ریرین، پایه ی به که م: حه یوان سه ریر (دَهاَنج)
- ۱۴ گۆشی حه یوانیک که زه رتوشتی و ستاره پهره ست سه ریرین برین

مه جوروس چ که سانیکن؟

- ۱۶ پایه ی دووه م: حه یوانه سه ریراوه که (دَهاَنج)
- ۱۷ پایه ی سیه م: نامرازی سه ریرین (الاث الدَهاَنج)
- ۲۰ پایه ی چواره م: سه ریرین: (دَهاَنج)
- ۲۳ سوننه ته کانی حه یوان سه ریرین
- ۲۴ قَسه و سوودی سه ریرینی شه رمی، وه ناوی خودا هینان له سه ری

- ۲۵ چه‌یوان سه‌ریرین له قه‌ساو‌خانه‌کانی ئیم‌رژدا
 ۲۵ نه‌و‌گ‌ز‌ش‌تانه‌ی له ولاتانی یینگانه‌وه نه‌یه‌نین
 ۲۷ به‌شی سه‌یه‌م، خوارده‌مه‌نی خا‌و‌ین و چه‌لال (أَطْمَعَتْ)
 ۲۹ چه‌یوان سه‌ریرین له به‌ر پنی چه‌ل‌ک‌دا
 ۳۰ سه‌ریرین بۆ ش‌و‌ینه‌ پیر‌وزه‌کان
 ۳۰ ئی‌سلام ته‌وا‌و نه‌و‌ش‌تانه‌ی که‌ خا‌و‌ین و بی‌زه‌ره‌ن چه‌لال کرده
 ۳۱ گیانداران به‌سنی تا‌قم‌دا به‌شی ده‌ک‌ر‌ین
 ۳۱ الف: چه‌یوانه‌ نا‌وی‌یه‌کان
 ۳۱ ب: چه‌یوانی (هَرْمَانِي) که‌ له‌نیو‌ نا‌وو و‌ش‌کی‌دا نه‌ژی
 ۳۲ ج: چه‌یوانی و‌و‌ش‌کی
 ۳۲ چه‌رام‌بوونی که‌رو ه‌ی‌ستر
 ۳۳ چه‌رام‌بوونی گ‌ز‌شتی در‌نده‌و بال‌داری راوی
 ۳۳ نه‌وانه‌ی وا‌ته‌مر‌ک‌را‌وه به‌کو‌ش‌ت‌یان
 ۳۴ چه‌یوان و بال‌داری چه‌لال گ‌ز‌شت
 ۳۶ نه‌و‌ش‌تانه‌ی وا‌زه‌رو زیانیان هه‌یه‌ چه‌رام‌ن
 ۳۷ نه‌وی گیانداره‌کان به‌ته‌رتیبی پسته‌کان:

سه چاره کان

- ۱- ته فیری نامی ماموستا مدرّس
- ۲- أَلْتَّاجُ الْجَامِعُ لِلْأَصُولِ فِي أَحَادِيثِ الرَّسُولِ عَلَيهِ نَاصِبٌ ج ۳
- ۳- تاجی کوردی نوری فارس حه مه خان بهرگی چواره م
- ۴- شه ریمه تی نیسلام ماموستا مدرّس، بهرگی، به که م
- ۵- فِئَةُ السَّنَةِ السَّيِّدِ سَابِقِ لَهُ كَهْلٌ وَهَرِگِیْرَاوَه کَه ی دوکتور مه محمود نیبراهیمی بهرگی چواره م
- ۶- باقیات صالحات ماموستا بهیمی بهرگی ۳
- ۷- فقه محمدی شیخ محمد مردوخ آیه الله کردستانی جلد ۱
- ۸- الْحَلَالُ وَ الْحَرَامُ فِی الْإِسْلَام دکتور یوسف قرضای له که، وه رگیزاوه که ی ماموستا حه سه ن زاده
- ۹- گزوغیا و نازهل میرزا صدیق احمد جنگیانی
- ۱۰- فرهنگ نامهای پرندگان دکتور محمد مکرری
- ۱۱- مَغْنَى الْمُتَحَاجِّ فِي تَرْجِيحِ الْمُنْهَاجِ جلد ۴
- ۱۲- إِيَّانَةُ الطَّالِبِينَ جلد ۲
- ۱۳- الْأَنْزَارُ يَوْسُفُ ارْدَبِيلِي جلد ۲
- ۱۴- حَيَاةُ الْحَيَوَانَ دَمِيرِي هر دو جلد
- ۱۵- الْقَامُوسُ الْعِلْمِيُّ الْمُصَوَّرُ تَأْلِيفُ كَمَالِ جَلَالِ غَرِيب
- ۱۶- فرهنگ حسن حمید ۲ جلدی
- ۱۷- قاموس زهیمی جلد اول الف و ب
- ۱۸- فرهنگ مردوخ ۲ جلدی
- ۱۹- فرهنگ بابان ۱ جلدی
- ۲۰- فرههنگی خال ۳ جلدی
- ۲۱- تهیل المسائل سیّد محمود حسینی نسب جلد ۳
- ۲۲- تَفْسِيرُ الْمُتَنَبِّزِ دَكْتَر وَهْبَةُ الزَّحِيلِي جلد ۱۰
- ۲۳- الْفِقْهُ الْإِسْلَامِيُّ وَ أَدِلَّتُهُ - ج ۳

۲۶- سووتی (بُغَاة) ۴۹

۲۷- تهبو (طَهْوَج) ۵۰

(باب «جیم»)

۲۸- جورره، وه جورره فاز لآخی

(قُورْدَه قُورْدَه) ۵۰

۲۹- جوانوو (نَصْبَل) ۵۰

۳۰- جووجه (فَرْخ) ۵۰

(باب «ج»)

۳۱- چاله که (غَرَزَه) ۵۱

۳۲- چهرخ (صَقَر) ۵۲

۳۳- چهله که (اَهْنُ اَوِي) ۵۲

(باب «ح»)

۳۴- حاجی له لاله (اَلْقَلَق) ... ۵۲

۳۵- حموت وه نگیله (حَسُون) ۵۳

(باب «خ»)

۳۶- خومه ره زه (خُشارِي) .. ۵۳

۳۷- خه م خوره (خَالِكُ الْخَزِين) ۵۳

۳۸- دارته قینه (حَمَزْدَه) ۵۴

۳۹- دال (خُدَدَف) ۵۴

۴۰- ده له که (دَلَق)، ده له که سبی

(قَاقُم) ۵۵

(باب «ر»)

۴۱- راسر (اَهْنُ عَزَس) ۵۵

۴۲- رزق (خَاقِل) ۵۵

۴۳- ره له (سَلْطَاة) ۵۵

۴۴- ریشوله (شَحْمُون) ۵۶

۴۵- رینوی (قَلْبَل) ۵۶

(باب «ز»)

۴۶- زه رراهه (زَرَّافَه) ۵۶

(باب الف)

۱- لاسک (اَلْفَن: غَزَال) ۳۷

۲- لایله مه من (سَمَزَمَز) ۳۸

۳- له سب (اَلْفَرَس) ۳۸

۴- لیسر (اَهْلَل) ۴۰

(باب باء)

۵- باز (بَاز) ۴۰

۶- بایه لوش (بُغْدَه) ۴۱

۷- باشوو، واشه (وَأَشِق) ۴۱

۸- بزَن (مَقَر) ۴۲

۹- بزله مرون (بُزْلَقْشُون) ۴۲

۱۰- بولول (عَنْدَلِبَه) ۴۲

۱۱- به راز (خَزِين) ۴۲

۱۲- به ران (کَشَش) ۴۲

۱۳- به ور (اَهْن) ۴۳

۱۴- بزَن مزه (وَزَلَه) ۴۳

۱۵- بزورچین (بَط) ۴۵

۱۶- به رخ (خَلَل) ۴۵

۱۷- بزنه کیوی (وَعْلَه) ۴۵

(باب «پ»)

۱۸- په پوو سَلْمانکه (مُذْهَدَه) ۴۶

۱۹- پاساری (مُحْمُون) ۴۶

۲۰- پشله (مِر) ۴۷

۲۱- پلنگه (نِیرَه) ۴۷

۲۲- په رره سِلْکه (خُطَاف) .. ۴۷

۲۳- پیشه خوره (رَخْشَه) ۴۸

(باب «تاء»)

۲۴- تانجی (سَلُوقَه) ۴۸

۲۵- تاووس (طَاوُوس) ۴۹

- ٦٧- زەرە کەو، پۆر (دُرَاج) .. ٥٧
 ٦٨- زەرە دیوهرە (نَغَز) ٥٧
 ٦٩- زێفاولە، ماسی گره (زُجُجُ) .. ٥٧
 (الغاد) ٥٧
 (باب «ژ»)
 ٥٠- ژوو ژوو و ژۆرکە (قُتْشَد) .. ٥٧
 (باب «س»)
 ٥١- سە قافوش (خَواجیل) ... ٥٨
 ٥٢- سە گای (قُتْشَس) ٥٨
 ٥٣- سە گ شکاری (قُتْشَد) .. ٥٨
 ٥٤- سە گ ماسی (قُتْشَد) ٥٩
 ٥٥- سە گ (کَلَب) ٥٩
 ٥٦- سە موور (سُحُون) ٥٩
 ٥٧- سە مۆرە (سَنجَاب) ٦٠
 ٥٨- سووچەر (دُلْکُ) ٦٠
 ٥٩- سۆنە (حَذَقَه، بَدَل) ٦٠
 ٦٠- سبارکە کە چەلە (بُخاش) .. ٦١
 ٦١- سوورە و آلە (تَسَرَّ آخَتَن) .. ٦١
 ٦٢- سە مەندەر (عِطَايَه) ٦١
 ٦٣- سە موورغ (عَقْدَا) ٦٢
 (باب «ش»)
 ٦٤- شاهین (شاهین) ٦٢
 ٦٥- شەقار (شُتْز) ٦٣
 ٦٦- شان خەلە تە (شُگاد) .. ٦٣
 ٦٧- شە مەمە کوێرە (خُفَاش) .. ٦٣
 ٦٨- شە لاقە (سَلُون، شَنان) .. ٦٣
 ٦٩- شە و گەرد (اِسْتَقْتُوْر) ٦٤
 ٧٠- شیر (اَسَد) ٦٤
 ٧١- شیر و کە سوورە (اَسَدُ الحَناء) ٦٤
 ٧٢- شیرین شاھز (تَشُون) .. ٦٥
 (باب «ع»)
 ٧٣- عەنتەر (قِرْد) ٦٥
 ٧٤- عەلێش (بُوقَلْمُون) ٦٥
 (باب «ف»)
 ٧٥- فەنە کە، وەنە کە (فَتَنَك) .. ٦٥
 ٧٦- فیل (فیل) ٦٥
 ٧٧- فیلە گێزە (تَنَسُ الجَیْل) .. ٦٦
 ٧٨- فیسقە (صَغُورَه) ٦٦
 (باب «ق»)
 ٧٩- قاز (اِوْز) ٦٦
 ٨٠- قازی قولنگ (کُزْجِی) .. ٦٧
 ٨١- قازو (غَزَابُ الزُرْع) ٦٧
 ٨٢- قالاوہ بۆلینە (غَزَاب) ... ٦٧
 ٨٣- قالاوہرە شە (عُذاف کَیْز) .. ٦٨
 ٨٤- قەر قاول (تَدْرُور) ٦٨
 ٨٥- قەرزانگ (سَرطَان) ٦٨
 ٨٦- قشقرە (عَقَق، قُشَق) ... ٦٨
 ٨٧- قور یانە (جِرْدُون) ٦٨
 ٨٨- قور یانە زەرە (شام آهَزَص) .. ٦٩
 ٨٩- قورمقورە (وَزَعَه) ٦٩
 ٩٠- قورباق (خُشْخُغ) ٧١
 ٩١- قورنە ل تە کێنە (دَعَرَه) .. ٧١
 ٩٢- قورمى (قُشْرِی) ٧١
 ٩٣- قەناری (طَیْرُ العُشْب) ٧٢
 ٩٤- کار دە بەلە (أَبْجِل) ٧٢
 ٩٥- کەرە و آلە (کَرَوَان) ٧٢
 ٩٦- کۆتر (خُشامَه) ٧٣
 ٩٧- کۆترە بارمکە (وَزَقاد) .. ٧٣

- ۹۸- کوتره کتبیله (وزشان) ۷۳
 ۹۹- کوتری خال له مل (فاخه) ۷۳
 ۱۰۰- کولله (جزا) ۷۴
 ۱۰۱- کوپ کوپ (قطا) ۷۴
 ۱۰۲- کور کوره (شنان) ۷۵
 ۱۰۳- کورکن (قنز) ۷۵
 ۱۰۴- کولاره (جدا) ۷۵
 ۱۰۵- کور (جناز) ۷۶
 ۱۰۶- کوره کبوی (جناز و خشی) ۷۷
 ۱۰۷- کور که دهن (کوزگدن) ۷۷
 ۱۰۸- کوروشک (آزن) ۷۸
 ۱۰۹- کله شیر (دپک) ۷۸
 ۱۱۰- که متیار (ضنج) ۷۸
 ۱۱۱- که نهر (کتفن) ۷۹
 ۱۱۲- که نه سه (شغزاق) ۸۰
 ۱۱۳- که لک (کوزکین) ۸۰
 ۱۱۴- کهو (جبل) ۸۰
 ۱۱۵- کبهل (سلفا) ۸۰
 (باب «گ»)
 ۱۱۶- گا (فوز، بقر) ۸۰
 ۱۱۷- گا کبوی (گه و زن، آیل) ۸۰
 ۱۱۸- گا کوتر (پشانه) ۸۱
 ۱۱۹- گامیش (جاشوش) ۸۱
 ۱۲۰- گلاوانی (زوزون) ۸۱
 ۱۲۱- گورگی (ژنب) ۸۱
 ۱۲۲- گویره که (جبل) ۸۲
 (باب «م»)
 ۱۲۳- مار (حیة) ۸۲
 ۱۲۴- مارینک (ضب) ۸۲
 ۱۲۵- ماسی (سک) ۸۳
 ۱۲۶- ماسی گیره (نورس) ۸۳
 ۱۲۷- مانگا (بقره) ۸۳
 ۱۲۸- مراوی (زلفه) ۸۳
 ۱۲۹- مره به شنی (غزغزه) ۸۴
 ۱۳۰- مهر (غتم) ۸۴
 ۱۳۱- مهره کبوی (آزوبه) ۸۴
 ۱۳۲- مریشک (دجاجة) ۸۴
 ۱۳۳- مشک (قاز) ۸۴
 ۱۳۴- مشک که رویشک (نورس) ۸۵
 ۱۳۵- میشه سی (جاری) ۸۵
 ۱۳۶- مهبمون (قرد) ۸۵
 ۱۳۷- نه نه نگ (عنز) ۸۶
 ۱۳۸- نه نه نگ (بشاح) ۸۶
 (باب «و»)
 ۱۳۹- وورج (دب) ۸۷
 ۱۴۰- ووشر (جبل) ۸۸
 ۱۴۱- ووشرمر (نطافه) ۸۹
 ۱۴۲- واق واق که ره (واق) ۸۹
 ۱۴۳- وهی وهی که ره (قنتر) ۸۹
 (باب «ه»)
 ۱۴۴- هوزو که ره (جبل) ۸۹
 ۱۴۵- هه لو (عقاب) ۹۰
 ۱۴۶- هه له که سه ما (عزسن) ۹۰
 سه چاره کان ۹۰
 ناوه روک ۹۰
 (ته و او بو)

۱

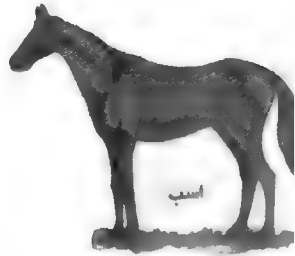
۲

۳

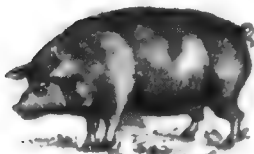
۴

۵

١١

١٢

بز اهلی

(٩)

١٣

(13)

(14)

(18)

(15)

(16)

(PA)

(PO)

(PY)

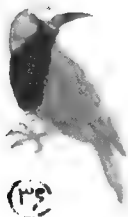
(PF)

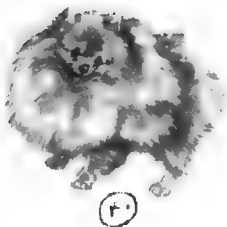

(PW)

(PV)

(10)

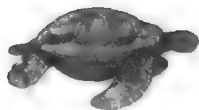

(10)

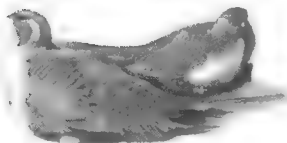

(۴۶)

لاک پشت آبی

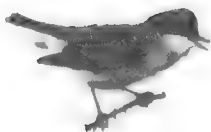
(۳۴۳)

(۴۱۰)

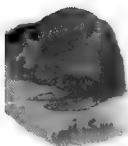
(۴۴۴)

(۴۵۸)

(۴۵۵)

٥٢

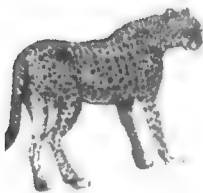

٥٦

ماضعوار

٥٩

٥٣

٥٠

٥٤

٥١

0A

00

09

05

0V

٩٤

٩٥

٩٦

سمندر شاخدار

٩٢

58

59

60

61

62

63

(٧٦)

(٧٣)

(٧٧) رَجَعِي (٧٨)

٧٢ رَجَعِي ٩

(٧٩)

(٧٨)

(AP)

۲۹ ۲۰۰۲ ۸۳

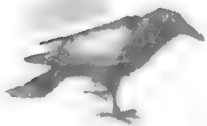
(V9)

(A)

(A)

(۴۸)

(۴۹)

(۵۰)

(۵۱)

فورانغه

(۵۲)

(۵۳)

۹۱

۹۴

۹۲

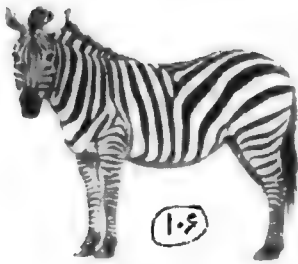
۹۵

۹۳

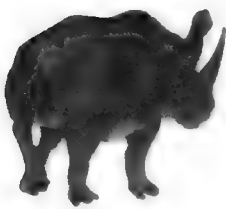
۱۰۲- پروانه ۶۸

۱۰۶

۱۰۳

۱۰۷

۱۰۴

بیابانی

۱۰۸

الغ

۱۰۵

۱۱۲

۱۱۳

۱۱۴

۱۱۵

۱۱۶

11A

11B

12A

12B

13A

14A

15A

۱۲۴

۱۲۵

کو کو ماهی

۱۲۸

شاهسوار

۱۲۶

۱۲۷

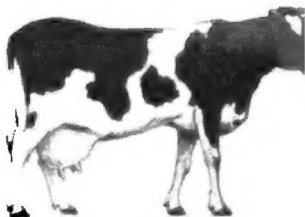
از رنگی

۱۲۹

کوسفند

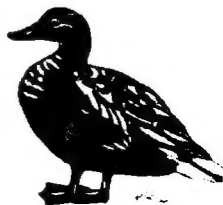
۱۱۰

۱۲۷

۱۲۹

۱۲۸

۱۳۲

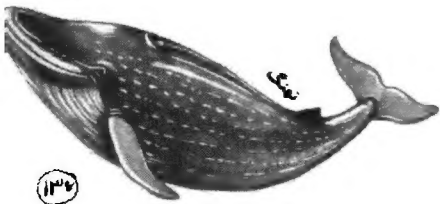
۱۳۱

١٣٢

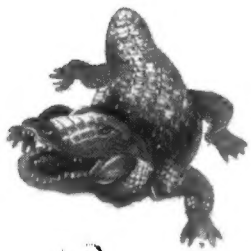
١٣٣

١٣٤

١٣٤

١٣٥

١٣٥

(148)

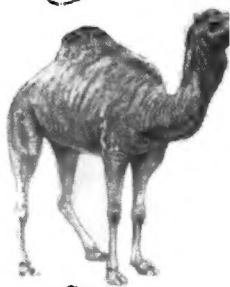
(149)

(150)

(151)

(152)

(153)

(154)

